

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

**De Nieuwe En Naauwkeurige Neederlandse Hovenier,
Onderwyzende hoe hier te Lande, onder dit Climaat een
Thuin, met zyn Parken, Paaden, Glintingen en Heiningen
wel zal aangeleid, en hoe de Boomen aan ...**

Te Leyden, 1735

Kweek-school voor liefhebbers der hooven en thuynen

[urn:nbn:de:bsz:31-139361](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-139361)

KWEEK-SCHOOL
VOOR
LIEFHEBBERS
DER
HOOVEN en THUYNEN,

*By manier van Saamenpraak tusschen een
ERVAARE Kender en nieuwsgierig LEERLING,
Onderwyzende van het begin af, hoe en op wat manier men
de VRUGTBOOMEN, uit KARRELS of PITTEN,
leerd Zaayen, Planten, Enten, Zoogen, Occuleeren
en behandelen, tot volkoomen Boomen toe.*

*Om na yders genoegen, het zy tot Naantjes, Arbournains, Laag-,
Halv-, of Hoogh-Stammen te houden, en dezelve te zetten tegens
Espaljer of Latwerk, en OnderEspaljer; Kortom alles het
geen tot Oeffening, Onderhouding, Cultiveering der
VRUGTBOOMEN noodig is.*

*Mitsgaders, een beschryving en benaaminge der fynste en beste
Franche Vruchten, en desselfs hoedanigheeden, zoo
van smaak, groote, en duurzaamheid.*

*Alsmede, de voornaamste Soorten van Peeren, Appelen, Persiken,
Abrikoofen, Wyngaarden, Pruymen, en Kerffen, en op
wat tyd de zelven Ryp zyn.*

*Zynde dit Werkje bekwaam en dienstig tot volmaakting van de Nieuwe
Naaukeurige Neederlandsche HOOVENIER.*

*Benevens nog een verhandeling van veele andere soorten en naamen van Wilt-
groeyende Boomen, die tot bemanteling en beschutting kunnen dienen.*

TE LEYDEN,
By JOH. ARNOLD. LANGERAK. 1727.

V O O R R E E D E N .

KWEEKSCHOOL VAN HOOVEN EN THUYNEN ter Drukpers komt, waar inne by forme van discours, van een ERVAARENE in de Konst, en een LEERLING in de zelve, werd verhandelt, van het minste stipje van een pit, tot een volmaakte, door de konst geperfectioneerde, en een volkome Boom toe; Dienende tot een Voorlooper van de NIEUWE en NAAUKEURIGE NEEDEERLANDSCHE HOOVENIER, die reets by alle Liefhebbers zodanig bekend is, dat hy den Drukpers voor de vierdemaal al heeft moeten ondergaan, en zulks de pylon van de nyd schynd ontdooken te zyn, vermits het zelve wat diepzinniger in de konst is spreekende, voor een onkundige, onbedreeve, en een beginder in de Liefhebbery, als vaststellende dat ymand die de begintfelen van die weetenschap heeft.

Dewyl hier in dit KWEEKSCHOOL eerst netjes de gedagten werden opgeleid, ja zelfs tot meest alle de veranderingen van soorten, 't zy Peeren, Appelen, Perfikken, Druyven, Pruymen, &c. die in Vrankryk en elders werden gevonden; Daar men nu immers niet meede kan, of men moet ook wat uitheems en iets zeldsaams hebben, ja naamen van Vruchten nooit by ons gehoord, van vreemdigheid; Zo komt hier nog by een nette Beschryving van ider Peer, figuur, form, duurzaamheid, of het een goede, middelmaatige of kwaade Vrucht is, of hy dienstig is om uit de hand, raauw, gestoovt of gebraden te werden geëeten, de tyd van te konnen duuren, vermits den een voor een Zoomer, Herfft, of Winter Vrucht is; En den eenen Liefhebber zal dusdanige vrucht pryzen, den anderen wedetrom de zelve laaken, en ten uytersten veragten; Zulks werd hier na iders genoeg opgedischt, (en de keuse vrywillig zynde,) zo is hier te meerder voor keurige fijne smaaken gelet, dog zo niet voor zulke, welke nog iets delicaater willen hebben, meerder als de natuur en het aardryk in haar vermoogen schynen te hebben

en

V O O R R E E D E N .

en kunnen voortbrengen , ja wenschte alle smaaken van den ANANAS , kort en beknopt in een Peer , Appel , of Persik te kunnen bekoomen .

Maar men zal hier kunnen teegenwerpen , waarom niet gezogt , indien door konst te krygen zoude zyn ? 't Welk geern toesta ; Maar laten als dan de Liefhebbers de hand aan 't werk slaan , en zaayen Pitten van Peeren , Appelen , Druyven , &c. gelyk men zekerlyk de verandering daar aan verschuldigt is , en de Natuur is aan het Menschdom nog geen Stiefmoeder geworden ; Want by voorbeeld ; De Vroegge Druyv van de Heer vander Laan is door den iver en naspooing van de zaaying der Karrels van dien Heer ter weerd gekoomen , en zulks meenigvuldige meerder soorten van andere kunstbeminnde Sockers , en het was te wenschen , dat'er nog andere nieuwe soorten van Vrugten mogter werden uitgevonden , die ons Climaat of Lugtsteek beeter en vroeger haar rypheid konde bekoomen , en zodanige sterke sonneschyn en hitte niet noodig hadden in dit Noorder gedeelte , en dat de liefelykheid van de smaak mogte werden nog beeter voldaan in alle Zaaysoenen ; Hoopende dat dit Boekje aan alle Liefhebbers van Pomona zal behaagen , eerst in het leezen , ten anderen in het onderzoeken , en ten derden in het effect , vrugt , en genoeg desfelvs , waar mede ik hoope , dat ik de Liefhebbers geen ondienst zal veroorzaakt hebben , omme dit te voegen by de voorgemelde Naauwkeurige Nederlandsche Hovenier , benevens het Nieuwe Register van alle soorten der Vrugten , mitsgaders de Oeffeninge en behandelinge der Moes-thuynen , 't welk een volkome Thuyn-boek t'zaamen komt uit te leveren , en by den zelve Drukker van dit Werkje te bekoomen zyn . Waar mede de Liefhebbers van Hoven en Thuynen veel voordeel werd gewenscht .

I N H O U D
D E R
H O O F D Z A A K E N

In dit Werk begreepen.

Van het Zaad der Vruchtboomen.

- Van de manier om Karrels te zaayen.* — Pag. 1
Manier om de Zaaylingen het eerste Jaar optekweeken. 4
Manier om de Zaaylingen het tweede Jaar optekweeken. 5
Manier om alle soorten van Steenvrugten te planten. 6

Over de manier om een Entery van de Zaaylingen
te maaken.

- Noodzakelykheid om Enteryen te maaken.* — 9
*Manier om de Zaaylingen op haar beoorlyke wydte, in de
Entery te stellen.* — — — 10
*Manier om de Zaaylingen van Appelboomen op te kweeken,
die men niet wil Enten.* — — — 11
*Manier om de Zaaylingen op te kweeken, die men wil En-
ten.* — — — 12

Of de Boomen van Zaad gekomen, goed zyn,
zonder Geënt te werden.

- Of Zaaylingen goed zyn, zonder geënt te werden.* — 14
*Of de Boomen van Zaaylingen gekoomen langer duuren, en
vrugtbaarder zyn, en of de geënte Boomen beter vru-
gten geven.* — — — 16

I N H O U D

Of

INHOUD der HOOFDZAAKEN.

Of de Boomen van Steenvrugten goed zyn, zonder geënt te
worden. — — — — — 20

Van de Kweek of Zaaylingen der Queen.

Of de Peeren op de Queepeer moeten geënt werden. — 20
Kweekery der Stekken, en uitloopen van de Queen. — 24

Verscheide manieren van Enten.

Beginfels en Leerregels om daar in wel te gelukken. — 31
Het Enten door nadering, Soogen genaamd. — — 36
Het Enten, met het Fluitje. — — — — — 39
Het Enten door Occulatie. — — — — — 42
Of men van occulatiën Hoogstammen kan maaken. — 51
Manier om Enten door occulatie aantekweeken, zo in de En-
tery, als op Takken van groote Boomen, en die niet meer
verplant kunnen werden. — — — — — 54
Manier om te Enten in de spleet of met de pop. — — 57
Het Enten met de Kroon. — — — — — 66

Van de manier om alle soorten van Vrugt-
boomen te planten.

Om de Boomen tot Espaljers, Glinting of Hoog-latwerk te
planten. — — — — — 69
Manier om Boomen tot Contrespaljers te planten, en op te
kweeken. — — — — — 87
Manier om ronde Boomen te planten, en te behandelen. 89
Manier om een Plantagie van Hoogstammen te maaken. 94

Van

INHOUD der HOOFDZAAKEN.

Van de behandeling der Boomen, en hulpmid-
delen voor desfelvs siektens.

*Manier van de behandelinge, 't arbeiden en onderhouden
der laage en hooge Boomen.* — — — 100
Van de Siektens der Boomen, en desselvs hulpmiddelen. 103

Beschryvinge der beste Vrugten, en verscheide
andere dingen hier toe behoorende.

Van de kleine Roode vrugten. — — — 110
Van de Kerffen. — — — 112
Van de Abrikoozen, Persikken, Pavien, en Brunjons. 114
Van de Pruymen. — — — 120
Van de Vygen. — — — 126
Van de Peeren. — — — 127
Espaljers, Glinningen, Heiningen, of Latwerken. 153
Van de Appelen. — — — 159
Van de Druyven. — — — 164
Van verscheide Wildwasschende-boomen. — — 166

KWEEK-

KWEEKSCHOOL

Voor Liefhebbers van

HOOVEN en THUYNEN,

By manier van famenfpraak tuffchen een
ERVAARE en LEERLING.

EERSTE VRAAGSTUK,

Van het Zaad der Vrugtboomen.

EERSTE HOOFDPUNT.

Van de manier om Karrels te zaayen.

LEERLING.

DE Luft, Liefde en Begeerte die ik heb, myn Heer, om eenige kennis te verkrygen, van het aankweeken der Boomen; maakt dat ik U derv verzoeken, om my de manier te leeren, om de Karrels of Pitten van Appelen en Peeren te zaayen.

ERVAARE.

Eer ik u dit onderwys, moet ik u te kennen geven, de uitnemendheid der Pitten, en hoe noodzaakelyk die moeten gezaaid werden om goede boomen te krygen; 't zy dat men die wil Enten, of uit de Natuur laten groeyen. Want wat haar goedheid aangaat, zal ik u zeggen, dat Godt, die de eerste oorzaak en Schep- per van alles, en der Natuur is, uit die pitten als uit haar begin- zel de fchoonfte boomen laat voorkoomen, en waarom zoude den Almoogende de Zaaden geformeert hebben? 't zoude immers als

A

onnut

2 341 K W E E K S C H O O L D E R

onnut zyn, indien hy haar niet de kragt gaf, die te doen kymen, spruiten, en groeyen, om haar soort te bewaren, een wonder dat ons zyne voorzienigheid dagelyks voor oogen steld, en dat de voornaamste Mannen, Koningen, en Princen in de voorgaande tyden heeft verbaast gemaakt, en deze geleerde Mannen, hoewel 't grootste gedeelte Heydenen waren, hebben geen beter bewys kunnen vinden, om ons aan te toonen, dat 'er een Godt is, als in de verwondering en hoogagting die zy ons in haare Schriften hebben nagelaten, over de kragt en eigenschap van de Zaaden der Planten.

En wat de noodzakelykheid belangd, om die te zaayen, zal ik u zeggen, dat men dikwils bedrogen werd, met die te koopen, 't zy dat men de regte soort niet en krygd, of dat zy kwalik opgekweekt zyn, behalven dat zy gemeenlyk niet wel opgenomen werden, (met schenden van de wortels of andersins,) of dat zy lang uit de aarde zyn geweest, zo dat 'er weinig weer willen groeyen: En om hier geen perykel van te hebben, is het ten eenemaal noodzakelyk de Pitten van de beste Appelen en Peeren te vergaaderen, om die te zaayen: Daar en boven zal ik u zeggen, dat men in veele plaatzen, of Provincien geen Koopmanschap van Pitten of zaaylingen maakt; maar alleen van uitloopen die men in afgehakte bosschen vind, die niet met al waardig zyn, in vergelyking van Zaaylingen, of Pitten; de reeden is, om dat deze Uitloopen of dit wild goed van een zeer slegte soort zynde, minder eigenschap met de goede vrugt hebben, die men daar op wil Enten, of Occuleeren. Om deze reede zoude ik altyd goedvinden, indien men geen goede Appelen en Peeren heeft, die te koopen, gelyk ik heb gedaan, om 'er het zaad van te hebben, daar men niet aan verliezen kan, om dat men de Vrugt maar verkoopt om te eeten, en niet om 'er het Zaad van te hebben, dat niet het oogmerk om te zaayen, honderdmaal meer waardig zal zyn, als de vrugt zal hebben gekost.

Om UE nu de manier te leeren, die gy wenscht te weeten, zo moet men van 't begin van July zorgvuldig de Pitten der Peeren vergaderen, om dat de Zomer-peeren daar beeter van voorzien zyn, als de Winter-peeren, en daar moet men zo mede voortgaan in de Herfst, en in den Winter, in welke tyd men de Appel-
pit-

HOOVEN EN THUYNEN: 3

pitten ook moet vergaaren. Ondertuffchen, in 't begin van October, moet men een bed van vyf voeten breed, in een weelig plaatsje van den Thuyn, en dat wel ter zon en lugt staat, met vier duimen dik oude mest een brave voet diep ompitten: In de volgende maand van November, spit men 't nog al weer eens om, en zo diep als te voren, en werpt'er de steentjes uit zo veel als mogelyk is, en laat'er geen wortel of onkruid in, voornamentlyk van kweek, of dergelyke onkruiden, en wel gespitt en geklouwd zynde, legt men daar weer vier duimen dik oude mest op, en laat het zo de winter over leggen.

LEERLING.

In wat Zayfoen, dunkt het UE, de beste tyd te zyn, myn Heer, om te zaayen?

ERVAARE.

Op 't einde van February, laat men de voorzeide Pitten vier of vyf dagen weeten, in wyn, en daar na laat men het bed by een mooije dag nog eens ompitten met een vork, om dat de spaa de aarde zo mul niet maakt, en vervolgens klouwd men het ter deegen effen.

LEERLING.

Waarom wild gy het zaad laten weeten eer men het zaaid?

ERVAARE.

't Is een manier die men zo volstrekt niet behoef te volgen, maar men bevordert daar door het uitspruiten van het Zaad of Pitten, en daar door vermyd men het gewormte, dat gemeenlyk in vette aarde groeid, en anders het Zaad op eet, dat altyd gevaar loopt, tot dat het boven staat; let wel, dat ik u gezegd heb, by een mooye dag te zaayen, daarom zo ras als men bemerkt, dat de lugt betreft, en 't weeder veranderen wil; zo ben ik van gedagten om den zelve dag te zaayen, als de pitten weeten, om ze niet te lang te laten weeten, of in natte aarde te zaaijen.

Om dan weder te komen, tot het geen ik u zeide, de aarde wel omgespitt en geklouwd zynde, suld gy een sparre of stok nemen, met welkers einde gy een streep van een duim diep, dwers in de breete van het bed zult maaken, en een haly voet van de kan-

A 2

ten

4 K W E E K S C H O O L D E R

ten af, in welke gy uwe zaaden, of karrels van Appelen of Peeren zult leggen, twee duimen van malkander, en vervolgens een halv voet zult gy wederom een streep met de sparre maaken, en een rey pitten leggen, als voren, en zo vervolgens. Sommige zaayen de Appelen en Peeren maar onder malkander, dog dat keur ik niet goet, om dat de Appelen gaauwer groeyen als de Peeren, zo zouden zy die verdrukken, daarom vind ik goet, die apart en affonderlyk te zaayen, op dezelve manier.

II. HOOFDPUNT,

Van de manier om de Zaaylingen het eerste Jaar optekweeken.

LEERLING.

IK verzoek, myn Heer, dat gy my gelieft te onderwyzen, de zaaylingen op te kweeken, volgens dezelve manier die gy my zo even hebt geleerd.

ERVAARE.

Men moet nooit niet lyden, dat'er eenig onkruid onder komt, en of'er eenig onkruid kwam eer de pitten boven staan, zo zult gy het met de vingers voorzigtig uitweiden, om d'een of d'andere spruit niet mede uit te weiden, of te breeken, daarom moet gy het tragten te wieden, en schoon te houden, tot het minste onkruid toe, of om te spreken gelyk de Thuynlieden, gy moet'er nooit geen onkruid uitwieden.

LEERLING.

My dunkt dat in deze twee Voorstellingen, of Propositien, een groote schynstryd is, want door het eerste raad gy my al het onkruid weg te nemen, en door het laatste, dat ik'er nooit geen onkruid uitwieden moet.

ERVAARE.

Zyd gy zo onwetend, dat gy niet begrypt, het geen, de ruuwste die 't werk haast nooit hebben bygeweeft verstaan? Weet dan, als ik u zeg, dat m'er nooit geen onkruid uit moet wieden, te zeggen is, dat men door geduerigen arbeid moet belet-

let-

HOOVEN EN THUYNEN. 5

letten, dat het 'er niet in komt, en door dit middel, zuld gy het niet behoeven weg te nemen.

Den Arbeid die men daar het eerste jaar aan doet, is een weinig, en niet diep om te spitten, uit vrees dat de warmte de aarde open vindende, in de wortel mogt dringen, en beschadigen, en 't is goed die somtyds voor het opgaan van de Zon te besproeyen.

LEERLING.

Ik geloof dat het besproeyen een zeer goed middel is, om ze voort te zetten, en te sterker op te doen groeyen, maar zou het ook niet goed zyn de kleine takjes weg te neemen, in geval dat 'er langst de stam groeyen.

ERVAARE.

Wagt u wel, van die 't eerste jaar de knoppen af te breeken, als vier duimen boven de grond, te meer, om dat de zaaylingen niet sterk genoeg zynde, en het zap maar in de kleine spruiten om laag kunnende speelen, met te veel geweld in de hoogte zoude gaan en daar door deze swakke boompjes van de winden geflingerd werdende, zouden malkander bederven.

III. HOOFDPUNT,

Van de manier om de Zaaylingen het tweede jaar op te kweeken.

LEERLING.

WAnneer moet men dan, de kleine Spruitjes en Takjes die zy langst de stam geschoten hebben, wegnemen?

ERVAREN.

Op het einde van February, of begin van Maart, een jaar na dat zy gezaayd zyn, moet men ze afplukken op de hoogte van een voet, den een min den ander meerder, na de sterkte en hoogte der zaaylingen: Men spitze tusschen beiden viermaal om, heel ondiep, om de wortel niet te bederven, te weeten in April, Juny, September, en November: Maar in Juny en September, moet men ze eerst besproeyen, of het moet eerst wat geregendt hebben dat de aarde een weinig vogtig is, en dat om twee Redenen: De eerste, om dat de aarde dan beeter omgespit

A 3

werd

6 K W E E K S C H O O L D E R

werd , en de tweede , om dat de hitte de aarde omgeroerd vindende , te sterk op de fwakke wortels zoude schynen: Sommige strooijen krooft , of diergelyke tusschen de Reyen der Zaaylingen , omtrent het einde van Juny , dat ik geheel niet kwaad keur , om dat men ze door dit middel voor de Somer-hitte beschut , maar ik vind dat wat moeiljyk , behalven dat men dat over al niet wel kan krygen , en ik weet by ondervinding , dat men ze om fris en sterk te hebben , in de voorzeide Maanden maar moet laten bearbeiten , met de Hakhouw , met wieden , of anderzins , en ik beloof u , dat zy niet zullen behoeven te wyken voor de geene , die men op een andere manier bebouwd of aangekweekt heeft.

IV. HOOFDPUNT,

Van de Manier om alle soorten van Steenvrugten te planten.

LEERLING.

IK geloof , myn Heer , genoegzaam onderwezen te zyn , van de manier om Karrel-vrugten te zaayen , en te bebouwen , ten minsten , ik denk niet dat gy iets vergeeten hebt , om het my wel te doen begrypen , nu zoude ik wel wenschen te weten , of de Steenvrugten op dezelve manier moeten geplant en opgekweekt werden.

ERVAARE.

Gelyk de Steenvrugten Zaaden zyn van Boomen van een verscheide geslagt en soort , met die der Pitten , de tyd , en manier van die te planten is ook verscheiden , maar wat het Zaizoen belangd , ik kan u met waarheid zeggen , dat men het geheele jaar door Steenvrugten kan planten , maar evenwel zoud ik verkiezing maken van twee zaizoenen , te weten , den Herfst , en het einde van den Winter , dat is November en February.

LEERLING.

't Is wonder UE te hooren zeggen , dat de Steenvrugten t'allerlyd kunnen geplant werden , daar zy veel in verschillen van Pitten , die men op 't einde van February alleenlyk zaaid.

Dat

HOOVEN EN THUYNEN. 7

ERVAARE.

Dat heeft my de ondervinding geleerd, want als men vier douzyn Steenen plant, van een soort van Persikken die men de *Pavie* noemd, zal 'er dlkwils de helft in 't eerste jaar niet van opkoomen, de rest blyft tot het tweede jaar, en zelfs tot het derde jaar in de grond.

LEERLING.

Zegd my de Reden, in dien het UE belieft waarom de eene Steenvrugt zo veel traager voor den dag koomen, als de andere?

ERVAARE.

Ik ben van gedagten, dat den een gauwer open gaat als den ander, en de eene dop meer lugtgaten heeft, en zo vast of hard niet is, als de andere, en de vogt en warmte daar eer doordringende, geven haar eerder haar werking, en doen zegauwer boven staan.

Dat is gewis, want alle natuurlyke dingen trekken hun leven van vogt en warmte, die beide in zodanige Hoedanigheid en veelheid moeten zyn, dat zy malkander niet vernietigen, dat is, dat de hitte de vogtigheid niet overwind, en wederkeerig de vogt geen overhand boven de warmte kan hebben. Om deze Reeden zegt men gemeenlyk, dat de warmte de Werkmeester van alle de werkingen van het leven is, dat haast vernietigd zou weezen, zonder de hulp van de vogt, die voor voedzel diend.

LEERLING.

Zoude men niet wel, gelyk UE my van de Pitten geleerd hebt, myn Heer, het uitspruiten van de Steenvrugten wat kunnen bevorderen, met die in wyn te laten weeken?

ERVAARE.

Dit zoude inderdaad een middel zyn, om die in February geplaat werden, te eerder booven te doen komen, maar om daar wel in te gelukken, is het genoeg de Steenen met een klein hamertje wat foetjes te kloppen, aan de kant daar zy vast aan malkander zyn, dit gedaan zynde, moet men de twee doppen weer t'zamen voegen, in geval dat zy gespleeten zyn. En als gy de Steenen die gy planten wild, geopend zult hebben, zo zuld gy een Rey maaken van vier duimen diep in een wel gemest

en

en wel gespit bed, gelyk ik u voor de Pitten heb leeren toebereiden, in welke gy u Steenen ordentelyk zuld leggen, met de punt regt om laag, want uit de punt spruit de wortel: Daar na zult gy een andere rey maken, een voet wyt van de voorgaande, en met deze aarde de voorgaande rey bedekken, en in deze tweede rey zult gy met dezelve order de andere Steenen stellen, en zo met alle de anderen.

LEERLING.

't Is maar voor die men in February plant, dat ik geloof, dat men de dop moet breeken?

ERVAARE.

Ja! buyten twyffel, want dat voor de winter te doen, zonde ze in gevaar stellen van te doen rotten door den regen, of vorst, daarom moet men deze Grondregel niet volgen, als voor die na den winter geplant werden. En die op andere Zaizoenen geplant werden, moet men maar op order rangeeren en schikken, op de manier als ik u gezegd heb, zonder die te openen.

Gy moet ook begrypen dat men het zelve moet doen, met alle andere soorten van Steenvrugten, als Abrikoozen, Pruimen, Amandelen. Behalven de grote Nooten die men niet moet splyten of breeken als die gemakkelyk opengaan, dewelke men anderhalv voet op de rey moet stellen, en de reyendrie voeten (ten minsten) van malkander, de Reden is, om dat deze Nootboomen maar op Laanen en Avenuën geplant werden, of op de eyndens van 't veld, en niet moeten opgenomen werden voor dat zy wel ter degen sterk zyn, en ten minsten vier jaaren gestaan hebben.

Wat de behandeling van het een en 't ander aangaat, ik raad u, het eerste jaar aan de kleine spruitjes of takjes niet te raaken, maar alleen het tweede jaar, in 't begin van Maart, tot een halv voet van de grond, om in de volgende Maand van Augustus te Occuleeren, om beeter vrugt te hebben, gelyk ik u zal aantoonen, wanneer ik u de manier van Enten en Occuleeren zal leeren.

TWE-

HOOVEN EN THUYNEN. 5

letten, dat het 'er niet in komt, en door dit middel, zuld gy het niet behoeven weg te nemen.

Den Arbeid die men daar het eerste jaar aan doet, is een weinig, en niet diep om te spitten, uit vrees dat de warmte de aarde open vindende, in de wortel mogt dringen, en beschadigen, en 't is goed die somtyds voor het opgaan van de Zon te besproeyen.

LEERLING.

Ik geloof dat het besproeyen een zeer goed middel is, om ze voort te zetten, en te sterker op te doen groeyen, maar zou het ook niet goed zyn de kleine takjes weg te neemen, in geval dat 'er langst de stam groeyen.

ERVAARE.

Wagt u wel, van die 't eerste jaar de knoppen af te breeken, als vier duimen boven de grond, te meer, om dat de zaaylingen niet sterk genoeg zynde, en het zap maar in de kleine spruiten om laag kunnende speelen, met te veel geweld in de hoogte zoude gaan en daar door deze swakke boompjes van de winden geflingerd werdende, zouden malkander bederven.

III. HOOFDPUNT,

Van de manier om de Zaaylingen het tweede jaar op te kweeken.

LEERLING.

WAnneer moet men dan, de kleine Spruitjes en Takjes die zy langst de stam geschoten hebben, wegnemen?

ERVAREN.

Op het einde van February, of begin van Maart, een jaar na dat zy gezaayd zyn, moet men ze afplukken op de hoogte van een voet, den een min den ander meerder, na de sterkte en hoogte der zaaylingen: Men spitze tusschen beiden viermaal om, heel ondiep, om de wortel niet te bederven, te weeten in April, Juny, September, en November: Maar in Juny en September, moet men ze eerst besproeyen, of het moet eerst wat geregendt hebben dat de aarde een weinig vogtig is, en dat om twee Redenen: De eerste, om dat de aarde dan beeter omgespit

A 3

werd

6 K W E E K S C H O O L D E R

werd , en de tweede , om dat de hitte de aarde omgeroerd vindende , te sterk op de fwakke wortels zoude schynen: Sommige strooijen krooft , of diergelyke tusschen de Reyen der Zaaylingen , omtrent het einde van Juny , dat ik geheel niet kwaad keur , om dat men ze door dit middel voor de Somer-hitte beschut , maar ik vind dat wat moeiljyk , behalven dat men dat over al niet wel kan krygen , en ik weet by ondervinding , dat men ze om fris en sterk te hebben , in de voorzeide Maanden maar moet laten bearbeiten , met de Hakhouw , met wieden , of anderzins , en ik beloof u , dat zy niet zullen behoeven te wyken voor de geene , die men op een andere manier bebouwd of aangekweekt heeft.

IV. HOOFDPUNT,

Van de Manier om alle soorten van Steenvrugten te planten.

LEERLING.

IK geloof , myn Heer , genoegzaam onderwezen te zyn , van de manier om Karrel-vrugten te zaayen , en te bebouwen , ten minsten , ik denk niet dat gy iets vergeeten hebt , om het my wel te doen begrypen , nu zoude ik wel wenschen te weten , of de Steenvrugten op dezelve manier moeten geplant en opgekweekt werden.

ERVAARE.

Gelyk de Steenvrugten Zaaden zyn van Boomen van een verscheide geslagt en soort , met die der Pitten , de tyd , en manier van die te planten is ook verscheiden , maar wat het Zaizoen belangd , ik kan u met waarheid zeggen , dat men het geheele jaar door Steenvrugten kan planten , maar evenwel zoud ik verkiezing maken van twee zaizoenen , te weten , den Herfst , en het einde van den Winter , dat is November en February.

LEERLING.

't Is wonder UE te hooren zeggen , dat de Steenvrugten t'allerlyd kunnen geplant werden , daar zy veel in verschillen van Pitten , die men op 't einde van February alleenlyk zaaid.

Dat

TWEEDE VRAAGSTUK.

Over de manier om een Entery van de Zaaylingen te maaken.

EERSTE HOOFDPUNT.

Van de Noodzakelykheid om Enteryen te maaken.

LEERLING.

WAarom is het nodig, myn Heer, Enteryen te maken?
ERVAARE.

Om drie Reedenen. De eerste, om dat de Boomen grooter werden, en beter gedaante verkrygen, als op de Zaayplaats, daar zy niet de tyd, te dicht op malkander zouden staan: De tweede, om dat zy haar wilde aard dan wat afleggen, en daarom wel eens willen verplant werden: De derde, om dat de Zaaylingen meer als twee jaaren in haare eerste grond staande, sulke lange wortels zouden schieten, dat zy kruyssen zouden, en door malkander loopen, daar door men die ook zonder schenden niet zou kunnen opneemen.

LEERLING.

In wat jaar, na dat zy gezaaid zyn geworden, moet men die in de Entery stellen?

ERVAARE.

Ik zal u zeggen, dat men die moet verplaatzen in de maand van February, het tweede jaar na dat zy gezaaid zyn, verkiezende de schoonste, en welgemaakste, ten opzigt van de Appelen die gy niet zult willen Enten, en de anderen die al mooi groot zyn, hoewel wat krom, en ongeschikt, zult gy opnemen, om in de Entery apart en afsonderlyk gesteld te werden, latende de kleynste op haar plaats, die een dubbelde waschdom zullen genieten, door de wegneming van de sterkste.

LEERLING.

My dunkt, dat gy onderscheid maakt, tusschen de Entery
B der

80 K W E E K S C H O O L D E R

der Appelboomen, en die der Peeren, want op de vraag die ik UE gedaan hebbe, over den ouderdom die de Zaaylingen behoren te hebben om in de Entery geplant te werden hebt UE my geantwoord, wat de Appelen belangd, die men niet Enten wil, daar moet men de schoonste en welgemaakste van verkiezen.

ERVAARE.

Ik heb u deeze uitsondering willen maken, om dat ik ondervonden heb, dat de Peeren van Zaad gekoomen, by na alle de vrugt zeer wrang, en steenagtig hebben, maar zo is 't met de Appelen niet, die het meeste gedeelte als zy al verbasteren in haar soort, ten minsten een pleizierige vrugt, en in overvloed voortbrengen, dat de Peeren niet en doen, die alleen afwyken in haar soort, maar heel laat, en ten eenemaal onaangename vrugt voortbrengen.

II. HOOFDPUNT.

Van de Manier om de Zaaylingen op haar behoorlyke wydte, in de Entery te stellen.

LEERLING.

OP wat afstand moet men de Zaaylingen in Entery stellen?

ERVAARE.

Myn meening is, na dat men een plaats in den Hof (na goeddunken) of na d' een of d' andere kant sal genoomen hebben, die in October wel te mesten, en kort daar na twee stecken of meerder te laten omspitten, en in de volgende maand van February, by een mooie dag, en de Aarde niet te vogtig zynde, zult gy de Zaaylingen gaan opneemen, die gy begeerd, en regt van stam zyn, gy zult een lyn spannen, langs de welke gy een rey van een voet breed, en een halv voet diep zult maaken.

Eer gy ze in die rey steld, moet men ze de kleyne takjes om laag weg nemen, en die een voet boven de grond zyn, laten, en de Pen en haar wortel afgesneeden hebbende, zult gy twee duimen dik ouwe Mest in de voorzeide rey leggen, en u Zaaylingen daar twee voeten van malkander opstellen, en wederom twee dui-

HOOVEN EN THUYNEN. 11

duimen ouwe Mest op de wörtel leggen, en voorts de rey of grep met aarde volmaaken, en vergeet niet in u Memorieboek te schryven, de eerste, tweede, derde, van de eerste rey, zynde by voorbeeld Renetten, en zo met de andere soorten, die gy niet voorgenomen hebt te Enten, na dus de eerste rang voleindigt te hebben, zult gy de lyn vier voeten daar van daan spannen, want de reyen moeten wel zoo wydt van malkander weezen, en daar zult gy op dezelve manier een andere grep maken, in welk gy verders uwe Appelbomen op de zelve manier in order zult stellen, en vergeet de naam der soorten niet in u boek te stellen, want daar ontvlugt niet ligter als de geheugenis.

Wat de Appelboomen belangd, die men voorgenoomen heeft te Enten, die moet men op de zelve wys Regeeren, behalven, dat men die in de volgende maand van Maart gelyks de grond by na moet affnoeijen.

III. HOOFDPUNT.

Van de Manier om de Zaaylingen van Appelboomen op te kweeken, die men niet wil Enten.

LEERLING.

NU UE my zeer wel hebt onderwezen van de manier die men moet houden, om de Zaaylingen in de Entery te stellen, so verfoek ik UE, om my de manier te leeren van die te bebouwen.

ERVAARE.

Gy, moet op vier dingen letten, daar veel aangelegen is, over het geen ik u gesegt hebt, aangaande de manier van die te planten. Het eerste, is, de kleine Takjes weg te nemen, tot op een voet hoog van de Grond, van die men niet wil Enten, en indien'er in de maand van Mey daar aan volgende, weder andere op de zelve plaats komen, zo moet men die met de Vingers af breeken, latende het overige van den stam voorzien, en wagt u wel van ze geheel en al weg te snoeyen, daar bedriegen veel lieden gemeenlyk hun selven meede, denkende eenig voordeel aan

de kleine Zaaylingen te doen, maar zy kunnen se geen grooter kwaat doen, want door dit middel groeijen zy in der daad dat men 't zien kan, maar de struyk groeid daarom zo gaauw niet, en zy blyven altyd dun van Stam, zo dat zy naauyls over end kunnen staan: Het Tweeden is, de Penwortel af te snocijen, op dat zy te beter haar wortels uitbreiden, en te sterker werden. Het Derde, met ouwe Mest te mesten onder en boven de wortels, op dat de hairwortels, en de gezegde kleine zappige wortels een beter voedzel nemen, en door dit middel de boom voortsetten. En eindelyk het Vierde, in April, Juny, September, en November te spitten. Dit moet men zo drie Jaar na malkander doen, en niet affnocijen als na dat zy sterk groeijen, en al vervolgens, tot de tijd, dat men ze op haar plaats wil stellen, dan moet men ze voorts affnocijen, op de vereiste hoogte. Ziet daar hoe men de Zaaylingen van Appelen moet regceeren, die men uit de natuur wil optrekken en niet Enten.

LEERLING.

Is 'er meer moeite om de Zaaylingen van Peeren aantekweeken als van Appelen?

ERVAARE.

Neen: want men moet ze op de zelve wys regceeren als de Appelboomen die men wil Enten, nadien zy altemaal gelyk ik gezegt hebben, na 't wild trekken, daarom moet men die niet uyt de natuur aan kweeken gelyk de Appelboomen, maar Entstammen van maken, die uitstekend goed voor hoog-stammen zullen zyn.

IV. HOOFDPUNT.

Van de manier om de Zaaylingen op te kweeken, die men wil Enten.

LEERLING.

MYn Heer, UE heeft my geleerd, dat men de Zaaylingen in Maart moet affnocijen, die men Enten wil, zou het niet goed zyn, die in de staat te laten gelyk de anderen?

't Is

ERVAARE.

't Is zo' absoluut noodzakelyk niet, als zy maar wel behandeld werden, zo kan het ent op het oude hout wel slagen, maar het vind beter overeenkomst en eigenschap op het nieuwe, daarom zou ik goet agten, die affnoeijen, op dat ze nieuw hout schieten zouden, dat te sterker komt, om dat het zapliever door dit nieuwe hout gaat, als door het oude. De natuur bevestigt ons deze waarheid klaarlyk, als zy al haar kragt en poging gebruikt, om zig te behouden, en om altyd het beste en het edelste voort te brengen, deze stam verlatende als een deel, dat na moeite die het heeft om van haar swakheid optestaan, of gered te werden, nieuwe looten in haar plaats tragt voort te brengen, door welkers middel zy haar einde of oogmerk zou kunnen bereiken.

LEERLING.

Na deze Redenen beken ik, dat men die moet affnoeijen, maar ik verfoek UE, my de manier te leeren, om deze nieuwe looten te behandelen, en te onderhouden.

ERVAARE.

Wy hebben onderfeld, dat men de Zaaylingen in de maand van February in de Entery moet stellen, en in de volgende maand van Maart affnoeijen, indien men die Enten wil, dewelke een deel nieuwe looten zullen uytfschieten by aldien zy behandeld werden, op de manier als ik u gezegd heb. Maar ziet weltoe, dat gy 'er geen een van weg neemt; om twee Reedenen. Eerft om dat de geene die gy zoud laten blyven, te gaauw opfschieten zouden, en niet sterk werden. En ten tweede, om dat 'er de wind ontwyfelbaar mede speelen zou, haar te swak vindende, of van haar moeder scheuren. Daarom leer ik u de selve maar by malkander te laten staan als een bosje of ruikertje, tot in de maand van Maart van het volgende Jaar, in welke gy 'er de Slegste met een mooie droogen dag van sult wegnemen, en de beste of grootste maar alleen laten. Van dewelke gy de zy-takjes, tot op een halv-voet hoog van de Grond zult wegnemen, op dat zy geen kwasten maaken, op de plaats daar zy moeten geënt werden.

LEERLING.

Hoe lang moet men wagten, om te Enten?

B 3

Men

ERVAARE.

Men kan ze in de volgende maand van April, (of wat laater) Occuleeren, of zo de voorzegde looten, na het tweede of derde jaar een duim dik zyn, zal men die Enten, en na my dunkt niet langer wagten, om dat, hoe jonger het hout is, hoe 'er het Ent beter mede vereenigt, en de stam of sneede gauwer omzoomd, gelyk ik u zal leeren, wanner ik u de Leer-reegels van die te Enten, zal behandigen.

DERDE VRAAGSTUK.

Of de Boomen van Zaad gekomen goed zyn, zonder Geënt te werden.

I. HOOFDPUNT.

Of Zaaylingen goed zyn, sonder geënt te werden.

LEERLING.

Ik zie, myn Heer, dat UE zo veel mocite en zorg neemt, om van verscheide plaatsen en gewesten Enten van Appel en Peereboomen te hebben, om die te Enten, zou het dan niet beter zyn, Zaaylingen aan te kweeken, behalven van Peeren, die de meeste gedeelte wild zyn gelyk UE my geleerd hebt, ten minste van de Appelen die wy in onze Thuin plukken, en die op te kweken zonder te Enten?

ERVAARE.

Gy steld my daar een zaak voor, die veele Mannen in den bouw der boomen ervaaren, hebben verdedigt, en die veel andere verstandige Mannen in 't zelve werk, bedreven, hebben bestreeden, de eene hebben verzeekerd, dat uit de Zaaylingen de beste soort van Appelen kwaamen, en de anderen van de Enten alleenlyk, om u jonge begeerte dan te vergenoegen, en my selfs te voldoen, die al myn vermaak neem, om in u deese loffelyke genegendheid van de bouwery der boomen te zien, zal ik u antwoorden myn nieuwsgierige Liefeling, dathet onderscheid van de Lugt, veel kan

HOOVEN EN THUYNEN. 15

kan doen tot deze verandering, en de verscheidenheid van opinien over deeze saak.

LEERLING.

De boomen van Zaaylingen gekoomen moeten dan niet goed zyn, in ons Climaat of lugtitreek, want ik merk aan, dat gy alle uwe Zaaylingen Ent, en ik zie niet eenen schoonen Appelboom, in den gantschen omtrek van onsen Hof, of UE hebt deselve geent.

ERVAARE.

Nadien de Appelboomen, die ik u aangewezen heb, van geen gemeene soorten zyn, in deese gewesten, en daar ik 'er geen van heb kunnen hebben, sonder die te Enten, om dat ik van die vrugten niet en had, zo heb ik u liever dese vremdelingen, als wy te zamen wandelden willen toonen, ale die van Zaaylingen gekoomen zyn, als inwoonders, en Huisgenooten; 't Is niet om dat ik geen goede en schoone boomen heb, gelyk ik u nu sou kunnen laten sien, van de beste vrugt van hier rondom, die uit Zaaylingen zyn gekoomen: Maar om dat ik sedert eenige jaren geen Zaaylingen meer aankweek, dat geeft u reden om te denken, of ik wel ooit gedagten had gehad om 'er zonder te Enten van op te kweeken. Ik heb Appelboomen van allerley ouderdom, en van veele soorten, die mischien zo kloek niet souden gewerden hebben, indien zy geënt waren geweest.

LEERLING.

Nadien het dan waar is, dat men goede Boomen uit Zaaylingen kan hebben, so kom ik weeder tot myn eerste vraag: Waarom gy niet liever Zaaylingen aankweekt, als Enten maakt, die niet meer en deugen, en die lang werk hebben, om aan te koomen?

ERVAARE.

Daar op zal ik u antwoorden, dat ik geen Appelen hebbende van zulken soort als ik soude gewenst hebben, om 'er de pitten van te hebben, verpligt ben geweest, in de beste nabuurige Plantagies Enten te gaan zoeken, om te Enten: Behalven dat ik niet zeg, dat de boomen van Zaaylingen gekoomen de beste vrugt geven. In tegendeel, ik agt dat de geente boomen groter, en smakelyker vrugten draagen.

Men

LEERLING.

Men moet dan noodzakelyk Eenten op de Zaaylingen, om uitnemende Appelen te hebben?

ERVAARE.

't Is goed van beide te hebben, de reden 's, dat indien de Boomen van Zaaylingen gekoomen, zo groote, en schoone vrugt, en van zo verheven smaak niet dragen, zo hebben sy dat voordeel boven de geënte Boomen, dat zy by na alle jaar dragen, en overvloediger; en behalven dat, zo hebben zy dit byfonders, dat zy langer duuren, want daar is een oude Boer omtrent een uur hier van daan, die my verſcekerd heeft, dat de meeste Appelboomen die hy rondom ſijn huis heeft van Zaaylingen, zyn gekoomen, gelyk zyn Vader, die ze in ſijn jonkheid geſaaid had, hem geſegd heeft, en eens met hem rekenende hoe oud of deeze Boomen ten naaften by konden weezen, ſtemden zy toe, dat zy ten minſten Tagtig jaaren waren, en zo jeugdig en kragtig, als die men in de de Plantagies van dertig of veertig jaaren ziet.

Maar dat gebeurd in alle gronden niet, want op zommige plaatſen geven zy zo goeden vrugt als daar zy van gekomen zyn, en in andere plaatſen verbafteren zy, zo ſterk, dat men de ſoort niet meerder en kend, en dikwils niet beeter zyn, dan by ons in de boſſchen groeyen.

II. HOOFDPUNT.

Of de Boomen van Zaaylingen gekoomen langer duuren, en vrugtbaarder zyn, en of de geënte Boomen beeter vrugten geven?

LEERLING.

Zegt my zoo 't UE goetdunkt de reeden waarom de Zaaylingen langer duuren, en beeter dragen, en waaren de Geënten beeter vrugten geven.

ERVAARE.

Ik agt, dat als ik al getragt zal hebben om aan u jonge nieuwſigheid te voldoen, dat gy daarom niet te meerder ſult weeten,

en

en de reeden die men van deeze zaak kan geeven, kan van beginners van uwe jaaren niet begreepen werden.

LEERLING.

Maar Heer en Vriend, zoud gy my daar van niet eenige dingen kunnen seggen door eenige klare gelykenis, die my ten naasten by konde doen begrypen, waar uit dit onderscheid spruit?

ERVAARE.

Gy moet dan weten, dat de geënte Boomen sodanig sijn, door de kunst van die ze geënt heeft, daar sy in verschillen van die maar uit de natuur syn opgegroeid, daar den Tuynier niet toegedaan heeft, als den arbeid om ze aantekweeken, en aan dese behalve de sorg om se waartenemen, heeft hy'er ook de sorg by gevoegd, om haar vrugt van verscheide soorten te doen dragen, dat inderdaad wonderlyk en raar zou zyn, indien de kunst van Euten zo gemeen niet was, als die nu wel is. Daar uit moet gy besluiten, dat de natuur meerder tot de Zaaylingen heeft gedaan, en dat de kunst, veel heeft toegebracht aan de deugd der geënte Boomen.

Na deeze onderstelling zal ik u verder zeggen, dat de Natuurlyke dingen van de kunstige, daar in verschillen; dat de eerste een seekere beginsel hebben, dat haar beweging en rust bepaald, en dat sy geduerig van selfs en sonder eenige yremde hulp, die van buiten aan komd, die werkingen die haar eigen zyn opvolgen. En dat het geheel anders is met de dingen die door kunst gemaakt zyn, nadien het beginsel van haar werking onverschillig tot het een of het ander bekwaam is. Want een Beeldhouwer kan van Metaal, of eenige andere stof, een boom maaken, die gelyk de boomen van de Hesperidessse hooven, met goude appelen zyn beladen, maar dit zal waarlyk geen boom, maar metaal zyn, en men zoude kunnen zeggen, dat het maar een valsche boom was, om dat hy niet anders dan den schyn, en gedaante van een boom zoude hebben. Daar uit moet gy besluiten, dat de kunst maar alleen van buiten werkt, en in tegendeel de Natuur bezig is, in 't inwendige, als het inwendige, en het voornaamste deel, dat meest van nooden heeft, als gezegd is, tot de oeffening der beweging, en werkingen.

Hier uit kund gy ook het onderscheid sien, tusschen de dingen die alleen natuurlyk, en die alleen kunstig syn, dewelke in haar

geen beginsel van werking kunnen hebben, gelyk deze metaleboom zou zyn daar men geen sap nog verborge kragt in soude sien, gelyk aan de natuurlyke boomen, die dit sap volgens d' order der Zaizoenen aan alle d' uitgebreidheid der Takken mede deeld.

Ik heb nog te onderstellen, dat 'er dingen zyn, die uitwerkingen van de natuur en van de kunst te samen sijn, en van dese wederom daar de kunst, veel, of meer heeft in gearbeyd, dan de natuur gelyk een aarde vat, daar de kunst het aanmerkelykste in is, en andere daar de natuur meer heeft aan gearbeid, dan de kunst, gelyk een Appel, of Peereboom natuurlyk schoon, daar den Tuynman een beter gedaente aan heeft gegeven door het afnoeyen van eenige onnutte Takken.

Om u nu op uw vraag te antwoorden, sal ik u seggen, dat de boomen van Pitten gekomen, door een neiging en vermogen dat haar eygen is, of natuurlyk, tragten so veel mogelyk is, of om beter te zeggen, door het vermogen dat den Schepper der Natuur, wonderdaadig in haar Zaaden opsluit en onnaspeurig om haar soort onsterffelyk te maken, de Schepper doet niets als om het tot zyn voorgesteld einde, of oogmerk te brengen, en dit saad besluit in vermogen so veel boomen, als er Zaaden zyn, en dat is de Reeden, die ik u van haar vrugtbaarheid geef.

En om u nog een klaarder bewys van de langduurigheid der uit Pitgewasse boomen te geeven, boven de geente, zal ik u seggen, dat alle die van d' oeffening der boomen geschreven hebben, overeenstemmen, dat men geen twee verscheide soorten op eenen boom moet Enten; geen andere Reeden hebbende, als die, daarik my met haar van bedien, te weeten, dat het sap van de stam, dat in het ent moet klimmen, niet altyd met het selve overeenkomt, dat 's te seggen, dat die stam het voedsel op de regte tyd niet geeft, dat het Ent die zou van noden hebben, en deeze strydigheid kan niet anders als haar bederv in weinig jaren veroorzaken.

En wat belangd de goedheid van vrugt, der geente boomen, ik zal u zeggen, dat men door de kunst eenige volkomenheid aan een en de selvde zaak kan toevoegen, gelyk by voorbeeld, een boom die siek is in sijn wortels gelyk zyn geele blad uitwyft, kan geneezen werden, met de Aarde voorfigtig van de wortels weg te neemen, en 'er beeter op te werpen: Van gelyke, indien een

Boom

Boom niet is, daar men hem voor gekogt heeft, gelyk wel ge-
beurd, zoo kan men hem door deeze rare kunst van Enten, een
foort van beeter vrugt, die men wil, doen dragen, schoonder,
en van beeter smaak, dan of hy uit de Zaaylingen kwam.

Daar uit moet men besluiten, dat het de Natuur wind boven
de kunst, wat de duurzaamheid belangd, in de boomen, en in-
dien zy eenige volmaaktheid van de kunst verkrygd, 't is niet son-
der eenig geweld te lyden, maar gelyk 'er geen geweld is dat lang
kan duuren, zo werd dit sap ook moede, van aan het voedsel van
de Ent te arbeiden, en vervald van haare Natuurlyke kragt, zo
dat de Enten haar einde genaaken, in 50 jaaren, den een vroe-
ger, den ander wat laater: De Boomen die jong geënt zyn lee-
ven langer, dan die groot geënt zyn, dat 's te zeggen, dat meh
op stammen van een duim dik moet Enten, en die een Arm dik
zyn, duuren het minst. De Reeden is, gelyk ik al gefegd heb,
dat de Natuur in die kragtiger werkt als in deese.

Ik heb u die kunst-boom voorgesteld om u te leeren onderschei-
den alleenlyk de kunst van de Natuur, en niet om te bewyfen,
dat de Enten alleenlyk een werk van de kunst zyn, gelyk een
Boom van Metaal, of eenige andere stoffe zoude zyn; nogtans is
het gewis dat een geënte, een werk van de kunst en van de Na-
tuur is, en dat beide te gelyk deeze aangename Zaak voort-
brengen.

LEERLING.

Een geënte Boom kan dan zo wel kunstig als natuurlyk ge-
naamd werden?

ERVAARE.

Neen, wy moeten zeggen, dat het een natuurlyken Boom is,
maar dat hem de kunst veel heeft verbeterd, gelyk by voorbeeld,
een Scholier, die wel heeft school gegaan, en ook de Wysbegeer-
te geleerd, en is geen Man door kunst gemaakt maar een Man in
welke de kunst veel gedaan, om de gesteldheeden die hy van de
Natuur ontfangen had te volmaaken.

III. H O O F D P U N T,

Of de Boomen van Steenvrugten goed zyn, zonder geënt te werden.

LEERLING.

IK wenste nu wel, myn Heer, U E het selve te vragen, aangaande de Boomen van Steenvrugten, te weetē, of zy goed zyn, sonder geënt, of geocculeerd te werden?

ERVAARE.

Daar op zal ik u antwoorden dat de Boomen van steenen gekoomen, zo veel moeiten of zorg niet vereiffchen, en het meeste gedeelte kunnen deeze kunst ontbeeren, want indien zy van haar zaay-plaats in een grond gesteld werden, daar zy wel tieren willen, zo zyn zy zo goed als de geocculeerde, gelyk ik u kan laten zien: En indien eenige zoort van dit slag van Boomen veranderd of varieert, zo zyn het de Pruimen, die niet alleen een verscheide vrugt in kouleur, maar gemeenelyk heel onaangenaam geeven, en nooit zo goed zullen zyn.

Nogtans agt ik dat de Steenvrugt, van wat foort hy ook zyn mag, met het occuleeren meerder schoonheid, en deugt verkryge, behalven dat men met die te Enten, niet lang het vermaak verliest van deeze Boomen groot te sien, want van alle vrugten, zyn 'er geen die zoo sterk willen wasschen, als de Steenvrugten.

VIERDE VRAAGSTUK

Van de Kweek of Zaaylingen der Queen.

E E R S T E H O O F D P U N T.

Of de Peeren, op de Queepeer moeten geënt worden?

LEERLING.

OVer eenige dagen met een van myne goede Vrienden wandelende, zag ik van verre vier Heeren, die na het gelecten, een krakeel of woorden twist, te saamen hadden, de
nicus-

nieuwgierigheid drong my om 'er by te gaan, en ik hoorde dat den een verweerde, of zeide, den Peer op Quee geënt, en deugd niet.

ERVAARE.

Van wat opinie of gevoelen waren de anderen?

LEERLING.

Sy streden daar hard teegen, dat in tegendeel de vrugt daar op grooter, beeter van kouleur, smaakelyker, en delicaater was.

ERVAREN.

Maar gy hoorde niet, of zy eenig onderscheyd maakten, tuschen de stammen die men op een verscheide manier wil aankweeken, ik wil zeggen, naantjes, arbornains of laagstammen, of hoogstammen.

LEERLING.

Dat kon ik niet bemerken.

ERVAARE.

Weet dan, dat dese vier Heeren die gy segd, altemaal gelyk konden hebben.

LEERLING.

Hoe kan dat wesen, Heer en Vriend, nadien de een tegenstrydig beweerde, dat den ander hun wilde goedmaken, of bewysen?

ERVAARE.

Daar toe ben ik u al voorgekoomen, door de vraag, die ik u heb gedaan, of zy van hoog, of laagstammen wilden spreken, want dit maakt het onderscheid, de Reden is, dat de Peer beeter is voor hoogstammen, en de Quee is voor laagstammen; voor muuren, schutting, of latwerk voor Espaljers, en Contrespaljers, (dat is laag latwerk voor d'espalier) en naantjes of arbornains.

LEERLING.

Zeekerlyk, ik moet bekennen, dat ik niet sou kunnen nalaten, of vermoeid werden UE dagelyks nieuwe vraagstukken te maken, want uyt het gene gy my so even geantwoord hebt van het onderscheid der Peeren, heb ik sodanigen begeerte gekreegen om te leeren, dat ik altyd ongerust zal zyn, tot dat UE het my hebt bekend gemaakt.

ERVAARE.

Wel dan, terwyl men u sal tragten te voldoen, zal ik u zeggen,

gen, dat de Peere bomen, die men in boomgaarden, op laanen, avenuën, of aankomsten wil planten, hoog moeten zyn, en die men op de banden der parterres of bloemstukken, kanten van bloemperken, of moesthuin, of langst muur of schutting wil stellen, moeten laag zyn, de behandeling van d' eene, is t' eenemaal verscheiden van die der anderen, de eene moeten op zo een wys gesnoeid, en onderhouden werden, d' ander op een andere wys, maar nadien ik u hier van geen Regelen kan geeven, sonder u alvorens 't onderscheid der stammen daar men op Enten moet geleerd te hebben, sal ik met de laage beginnen, en van dese fullen wy opklimmen tot die voor hoog stammen moeten gebruykt werden.

LEERLING.

Hoe dan Heer, de verscheide aard der stammen maakt dat het onderscheid van kleine of groote boomen?

ERVAARE.

Buiten twyffel. Nadien het onderwerp in alle dingen natuurlijke hoedanigheden of eigenschappen moet hebben, overeenkomstig of evenreedig met het geen de kunst in haar oogmerk heeft. Dit zo zynde, moeten de stammen daar men hoge boomen van wil maken, zodanig zyn, dat die met de tyd een genoegzaam voedsel kunnen geven, en daar men laagstammen van wil maken moeten zodanigen zyn, die uit hun aard niet heel hoog groeyen; gelyk by voorbeeld, indien men de *Pruym* op de *Pavie* ent, die sal sonder moeite laager groeyen dan dat hy op een amandel geënt of geocculeerd was, de Reeden is, 't is de eigenschap van de *Pavie*, lager te blyven, als den Amandel.

LEERLING.

Segd my dan indien 't UE geliefd, wat stammen men voor laage Peeren moet gebruyken, gelyk men nu in wel gereguleerde Thuin en Hooven siet?

ERVAARE.

Gy suld weeten, dat men door ondervinding heeft geleerd, dat het kweeboomtje, het eenigste is, dat bekwaam is, en daar de Peer het best op slaagt, of gelukt. Te weten voor laag stammen. Maar met dit onderscheid, dat 'er twee soorten van *Quëen* zyn, de eene goed, d' andere wild. De goede draagt zyn vrugt groot,
en

en hoog en aangenaam van kouleur, goudgeel; en de wilde, heel klein, groen, en bleek; men kan ze gemakkelyk kennen en onderscheiden, sonder de vrugt te sien, aan het hout, en blad, want de goede Quee, heeft de schors by na swart, de takken lang en sterk, het blad breed en van een heel donker-groen. En de wilde heeft de schors wit-grys, de tak dun en swak, en het blad van 't selfde. Op de goede moet men Enten, gelyk uw sal leeren, en daar moet men min of meer van voorsien zyn, om 'er stekken van te hebben. Want dat in de magt van een ander is, daar kan men noit geen staat op maken, 't zy voor de regte soort, (van 't egte bed) 't zy om die te hebben, als men wil, of van noden heeft, en ik ben bedroogen geweest, want een Boer had my een haag beloofd van omtrent vyftig stappen lang, daar wel zooo van de schoonste stekken op waren, dien ik zoude hebben kunnen wenschen, en als ik die meende te gaan affnoeyen, was 'er imand anders gaauwer by geweest, en had de selve by nacht weggenoomen, dat my niet weinig verleege maakte, om dat ik 'er nergens van deeze soort meer wist.

LEERLING.

't Is seer gemakkelyk, zulke Entstammetjes te hebben, door middel van de Pitten, want ik heb aangemerkt, dat 'er in deeze groote Kweepeeren, die men snyd om te Confeiten, bysonder veel pitten zyn.

ERVAARE.

Het zoude niet kwaad sijn, daar ook van te vergaaren, gelyk van de Peeren, om 'er Zaaylingen van te maaken, maar nadien de stekken van het Kweeboomtje ligt wortel vatten, zo gebruikt men die al meer als de pitten, die meer zorg, voorzigtigheid, en moeite vereischen, en zo gaauw niet aankoomen, men gebruikt ook uitloopen van het Kweeboomtje die nog gaauwer voortwortelen, en aankoomen, maar daar kan men der niet ligt veel van krygen, de een en d'andere zyn goed.

II. HOOFD.

II. HOOFDPUNT,

Van de Kweekery der flekken, en uitloopen van de Queen.

LEERLING.

L Eerd my, verfoek ik UE, wat gy door flekken, en uitloopen van de Quee verstaat?

ERVAARE.

Ik zal uw zeggen, dat ik door het flek versta, Takjes, die regt, effen, en van een mild of weelig gewasch zyn, die uit de voornaamste of meesteresse Takken spruiten, van het lighaam of hals, of 't best en 't sterkste van den boom, takjes, lot, of schot, of spruit van het selve jaar, genaamd, daar zyn 'er van twee, en van drie jaar, tot de dikte van een duim, in de rondte, of wat minder in den diameter, dewelke de bekwaamste zyn indien zy glad en regt zyn, om in weinig jaaren, schoone boomen te maaken:

Door uitloopen versta ik, looten, of uitwerpsels, van de wortel der Queeboom, die men van de Moeder afneemd, met al de wortel die zy hebben, en deese vatten het best wortel, en daar van is de Kweekery het eerst in staat, om geënt te werden.

Om Kweekeryen van flek of uitloop van de Queen te maaken, zo verkieft, een vierkant bed, daar de grond goed van is, dat's te zeggen, niet te dor of droog, want de Queen willen een vrye grond, en een weinig vogtig; deeze grond, moet gy mesten met oude mest, die al wat verteerd is, in October en November, laten omspitten, ruim een voet diep, (met de *pel à gril*, dat een soort van een spaa is, die wel na een rooster gelykt, die by de Francen gebruikt werd, en by ons een yfere vork met tanden, de boedschap is, om de Aarde mul te maken) het zelve terdeegen omkeerende, zo dat de mest wel ondergespit werd, dat om twee reedenen moet geschieden, eerst, om dat die ouwe mest, niet wel ondergespit zynde, menigte van hairwortels aan deeze Plantsoenen zou doen maaken, op de boove grond van de aarde, zoo dat men ze wel een halv voet van onderen, of van de Penwortel zou moeten affnoeyen, wanneer men die wilde verplanten. Ten

voort-

voortbrengen, dat aan de kweekery feer schadelyk, en moeyelyk is, gelyk ik u heb aangewefen, van de behandeling der Pitten spreekende.

Ik zeg daarenbooven, dat dit diep en effen moet gefpit werden, en daarom met de vork moet gedaan werden, het werk gaat daar wel zo gaauw niet mee, als met de fpaade, maar de vork is onvergelykelyk beter, om goede Entftammen te hebben.

Dit gedaan zynde, fult gy de winter laten over gaan, sonder daar aan te raaken, en halv February, de klouw eens over uw kweekplaats laten gaan, indien de aarde niet fagt genoeg is, vervolgens fult gy uwe ftekken fnyden, aan 't dikke einde digt by de ftam, met twee fneeden van het mes, en laten ze anderhalv voet lang, niets wegwerpente, want hoe klein de ftekken zyn, als zy de langte van anderhalv voet hebben, zyn zy goed, om apart en affonderlyk, en niet onder de groote gefeld te werden.

LEERLING.

Waarom wild UE de kleine van de grooten affonderen in de kweekery?

ERVAARE.

Om dat de groote, gelyk ik gefegd heb, fterker groeyen, en door haar wafchdom de kleine befchadigen; Daar enboven, om dat fy eerder bekwaam zyn om geënt te werden, fo zouden zy niet gelyk aankoomen, en men zoude die in het zelfde jaar niet kunnen opneemen.

Uwe ftekken dus op een gelyke hoogte afgefnoeid zynde, fult gy de kleine byfonder fetten, waar toe gy een lyn fult spannen in dewelke gy knoopen kund maaken, of andere kenteekens, een voet van malkander, en by ider teeken fult gy een gat van een voet diep laaten maaken, met een stok, wortel yfer, of plant yzer, daar drie mannen aan te pas kunnen koomen, twee om de gaaten te maaken, en een om 'er de ftekken in te fteeken: Die de gaaten maaken, kunnen de lynen drie voeten van malkander spannen, op dat de reyen, der Plantfoenen, drie voeten breed van malkander ftaan.

Al uw ftekken geplant zynde, zult gy ze een voor een, doorloopen, om ze met de fijnfte en droogfte aarde te voorfien, op dat fy vast ftaan, en 'er het water niet in blyft ftaan, en indien gy

D

de

den zelve dag de Aarde een weinig laat omroeren, dat sal maar zo veel te beeter zyn, want als 'er op deeze vastgetrapte Aarde Reegen kwam te vallen, zou zy zo sterk sluiten, dat zy lang werk zoude hebben, om hersteld te werden, dus kan men dit werk niet te gauw doen, voornaamentlyk, als 't een mooye drooge dag is, en de aarde niet te nat, of te droog, is.

Wat de verder behandeling belangd, die is dezelve, met de Zaaylingen, men moet ook in maand van Mey, alle de uitspruitsels om laag wegneemen, en 'er maar een of twee om hoog laaten, om het zap te laten klimmen, want de natuur is nooit leedig, en het sap geen takjes te voeden hebbende, zoude zig in de wortel besluiten, zonder hoger te klimmen, en dus zou eindelyk de Stam verdroogen, by gebrek van voedzel, ik meen niet dat men deeze takjes om hoog zoulaaten, om daar op te Enten, want 'tis beeter op de stam te Enten, en zo laag als moogelyk is.

LEERLING.

Maar waarde Heer, de uitloopen, ter oorzaak van haar wortels, kunnen niet in gaaten geplant werden, die met het wortel-yfer gemaakt werden, gelyk de stekken.

ERVAARE.

Gy hebt gelyk, men moet ze op rey en greppen planten, met verteerde mist onder en boven de wortel, op die manier als ik u de Zaaylingen heb leeren planten: En de behandeling, zo der uitloopen, als der Stekken, en als der Zaaylingen, moet alde zelve zyn, gelyk ik u gezegd heb, en ziet daar de gemeene manier om Enteryen van Queen te maaken.

Nu wil ik u een manier leeren, om een Entery te maaken, die vry wat voordeeliger zal zyn, op deeze wys, gy moet de voorzeide stekken of uitloopen, twee voeten op de Rey, en de Reyen vier voeten van malkander maaken. Daar zyn weinig Enteniers of Thuinlieden, die haar Quee-plantzoenen zoo wyd stellen, te meer, om dat zy haar Entery maar twee of drie jaeren willen laaten staan, ten hoogsten, en die zy zo ras Enten als zy geplant is, het volgende jaar de Boomen wegneemende, daar zy haar weinig meede op haar voordeel verstaan, na my dunkt, hoewel zy het op de Menage van zuinige huishoudige schynen aan te leggen, met het klein beslag van land, dat zy aan een groote quantiteit van

HOOVEN EN THUYNEN. 29

van plantzoenen geeven, en dus land schynen uit te winnen, ik zal u een manier leeren, die buiten twyffel wel imand anders zo wel als ik in 't werk zal gesteld hebben, maar dien ik evenwel tot nog toe in geen Hooven of Thuynen heb gesien. Gy weet dat myn genegendheid is, niet alleen om het zeggen en de leerregels van een ander te volgen, maar om 'er nog 't een of 't ander by te voegen, gelyk ik hoop dat gy metter tyd zult doen, aan de leerlingen, die ik u nu geev: Want een Man, die verstand en genegendheid tot eenige kunst aanwend, werd wel haast bekwaam om veel uit te vinden, booven het gunt het geen hem zyn Meesters hebben kunnen leeren, en het gaat daar mede als met het Winterkoninkje in de gelykenis, die op de vleugelen van den Arend gedraagen, nog vier duimen hooger vloog.

Maar u langer te spreken van de nuttigheid van zo een Entery, zonder u het middel te leeren, zoude maar alleen goed zyn, om in u de lust om het weeten te vermeerderen, dat geensins myn voorneemen zoude begunstigen, dat niet anders tragt als om u goede en klare lessen te geeven, en geen lofspraken van de zaak die ik u wil onderwyzen; Daarom, als ik seg, dat reyen van de Queeplantzoenen vier voeten wyd moeten staan, en de planten twee voeten op de Rey, 't is om 'er ongelyk meer voordeel uit te trekken, als uit de gemeene Enteryen, in welke 't getal der geente plantzoenen, 't getal van die m'er in gezet heeft niet te booven gaat. En ik zal u doen bekennen, dat een Entery van een honderd Queen, niet missen zal voor het minst vierhonderd Entstammen uit te leveren en even zoo veel schoone stekken, alle twee jaaren.

LEERLING.

In der daad ik ben verwonderd, met UE te hooren zeggen, dat men uit een plantery van een honderd planten, alle twee jaaren vierhonderd Entstammen, en zo veel schoone stekken kan hebben, want UE hebt my geleerd, dat 'er op ieder stam maar eene occulatie moet staan, by gevolg, zo kan men volgens deeze reeden, maar zo veel Entstammen in een Entery hebben, als men daar planten heeft gezet. Wat de stekken belangd ik kan wel begrypen, dat als men daar een honderd plant, dat men 'er over twee jaaren weeder vier hondert kan byplanten, die UE zegd; maar dat deeze

zelve Entery alle twee jaaren vierhondert Entstammen, en dat veel jaaren agter een geevt, ik geloof dat dit een geheim is, dat weinig Enteniers weeten.

E R V A A R E .

't Is waar ik heb u geleerd, dat daar maar een occulatie, op ieder stammetje moet zyn maar dat besluit niet, dat men uit een Entery van honderd plantzoenen, geen vierhondert Enten zou kunnen hebben, behalven de vierhondert stekken, die ik zeg dat deeze zelve kweekery, indien zy wel onderhouden werd, ten minsten zal uitleveren, geduurende veele jaaren, zonder een nieuwe te planten.

L E E R L I N G .

Na dat ik begrypen kan, zo verschild die manier veel, van die men gebruikt, want het getal der stammen, maakt het getal der Enten, en als men die heeft weggenomen, moet men weder anderen in de plaats stellen indien men zyn kweekery wil vol hebben, maar UE doet my hoopen, dat UE my wilt leeren alle twee jaaren vier maal zo veel Entstammen te hebben, als 'er plantzoenen in de kweekery zullen zyn, en dat zy een gelyke veelheid, veele jaaren na den anderen zal kunnen geeven.

E R V A A R E .

Om u leerluff niet langer op te houden, zal ik u zeggen, dat men om daar in te gelukken, in de maand van February moet plant ten, gelyk ik u reeds van de Zaaylingen gesegd heb, ik spreek alleen van Queen, twee voeten op de rey, en de reien vier voeten van malkander, en in de maand van February van het volgende jaar, sult gy de plantsoenen, gelyks de grond affnoeyen, en den zelve dag indien het weesen kan, de tusschen ruymte laten omspitten, die kweekery zal niet nalaten een menigte van spruiten uit te werpen, uit welke gy in de volgende maand van Mey van 't zelve jaar, drie of vier van de welgemaakste, en sterkste of weeligste van ider plant sult verkiesen, voorsigtig de andere wegnehmende; waar na gy wederom eens moet laten spitten, ter oorzaak van de vastgetrapte aarde.

De gezegde uitwerpsels zullen van dag tot dag sterk uitloopen, dewelke men halv Juny eens moet gaan besoecken, om alle de kleine Takjes die sy een halv voet boven de grond zullen gemaakt hebben, af te plukken, of te snoeyen, en vervolgens m'er een ander
werk

HOOVEN EN THUYNEN. 29

werk aandoen, een Ezels rug maakende, of aanhoogende langs de reyen, op zoodanige wys, dat de gesegde uitloopen ruim een half voet hoog bedekt zyn, indien men krooft of 't een of 't ander konde krygen dat soude goed zyn, om deese veuren daer vier duimen dik zo vers meede te dekken, dat is uytnemend om deese uitloopen fris en sappig te houden, en door dit middel bekwaam om te Occuleeren.

In de volgende maand van July, moet men ze Occuleeren, met het afgaan van de Maan, een duim boven de grond, of ze laag als moogelyk is, indien 'er eenige uitloopen zyn, die niet sterk genoeg zyn, daar moet men meede wagten, tot de volgende maand van Augustus, want dan moet men dog evenwel weeder koomen, en een revuë of herschouwing doen, van alle de Occulatiën van July, om de band los te maaken, en weer te Occuleeren die niet gevat hebben, gelyk ik u zal zeggen wanneer wy van het Occuleeren sullen spreken.

LEERLING.

Dat ik UE niet in uw Reeden val, myn Heer, ik heb wel hooften zeggen, dat men niet eer als in Augustus Occuleerd; ondertusschen volgens het geen gy my leerd, zo kan men dat ook in de maand van July doen.

ERVAARE.

Daar in begaan de meeste Enteniërs een groote misflag; Nadien zy niet alleen tyd verliezen met het Occuleeren uyt te stellen, tot Augustus. Maar nog veel Occulatiën, die in de maand van Augustus niet kunnen vatten, die mogelyk beeter gelukt zouden hebben in July. En 't is gewisselyk, een groot voordeel de gesegde uitloopen, weer te kunnen Occuleeren, te meer om dat so een Occulatie, die in July niet zal gelukt hebben, zeer wel vatten zal, in Augustus, behalven dat die veel te Enten of Occuleeren heeft, zyn tyd moet waarnemen: En dese voorzorg is volstrekt noodzakelyk, om alle de enten of occulatiën in het selve jaar aan te kweeken.

LEERLING.

Maar waarom dese uytloopen weer geocculeerd? wiens Occulatie nog niet uitspruit nog teeken geeft, of sy wel of kwalyk zyn gelukt.

D 3

Gy

ERVAARE.

Gy bedriegd u, want d'Occulatie van Juny geeft in min dan drie weeken, goede of kwade hoop, dat nog klaarder blykt, als men in Augustus het bandje los snyd, gelyk ik u zal leeren.

En om tot onse Redevoering weer te keeren, aangaande het voordeel dat men van zo een Entery kan hebben, gelyk ik uw zo even heb gezegt; Zo moet gy weeten, dat de uytloopen die ten getal van drie of vier op ieder plant zullen zyn, den een min den ander meer, een half voet aangehoogd zynde, niet zullen naalaten in 't selve jaar veel wortels te maaken, gelyk dat den aard, en eigenschap van de Queen is, en ider van dese geocculeerd zynde, zo kund gy wel begrypen, dat men zo veel geocculeerde plantsoenen zal hebben, als de Entery uitloopen.

Men moet aanmerken, dat men na de Occulatie van July en Augustus, de affnoeying moet uitstellen, tot de maand van February van het volgende jaar, die dan geschieden moet vier duymen boven d'Occulatie en dit afgesnoeide is goed voor stekken, dat een tweede voordeel is, gy sult ze behandelen op deselve wys, als ik u zal aanwyzyn, de Enten op de Queë te behandelen, en op 't einde van February van het volgende jaar, sult gy ze na by de Occulatie affnoeyen, gelyk ik u zal leeren wanneer wy van het Occuleeren zullen spreken, op dat het sâp van April, de plaats bedekt of doet omzoomen, verders by een mooye dag van deselve maand February, of zo gy de tyd hebt, den zelve dag, dat gy dese snoeying hebt gedaan, sult gy al de aarde van haar wortels wegnemen sonder die te schenden, tot aan de moerwortel, en met het snoeimes met al haar wortels handig opneemen, om verders in de Entery verplant te werden, op die manier als ik u geleerd heb.

U kweekery sal niet nalaten in de volgende maand April nog meer uitloopen te maaken, als het eerste jaar, en dus vervolgens al meer en meerder alle twee jaren, daar men een wonderlyk voordeel mede kan doen door het ontelbaar getal van Entstammen, met weinig onkosten, gy sult my na dit alles wel bekennen, dat dit een middel is, om in weinig tyd, so veel Peeren te hebben, als men soude wenschen voor sig selfs, en om aan Vrienden te vereren en meede te deelen.

VYFDE VRAAGSTUK.

Van de verscheide manieren van Enten.

EERSTE HOOFDPUNT.

Van de beginsels en Leerregels om daar in wel te gelukken-

LEERLING.

UE heeft my te verstaan gegeven, myn Heer, dat het volstrekt noodzakelyk is, om voortreffelyke vrugten te hebben, te Enten; En gelyk het voornaamste doelwit der planters zodanige vrugten zyn, zo verlock ik dat UE my eenige beginsels en leerregels geeft, om my in zo een aangename, en keurige faak te geleiden.

ERVAARE.

De Ouden die over deeze zaak geschreven hebben, hebben zo veel verscheide manieren van Enten voorgesteld, dat ik 'er u zo een lange verhandeling van zoude moeten maaken, dien ik gelooven zou, dat uw geheugenis zo veel verwarren, en vermoeven zou, om 'er de leerregels van te onthouden, als ik verzeekerd ben, dat zy voor de meeste gedeelte onnut zyn. Deeze onvermoeide en naspeurende Mannen ondervinding ontbrekende, stelden alles in 't werk, dat hun in den sin kwam, en gingen daar wat ruuw en onbeschaaft meede te werk, zo dat zy zelfs bekenden, als zy daar in gelukten dat het geval meer tot de volmaking van haar Arbeid had gedaan, als haar behendigheit.

Zy hebben veele Eeuwen onkundig geweest, dat de gelykaardigheit, of simpatie, die in de boomen van het zelve geslagt is, de oorzaak is van deeze wonderlyke vereeniging, en op onzekere en twyffelagrige beginzels werkende, de meeste strydig, en van natuure onmogelyk, als by voorbeeld met den Wyngaard op den Nooteboom te Enten, meenden zy daar van wyn te plukken tot tweederley gebruik, dat is om te drinken, en om te branden; haar dwaaling verbeelde zig dat den Laurier, den Willigeboom, de

de fruik van een kool, de eigenschap hadden, om voor een onderwerp te dienen, tot alle soorten van griffels, daar zyn'er nog in dese tyd, die sig zelfs wysmaken dat Appel op Peer, of Peer op Appel geënt vrugt draagd, die te samen de smaak-en gedaante heeft van dese twee verscheide soorten; De Natuur wykt noit van haar voornemen, wat moeite of sorg den mensch wil neemen om haar het tegengestelde te doen voortbrengen hy kan wel door zyn Geleerdheid en Ervarendheid eenige volmaaktheit by sijn werk voegen, gelyk door groote arbeid, en welgelegendheit van de grond daar hy plant, kan hy gooter, en smaakelyker vrugten verkrygen, maar hy zoude haar nooit van zoort kunnen doen veranderen, gelyk ons een gaauwe Thuynier van onsen tyd heeft willen wys maaken, die wel toond in zyn verhandeling over deeze zaak, dat hy alles niet ondervonden heeft, dat hy voor den dag brengd, maar dat hy te ligtgelovig is geweest, op 't verhaal van den een of den ander, wiens Eerwaardigheit om de waarheid te zeggen, de beste niet en was: Eindelyk deeze (Eerwaardige oudheid) tyd en arbeid, in het naspeuren van de waarheid dat selfs aan de vermaardste van hun tyd aanleiding heeft gegeven, om te zeggen, dat de waarheid in een grondelooze put verborgen was, en dat de wetenschappen, door de weg van onze sinnen moettende gaan, eer zy tot ons verstand koomen, of daar het voorwerp van werden, dat zy 'er zeer bezwaarlyk door zo een twyffelagtige weg, konden aankoomen, of arriveeren, zo dat deeze voortreffelyke Mannen, wel hebben willen bekennen dat 'er niets zekers en was, en dat de wetenschap in deeze put begraven was, of om beeter te zeggen, dat alles in de duisternisse der onweetendheit verborgen was.

't Is dan niet zonder Reeden, dat zy openbaar hun dwaalingen beleeden; Nadien hun voorneemens zelden van een gelukkig gevolg verseld waaren: En sekerlyk 't en kon niet anders zyn, nadien de oorzaken, van welke zy de uitwerkingen wilden doen voortbrengen, daar de vereiste en noodzakelyke eigenschappen niet toe hadden, en zonder dewelke zy natuurlyker wys haar voornemens niet konden begunstigen, gelyk ik u getoond heb, door het voorbeeld van Wyngaard op Noot, en ontelbare anderen, die ik niet wil bybrengen, om niet belaggelyk te zyn. De verscheide manieren

niëren van Enten op een zelve ftam, waren in geen minder getal, zo dat zy alles om ftrijd deden, niet welke het beste, maar welke het meefte kon uitvinden.

Maar tegenwoordig, nu de verftanden zuiverder zyn, en bekwaamer, het ligt uit haare duifterniffe, en de wetenschap uit welke haare dwaalingen getrokken hebbende, dat 's te zeggen, het aanbagt op haar kosten geleerd hebbende, is men zo ftyffinnig niet meer, in het vervolgen der onmogelyke dingen, maar men heeft liever op de eigenschappen van ider boom gelet, hoewel verfecheiden in foort, en aangemerkt hebbende dat defe eigenschappen eenige evenreedigheid, of gelykheid met malkander hadden, zo heeft men geloofd, dat zodanige bomen op malkander konde geënt werden.

LEERLING.

Nadien men volgens UE zeggen, een boom van verfecheid foort kan Enten, zoude men dan niet van gelyke, als defe oude deden die UEmy aangewefen hebt, den Wyngaard op de Noot kunnen enten, op de Pruym, op de Peër, op de Kers, en alle defe boomen zonder onderscheid den een op den ander.

ERVAARE.

Daar op antwoorde ik u, wederom feggende dat ik te vooren heb gefield, dat de Ouden, kwalyk gelukten, in al wat zy beftonden, by gebrek van beginzels. En om u te doen begrypen, waar in zy feilden, zal ik u zeggen, dat haar dwaaling daar van daan kwam, dat zy ondervonden hebbende, dat de boomen van verfecheid foort, vereenigde, beelden zy hun in, dat ook zonder onderscheid alle foorten van boomen het felyde foude doen. Maar gy moet voor een zeekeer beginsel houden, dat de boomen die men Enten wil; Indien zy verfecheiden in foort zyn, ten minften gelyk in geflagt moeten zyn.

LEERLING.

Ik weet ten naaften by, wat UE met het onderscheid der foorten wilt zeggen; Maar ik kan niet wel begrypen wat UE door de verfecheidenheid van geflagten verftaat.

ERVAARE.

In der daad, ik heb ongelyk, dat ik u met zulke duiftere woorden heb willen onderwyzen, voor dat ik u haar beteekenis had geleerd, en indien ik 'er my van kon ontflaan, ik zou u door eenig

E
ander

ander klaarder middel tragten, als met de hand, te doen tasten dat ik u leeren wil.

Ik zal u dan zeggen, dat de boomen van *het zelve Geslagt* zyn, als zy eenige gelykheid met malkander hebben, 't zy in 't blad, hout, of vrugt, dat 's te zeggen, indien 'er iets byzonder in haar is, dat niet gemeen is aan alle andere, gelyk by voorbeeld, de Kwee, de Mispel, witte Doorn, den Appel, de Peer, hebben hoedanigheden, die niet gemeen zyn als aan boomen van haar soort. 't Is het zelve met de Pruim, met den Amandel, Abrikoos, en Persik; Aan welk geslagt van Boomen eenige eigenschap werd gemerkt waar door zy met elkander overeenkoomen, en zig van alle anderen onderscheiden. En deese boomen verscheiden in soort, zyn onder een en het zelve geslagt, door deeze gelykvoormigheid daar die Simpathie, of eevenaardigheid uit spruit, daar ik u van gefegd heb, en deeze gelykvoormigheid, en deeze overkomt, neem de srydigheid der vereeniging tusschen twee boomen weg, verscheiden in soort.

Daar uit moet gy verder aandringen, dat de boomen die *van dezelve soort* zyn, nog een veel sterker vriendschap, en van langer duur, met elkander hebben; Gelyk by voorbeeld, den Appel komt nooit schoonder, nog van langer duur, als op den Appel, de Peer op Peer, Pruim op Pruim; En zo van alle soorten, dewelke op zig zelfs geënt, altyd overeenstemmen, en accoort zyn, en maar eene begeerte hebben; Want gelyk het zeker is, dat alle Appelbomen, alle Peeren, alle Pruime boomen, en met een woord alle soorten van boomen haar nette Tyd-punt, of faisoen hebben, tot het klimmen van hun sap, zo is het van gelyke zeker, dat het Ent op zyn zelve soort gezet beeter slaagd, als dat op een verscheide soort gezet is: De reeden is, het Ent vind zyn voedzel van selfstandigheid en het voedzel dat hem de stam van een zelve soort ter regter tyd wel van pas voortbrengd, wanneer het dat vereift, gelyk ik u geleerd heb in de derde vraag.

Gy zult my een schynsryd maken, dat deeze les wel srydig is, met eene van myne voorgaande, in welke ik u leer den Peer op Kwee te enten; Daar ik u op zal antwoorden, dat ik uw deeze onderwyzing heb gegeven om kleine boomtjes te hebben, nadien het aan het Kweeboomtje eigen, en natuurlyk is, zo veel

hout

hout niet te maaken als de Tammé-peer.

Men noemd nog verscheiden in soort de boomen wiens vrugt verscheiden in smaak in gedaante, in kouleur is, of die in verscheidene tyden rypen, by voorbeeld, de Bergemot is verscheiden in soort van den *Caljou rosat* van den *Messire-jan*, en van andere soorten van Peeren.

Men maakt nog onderscheid van soort tusschen vrugten van dezelfde naam, by voorbeeld den Soomer Bonchretien, is verscheiden in soort, van den Herfst, en Winter Bonchretien; De soomer *Orange*, van die van den Winter; De Soomer *Roos* van die van de Winter, en dus met anderen van dezelfde naam, die in verscheidene tyden vrugt geeven.

Men maakt selvs onderscheid van soort om de verscheidene kouleur, by voorbeeld, van de roode-soomer Bonchretien, met de groene; Van de *roode Rondo* met de blanke; Van de Winter Bonchretien *Argentia*, met de *Doré*, en van de graauwe Renet appel met de gele; En dus van alle soorten, tusschen welke eenig onderscheid gevonden werd. Maar deeze drie verdeelingen van soorten, en doen tot onze zaak niet; Want als ik zeg dat de stam daar men op wil enten, in soort van het ent kan verschillen, daar door versta ik, deeze soorten begreepen onder haar geslagt, gelyk de Peer, Mispel, Kweepeer, en witte Doorn, verscheiden in soort, zyn onder een en het zelve geslagt begreepen, dat niet anders is, als deeze reede van gelykenis en gelykvormigheid tusschen deeze genoemde soorten van boomen.

Ziet daar, waar in het onderscheid der soorten bestaat, die onder een zelve geslagt begreepen zyn; En deeze boomen hoewel verscheiden, kunnen op malkander geënt werden; Maar aangaande die van een verscheidene *Geslagt* zyn, gelyk de Pruim en Peer, Kers en Vyg, Peer en Granaat, Wyngaard en Noot, 't is van natuure onmoogelyk, die 't samen te doen komen om de schrikkelijke strydigheid, en antipathie, gelyk ik u gezegt heb, die in deeze boomen is.

Gy moet dan onthouden, dat de Boomen, van het zelve geslagt, hoewel verscheiden in soorten, zodanige zyn, die eenige gelykheid in de vrugt of in het hout, of blad hebben, en dat die deeze gelykheid of overeenkomst niet hebben, verscheiden van

geslagt zyn; En onder deeze zou de ervaarenste en verstandigste
Thuinman geen een van duizend enten kunnen doen gelukken,
maar wel de anderen, indien hy de vereischte voorligtigheid ge-
bruikt, dat 's te zeggen, van zyn Enten wel te snyden, en wel en-
ten regter tyd te stellen.

II. HOOFDPUNT.

Van het Enten door Nadering, Soogen genaamd.

LEERLING.

UE heeft my onderweezen myn Vriend, dat de Ouden niet
alleenlyk in discreet, en kwalyk te pas, alle soorten van
boomen Enten, maar ook verscheide manieren uitgevon-
den en geinventeert hadden; Nogtans heb ik hooren zeggen,
dat men tegenwoordig nog op verscheide manieren Ent, als door
Nadering en Sooging, met het fluitje, met het schildeken, of
occuleeren genaamd, met de kroon, en met het popje, entenge-
naamd.

ERVAARE.

Ik beken, dat men tegenwoordig op alle deeze manieren Ent;
Om dat men'er zelfs heel wel mede kan gelukken, maar nadien dee-
ze verscheide manieren van Enten, tot twee kunnen gebragt wer-
den, namentlyk, Enten en Occuleeren, zo zal ik van de andere
maar kortelyk iets zeggen, als niet geheel noodzakelyk zynde.

LEERLING.

Hoewel'er van deeze vyf manieren maar twee gebruikt wer-
den, zoude ik evenwel blyde zyn, indien UE de moeite wilde
nemen om die alle te leeren.

ERVAARE.

Ik zal van de nadering of sooging beginnen, als van een manier
die de verstandige natuur aan de Menschen schynd geleerd te heb-
ben, en zekerlyk, 'tis van haar vermogen, en niet van 's Men-
schen bekwaamheid dat zy deeze kennis geput hebben; En om u
deeze waarheid te bevestigen, moet ik u eerst doen verstaan, wat
naderen of soogen is.

Enten.

Enten door nadering kan maar geschieden met twee jonge boomen of meerdere na by malkander geplant, en daarom dus genoemd, 't is een bysonder manier van enten, om dat men in alle de andere manieren de Enten van verre kan brengen, maar dat kan hier niet geschieden, om dat gelyk ik zeg de boom die men enten wil, heel dicht by den ander moet staan of schuins leggen, daar men de soort van hebben wil.

Wat belangd, dat ik gezegd heb, dat de natuur selvs dit geleerd heeft, dat bevestigt de dagelykse ondervinding, als men ziet dat twee takken van een boom kruiffen, en met de tyd zodaanig vereenigen, dat men den een onder die vereeniging kan affnyden, zonder dat men behoefd te vreezen, dat hy verdroogen zal.

LEERLING.

Nadien twee Takken van een ende zelve boom natuurlyk t'samen vereenigen, zo is'er niet veel kunst van nooden, tot deeze manier van Enten.

ERVAARE.

Gy hebt gelyk, maar nadien men de Entstammen dicht by de boomen van de goede soort moet geplant hebben, dat moeyelyk is, zo zoude ik u raaden, nooit met deeze manier te bemoeyen, of 't moest weezen by geval, dat men eenige goede stam by een goede boom had staan: By voorbeeld, indien men Zaaylingen van Perfikken had, waar van den eene beeter was, dan de andere, zo kan men op de slegtste zoogen, indien zy dicht genoeg by een staan.

LEERLING.

Ik begryp dat het in der daad een servituyt en een onderwerping is, den een by den ander te planten; Evenwel, nadien het in een kweekery kan gebeuren, gelyk UE beliefd te zeggen, zal het my vermaak zyn, indien UE my daar van de reegels wilt geeven.

ERVAARE.

Hier op zal ik u zeggen, dat men op twee manieren soogen kan, en beide zeer gemakkelyk, de eerste geschied dus; Onderfeld dat gy twee jonge boomen van dezelve soort hebt, den een Tam, den ander Wild, zo neemd met d'afgaande maan van February, en tak of lot van de Tamme boom in de hand, en brengd hem

hem by de wilde stam op een effe plaats, en daar hy zonder krenken of geweld kan gebragt werden; Teekend deeze plaats, neem d' drie vingeren breed van de schil en zeer weinig van het hout van de tamme Tak, en ook zo veel van de wilde stam, brengt deeze plaatzen net te samen, en bindze toe met een spaansche mat of 't een of 't ander, als 't behoort.

De tweede manier is al het zelve, wat de nadering belangd, maar de snyding waar door men ze wil doen vereenigen is geheel anders, want in plaats van dat men in de voorgaande, de snyding egaal even lang moet doen, van stam en tak, zo moet men in deeze de wilde stam splyten ter plaatze daar men de tak kan brengen, nogtans zonder aan het merg te raken, dan moet met de tak van weerskanten, de schors affnyden op de voorzide plaats, ter langte van de dikte van de wilde stam, en brengen dat in de gezegde opgespleete stam, de welke men moet saamen binden, met het een of 't ander, van 't een eind der spleet tot het ander, of met d' Entwasch toefmeeren.

LEERLING.

Op wat tyd moet men ontbinden, of dit bandje los snyden, met welke dese twee aan een gehegt zyn?

ERVAARE.

Drie of vier weeken, na de Enting, als men siet dat het hout geswollen is; Dat veroorzaakt, dat het bandje sinkt, gelyk een ring wanneer de vinger door eenig toeval geswollen is, dan moet men niet langer wagten, om het bandje los te maken; Om twee Reedenen; De eerste, om dat gelyk ik u leeren zal als wy van het Occuleeren spreekken, den boom door zyn waschdom het bandje met zyn schors bedekken zou, zo dat het daar na onmogelyk zou kunnen weg genomen werden, zonder den boom te bederven, gelyk gy begrypen kund door de gelykenis van de Ring aan de geswollen vinger; De twee reden is, om dat de enten daar grotelyks mede beschadigt werden, nadien zy nooit kunnen voortkoomen, die dit gebrek hebben, wat moeite of zorg dat men daar toe doet, en die zo verwaarloofd zyn, kan men verworgde Enten noemen.

LEERLING.

Wanneer moet men de wilde stam boven de vereeniging affnoeien, en de Ent van haar moeder affcheiden?

Ik

ERVAREN.

Ik meen dat men wagten moet tot het einde van den volgende Winter, eer het sap klimd, hoewel het sommigen al in October doen; Maar ik agt het goed te wagten, tot dat het selste vriezen voorby is; Myn reden is, dat het beeter is in February alle soort van boomen te snoeyen, volgens de gemeene mening der Thuynlieden, als in den Herft: By gevolg is het beeter hier mede te wagten, tot de maand van February, met alle soorte van Enten, die veel te lyden souden hebben, van de moeder afgescheiden gederende de strengheid, van den winter. Ik soude hondert tegenwerpen kunnen maken, tegen de geene die anders doen; Maar indien 't verstand, dat ider overvloedig genoeg meend te hebben, hun dese waarheid niet genoeg doet kennen; Zo zal de ondervinding indien zy 'er de moeite van willen nemen, leeren.

III. HOOFDPUNT,

Van het Enten, met het Fluitje.

LEERLING.

UE heeft my zo klaar de manier van Enten door nadering, of afzogen getoond, dat ik my verseecker met een weinig oeffening daar wel haast geleerd in te maken; En ik zoude seer wel voldaan zyn, indien ik geen meer moeyelykheid in de andere manieren van Enten vond, als in deze.

ERVAARE.

Nadien gy genoeg hebt, dat ik u in alle de manieren van Enten onderwys, zal ik voortgaan, met die door een knopje of botje geschieden, die na het zoogen de gemakkelykste is; Ende deze geschied op tweederley manieren, te weten met het Fluytje, of door Occulatie. Daar in verschillende met de andere manieren van Enten, om dat zy in de zomer werd gedaan, en om dat men tot de Ent geen Tak of Spruiten neemt van veele botjes beset, gelyk in 't zoogen, en Enten in de spleet, maar alleenlyk schors van het zelve jaar geschoote lot, aan 't welke een slapend botje moet zyn, dat nog niet doorgeschooten is, en om deze reeden, werd deze manier van Enten, met het botje genaamd.

Wat

Wat het geen belangd, daar op te letten staat, om dit Enten wel te doen, moet gy weeten, dat 'er drie Conditien volstrekt noodzakelyk zyn. *De eerste*, dat het lot daar men 't Ent van nemen wil, en het onder werp op stammetie daar men 't op zetten wil, in haar hoogste sap moeten zyn, dat's te zeggen, dat de schors van den een en den ander afscheid; *De tweede*, dat het beide schot of lot van het zelve jaar moet zyn; *En ten derde*, dat de schors van het Ent, even groot met die van het wilde moet zyn, daar men 't op stellen wil; En deze laatste Conditie maakt het onderscheid, van het Fluytje, met het Occuleeren, of met het schildtje. Want voor Occuleeren is 'er niet aangeleegen, of het tamme takje, zo dik of groot is als het wilde, gelyk gy sult kunnen zien, als ik daar d' oeffening van zal leeren.

LEERLING.

UE heeft my gezegd, zo ik het wel heb, dat men niet en ent met het Fluytje, en door Occulatie, als in den zomer; Ik ben verwonderd hoe deze Enten kunnen vatten, in dit Zaizoen, daar alle planten in schynen te verdroogen.

ERVAARE.

Nogtans is dat de bekwaamste Tyd, en de Reden is, om dat de botjes die aan de Takjes, of looten van het zelve jaar zyn, *de Spruyt* in dit zaizoen nog zo teder zyn, dat die met het afschuyven van de schors mede gaat; Dat in Maart niet zou kunnen geschieden, om dat de bot in die tyd nog zo vast aan het hout sit dat men die daar niet van af zou kunnen nemen, zonder te bederven, of te breeken.

Om dan tot het werk te komen, zal ik u zeggen, dat men in Augustus met d' afgaande Maan, als men de dikte van de stammen daar men op Enten wil, heeft aangemerkt; Van een goede soort een Tak van het selve jaar moet nemen, even dik als de gezegde Entstam, en houden die in een pot daar een weinig water in is, of in een natte doek, op dat zy haar zap niet verliezen; Dan moet gy met een scherp Ent-mes, de Entstam snyden boven de plaats die gy Enten wilt, en vervolgens de Tamme tak een duim breed boven het bot dat gy gebruiken wilt, en nemen met een het blad weg, een weinig van de steel latende; Verders, moet gy met het kleine mesje de schors tot op het hout snyden, een duim

duim breed onder het botje, en houden dat met de linkerhand vast, en drukken met de duim en voorste vinger van de rechterhand, zonder aan het botje te raaken, en drayende de regtervuist als of gy de Tak wilde buigen of breeken, het Fluitje of Pypje, sal niet nalaten van 't hout te scheiden: Op dit zelve oogenblik, zult gy het overdwars op het uiterste van de lippen nemen, en zonder wagten de schors van het voorzegde Entstammietie twee duimen onder de snede snyden, en op deselve manier als met de Tamme tak, met de twee vingeren, een fluitie wegnemen, in welkers plaats gy het ander zult stellen, zodanig, dat het net overeenkomt met het benedenste, en indien het fluitje en het Entstammietie, niet evenlang bevonden werd, zult gy ze schuyns snyden, op dat 'er het waater niet op blyvt staan.

Al de moeyelykheid is, ondersteld zynde, dat het Tamen Wild in haar hoogste sappen zyn, een Takje uyt te kiezen van gelyke grootte met het Entstammietie, want daar in bestaat al de subtielheid van de kunst, want als de fluit gesteld werd op een stam die grooter is, sal hy uyt wyken, en 't zal te verdoen zyn; Indien gy hem op een kleinder stelt, zal hy in allen deelen niet zamen komen, en 't zal niet kunnen houden vereenigen, of omsoomen; 't Is waar men kan in dit geval zonder het fluitje weg te nemen, om niet te verwaayen of te verdroogen, van onderen zo veel wegemen als men dienstig oordeeld van de schors van het Entstammietje, dewelke men moet na deze snede lager gemaakt te hebben met de punt van 't mes van 't hout doen scheiden, en voorzigtig het fluitje laten daalen, zo ver als deze schors weg genomen is, indien gy dan bevind, dat hy nog niet net met het hout van 't Entstammietje 't samengevoegd is, moet gy hem wederom door het zelve middel doen daalen; Want daar is veel aan geleege, dat het fluitje met het hout van het Entstammietie t' samengevoegd is, gelyk het met zyn natuurlyke schors was, en daar na, indien het hout van het Entstammietie langer is als het Ent, moet men het daar aan gelyk maaken.

LEERLING.

UE steld niet enig bindzel, aan deze soort van Enten.

ERVAARE.

De meeste Entlieden doen daar niet anders toe; Maar evenwel

F

om

om het verwaayen te myden, dat het fap weerhouden zoude, en het Ent in gevaar stellen, ben ik van meening, het Entfammietie te dekken, met Entwafch ter dikte van een platte Ert, want dit foort van Enten kan tegen geen Regen, en door dit middel kan 'er het water niet bykomen.

LEERLING.

Nadien de Entfam fchot van 't zelve jaar moet zyn, zo kan men om deze Reeden, met het fluitje niet als jonge boomen Enten, niet waar? Myn Heer.

ERVAARE.

Gy bedriegd u, want men kan op deze manier oude boomen zo wel als jonge Enten; Gelyk ik u groote boomen zal leeren Occulieren; En dat gefchied op deze manier, men kapt in February de Takken af, en op de looten die het eerfte fap gefchooten zullen hebben, Ent men op het zelve jaar, in Auguftus, op die Manier als ik u geleerd heb.

IV. HOOFDPUNT.

Van het Enten door Occulatie.

LEERLING.

UE heeft my zo my dunkt gezegd, myn Heer, dat de Enten door Occulatie, gelyk met het fluitje gefchieden met een botje; Nadien deze twee manieren, dit dan gemeen hebben, zo verzoek ik UE, na dat gy my die van het fluitje hebt aangetoond; Dat gy my ook die van 't Occulieren leerd.

ERVAARE.

Eer ik u de Regels en het zaizoen of de tyd leer, om op deze manier te Enten zo moet ik u te verftaan geeven, waarom de Thuinlieden deze manier de naam van Occulieren, of niet het fchilden, hebben willen geeven. Ik heb u leeren aanmerken, in de les die ik u geeven heb om te Enten door naadering, dat deze manier zo genaamd wert, om dat de boomen, Wild en Tam, noodzakelyk by malkander moeten geplant werden, of het wild by het tam. Van gelyken wanneer ik u getoond heb, hoe men met het fluitje moet Enten, heb ik u te kennen geeven, dat de

HOOVEN EN THYUNEN. 43

de naam van fluit aan deze manier is gegeven, om dat men de schors voor het Ent, na de gedaante van een fluit neemt. En 't is ook niet zonder Reeden, dat men Enten met het schildeken, deze manier noemd, die ik u iegenwoordig wil onderwyzen, nadien de schors, die men met zyn botje neemt, na de gedaante van een schild gefneeden is, gelyk de wapensnyders op kleine wapens of fignetten snyden.

Om dan in een der schoonste en aangenaamste zaaken van den bouwkunst der boomen te treden, zal ik u zeggen, dat de inventie of uitvinding van met het schild te Enten of te Occuleeren, zo veel nutter is, als zy ligt of gemakkelyk is om te doen; Want deze manier, hoewel zy een groote voorzigtigheid en tederheid vereift aan de kant van den werker, zo laat zy daarom niet na, zeer bekwaam en eigendlyk in 't werk gesteld te werden, van jonge liefhebbers en kinderen in de kunst gelyk gy zeyd; De Reeden is, om dat men daar zo veel kragt niet toe behoeft te gebruiken, als tot de andere manieren van Enten, en dat m'er zo veel gereedschap niet toe van nooden heeft, nadien daar maar een Occuleer-mesje toe van nooden is, of penne mesje dat onder aan plat is, en een bosje bandjes of spaansche matjes om te binden; Het geschied ook gaauwer, want men kan eer een halfdozyn boomjes enten door Occulatie, of met het schildeken, als een door zoenen, of in de spleet, of met de pop.

Men kan op deze manier alle soorten van boomen Enten, 't zy tam of wild, als Peeren, Appelen, Pruymen, Persikken, Amandels, Kerffen, Vygen, Roozen, Jasminen, Orangies, Citroenen, Moerbeefien, Olmen enz. Wat het zayzoen belangd, ik heb ondervonden, dat van 't begin van April, tot halv October, d'Occulatie kan vatten; Maar van alle deze tyd, bevind ik dat zy best gelukken in April, July, en Augustus na de volle Maan; Want indien men in andere maanden Occuleerd, dat is meer uit Curieusheid, als om daar voordeel van te verwagten.

't Is dan in April, July, en Augustus met een afgaande Maan, dat men moet occuleeren; Maar men moet aanmerken, dat het een mooye dag is, en zagt weder, dat is, niet regenagtig, niet te heet, en met geen Zuyde-wind; Want daar is niet schadelyker aan de Occulatie als vogtig weeder, en ook te heete of te droo-

ge weeder; De reden is, om dat dit soort van Enten vereift, dat het onderwerp, of Entstammetie, in zyn hoogste sap zy, gelyk ik u gefegd heb, van het fluitje sprekende. En den Regen zyn werking afkerende belet d' Occulatie te vatten. Van gelyken is de hitte van de zon in eenige dagen van de zomer zo sterk, dat zy het zap der Entstammeties tot in de wortel besluit, zo dat zy op deeze dage geen genoeg zap hebbende, om d' Occulatie te voeden, daar door gebeurd, dat veele niet voortkoomen, of kwynen.

Maar om dit ongemak of perykel voortkoomen, moet men sien, of het weeder staat om te Reegenen, dan moet men absolut en noodsaakelyk ophouden van werken; Maar indien de hitte te sterk is, zo is daar een middel toe, daar ik my heel wel by bevind, in zo een tyd, dat is 'savonds te vooren, ryen te besproeijen, die men voornemens is te Occuleeren, door deze besproeying, geeft men een wonderlyke hulp aan de Entstammetjes, die door de al te groote droogte veel te lyden hebben, en door dit middel haar sap hervattende, zyn zy te bekwaamer om d' Occulatie te ontfangen: Daar en boven moet men op zo een heete tyd niet Occuleeren, als drie uren, in den morgenstond, en drie uren voor den avond, want het is gewis dat de planten, die haar kragt schynen verlooren te hebben omtrent de heetste tyd van den dag; Dezelve weederhervatten, op die vier uren van den avond, en behouden tot agt-uren van den Morgen.

Ik heb aangemerkt, dat d' Occulatie aan de noordkant gestelt, beter slaagt als die in 't zuiden gesteld werd; En dit komt maar van de al te groote hitte die op de zuyd-kand staat. Nogtans indien gy d' Occulatie aan die kant moet zetten, om dat gy geen effender plaats kund vinden, zo ben ik van meening om het te beschaduwten, met een koolsblad of 't een of 't ander, met een bandje twee duimen boven d' Occulatie, daar ik my zeer wel mede bevonden heb, in de heete dagen van July en Augustus.

Ik heb u alle deze aanmerkingen willen leeren, eer ik u het snyden en stellen van d' Occulatie aantoonde, nadien het my dunkt by na onnut te zyn, dat ik u de Leerregels geven zoude, om wel te Occuleeren, voor dat ik u de feylen, en fauten die vermyd moeten werden, te kennen gaf om geem moeite en arbeid te verliezen.

Onder-

Onderfeld dan dat de tyd, het weeder en de Entstammeties tot u voorneemen dienstig zyn, gelyk ik u gesegd hebt; Neemd dan van de soort, daar gy van occuleeren wilt, de schoonste looten, van het laaste schot, en ziet wel toe, dat de botten van het lot dat gy zoud' willen snyden, niet doorgeschooten zyn, met het sap van de maand Mey; Want in dit geval deugen zy niet, Occulatiën van te neemen.

Indien het elders, of ver van d' Entery is, zo dat gy niet aanstonts kund occuleeren, zo ras als gy uwe looten van de maanden van July en Augustus hebt afgesneeden, zo moet 'gy die in een vogtig linde doek laten brengen, om te beletten dat zy niet verdroogen, en haar sap verliezen.

LEERLING.

Volgens deze Reeden, kan men dan geen bekwame Occulatiën hebben, van de eene Provincie, in de andere; Gelyk UEMy gesegd hebt, dat 'er UE gezonden zyn, om te Enten in de spleet, van de verske Provincien van het Koningryk.

ERVAARE.

't Is gewis, looten voor d' Occulatie in July en Augustus, zo ver niet kunnen gebragt werden, als de enten voor de pop, niettemin, 't is gebeurd dat ik over eenige jaaren by een eerlyk man van myn vrienden was, een groote dag-reyzen van hier, in de maand van Augustus, uyt naukeurigheid gedreeven, om een van d' uytneemste soort van Peeren te hebben, die ik nog niet gezien had; Dat ik van myn knecht eenige Takjes liet nemen, in een vogtig lynwaat gewonden, die hy in een mandje leide, en die ik besorgde in alle de beeken of Revieren, die wy onderweg ontmoeten te laten nat maaken, dat ik zedoor dit middel heel fris hield, en daar ik schoone Enten voor d' Occulatie behield.

Maar wat de Takjes of looten belangd, daar men botten van wil hebben, om in April te occuleeren, nadien zy in February of Maart zyn gesneden, of om beter te zeggen, dat zy dezelve zyn die men gebruykt om te Enten, in de spleet, zo kunnen zy verder gebragt werden; Gelyk ik u leeren zal, wanneer ik van de manier van Enten met de pop zal handelen.

Veel van myn vrienden, door dezelve genegendheid van Enten gedreeven, en die daar by uytneemtheid wel in gelukten,

F 3 hebben.

hebben my bekend, dat zy noit gedagt hadden, dat men in April kon occuleeren; Zy zyn niet alleenlyk vergenoegd geweest van by my geweest te hebben, om het vermaak te neemen van die sterk te zien voortgroeyen; Van de maand van Mey tot halv October, zy hebben ook alle de voorzigtigheid willen nemen, om zig te Excuseeren, dat zy minder durfden verzekert te hebben gezien, dat zy twyffelde, of het Occulatiën van Augustus waren; En inder daat in 't begin van April van dit jaar kwam my imand op het land bezoeken, die niet minder verstandig in deze zaake is, dan in alle anderen, daar een Regtschape man van eer in behoord onderwezen te zyn, en na dat hy my de Reden had gezegd, die hem verpligt hadde dit kleine Reisje te doen, was ik verblyd, met hem uit zyn twyffel te trekken, en maakten in zyn tegenwoordigheid een halfdouzyn Occulatiën, ik verzogd hem verders, de geheele rey te occuleeren, selfs, met verscheidefoorten van vrugten, in drie verscheiden plantzoenplaatsen, die ik dit jaar hadde, en gy moet weten, dat, 't zy door de gaauwigheid van dezen eerlyke man, of om dat dit zaaizoen het wind booven alle de andere, om zoodanige Enten te stellen, daar misten 'er geen een van omtrent drie douzyn, die hy in minder als een uur dede; En den volgende Herft, als ik de eer had, van hem wederom ten myne huize te zien, bekende hy, dat zy nergens in verschilden van die in de maand van Augustus, een jaar tevooren, waaren geocculeed.

Al het onderscheid of verschil der occulatiën van April, en die van July en Augustus, bestaat alleenlyk, in het Entstammetie te snoeyen vier duimen boven de Occulatie, zo ras als men die gesteld heeft, en niet te wagten tot het volgende jaar, gelyk met die van July en Augustus, de Reden is, om dat de boomen in April nog kunnen gesnoeid werden, dat men in 't midden van de zoomer niet moet doen, gelyk ik u ter geleeger tyd, en plaats zal leeren;

De occulatie kan op *Tweederley* manieren gesneden werden, de *Eerste*, en gemeentste, geschied met de schors met zyn bot, afte ligten, zonder het hout te raken en het hartje of veefeltje daar in blyvende: En de *Tweede*, met een weinig van het hout aan de schors te laten, ik heb het een en het ander gedaan, en my met beide wel bevonden. De

De occulatie die maar de schors heeft, werd op deze wys afge-
noomen, na dat gy het dikste botje gezien, hebt, op u afge-
den tak, zult gy 'er dat op de volgende wys met zyn schil afnee-
men met het occuleer-mesje, (voor al het botje niet kwetsende
en het hartje blyvende) en indien 't in July of Augustus, is een
weinig van de steel van 't blad latende; Dan zult gy boven het
bot, voorzigtig de schil door snyden, een weinig het scherp druk-
kende, tot op het hout (overdwars) verders zult gy met de punt
van het mes, een schrapie tot op het hout, aan de zyde van botje
maaken, beginnende van het eind van het bovenste sneedje trek-
kende na beneden, ter lengte van een duim breed, dan zult gy
aan de andere kant van het botje, een andere sneedje maken, ge-
vende aan weerskanten van het botje zo veel schors als mogelyk
is, en met het scherpe van uw occuleer-mes, zult gy met twee
sneeden een punt om laag maken, uwe Occulatie dus gesneeden
zynde, zult gy het voorzigtig van zyn hout afnemen, met het
Takje inde linkerhand te houden, en een weinig d'occulatie druk-
kende met de twee vingers van de Regterhand, aan de zyden,
Daar mede werd men het met een weinig oefening wel haast mee-
ster, voornamentlyk, als het sap, de beweging van de hand be-
gunstigd.

Indien gy eenige moeyte vind om het 'er af te krygen, zo moet
gy het eind van uw occuleer-mes gebruiken, dat van ivoir moet
zyn en aan het einde dun en plat als een vouw beentje met welke
gy aan weerskanten zult tragten d'occulatie los te maaken, of op
te ligten, en met het einde der vingers genomen hebbende zult
gy zien of d'occulatie van binnen vol is en het hartje daar in, dat
is te zeggen, of 'er de spruit van binnen in is. Indien hy leeg is,
werpt hem weg, en gebruikt hem niet, want door het spruithart-
je of veefeltje neemt hy zyn voedzel, dat is het weezendlyke deel,
zonder het welke, (wat gesteltheit het onderwerp of Entstamme-
tie ook hebben mag) van overvloedig sap, hy niet zal kunnen
hervatten, en een nieuwe leven, of groeizaamheid verkrygen, die
hem den goeden Occuleerder door deze rare-kunst mededeelt; En
gezien hebbende dat hy vol is, en het binnenste van zyn schors,
niet geschrapt of gekneust, met den hoek van het occuleer-
mes, of door het te sterk drukken van de vingers, met een woort,
indien

indien het binnenste helder, en glad, en vollappig is, zult gy het by de steel van 't afgeknepe-blad, op 't uiterste van de lippen neemen, te weten, in July en Augustus, want die van April hebben nog geen blad; Daar na zult gy het aanstonds op de plaats stellen, of op het Entstammetje daar gy op wild occuleeren, voor al indien 't van vrugten is, die toder van schors zyn, als Pruimen, Perfikken, Pavien, Amandels, want de pitvrugten behouden beter het humeur van haar zap, om dat zy de schors dikker hebben; Niettemin, men moet 'er gaauw by wezen, voor den een zo wel als voor den ander.

Houdende dan d'occulatie gelyk ik gezegd heb, by de steel, van het afgenomen blad; Zult gy met het occuleer-mes in de efenste plaats een insnyding maaken dwers in de Entstam ter lengte van een gerste graan, en vervolgens met de punt van 't mes een andere na beneden, uit het midden van u gemaakte sneede, ter lengte van een duim breed, welke twee schrappen of linien een $\top$ zullen maaken; Daar de hand voorzigtig in moet te werk gaan, en heel licht, om niet meer als de schors (even gelyk) door te snyden, zonder aan 't hout te raaken; Want indien de spruit der Occulatie op het geschrapte hout gesteld wierd; Zou het gevaar of perykel loopen of hy zou wille vatten; Deze twee insnydingen gedaan zynde, zult gy met den hoek van 't hecht van 't occuleer-mes, de insnyding die na beneden gaat, openen, allengkens en voorzigtig de schors of bast aan de een en andere kant openende, of opligtende, met alle zorgvuldigheid, en accuraatheid die u mogelyk zal zyn, uyt vrees van het hout te schenden, van het Entstammetje, dan sult gy met de linkerhand d'occulatie, neemen, en met de andere hand met den hoek van 't mesje plaats maaken, om d'occulatie in te stellen, en zult u occulatie doen dalen, tot dat ze met het dwers schrapje om hoog over eenkomt met d' $\top$ D'occulatie gesteld zynde, zult gy die omwinden, met een lindje, touwtje, of spaansche mat, 't welk beste is of iets anders; Beginnende om hoog, en voortgaande tot om laag, nogtans moet men wel toezien; Het botje voor by te gaan, maar twee keeren eerst om d' insnyding om hoog gedaan hebbende, en om 't hoofd van d'occulatie, moet men onder 't botje daalen, en zo voortgaan tot het laagste van de sneede of het punt, en met de laatste

keer

keer moet men 't bandje vast maken, zo ver het gesneden is.

De andere manier van d'occulatie te snyden, is niet minder zee-ker, om te vatten, als de eerste; Behalven dat men door dit middel, alle foorten van Entstammetjes kan occuleeren, mistdien dat zy in sap zyn, van 't begin van April, tot halv October; Gelyk gefegd is, en de Reeden is, om dat men deze occulatie met een weinig hout snyd, dat 'er niet aan geleegeen is, of de schors van het hout afscheid, en indien gy Entstammeties hebt die in haar zap zyn, gelyk die van de Kweepeer, die dat al, die gezegde tyd heeft, zo kund gy die op deze manier van occuleeren, in alle deze zes afgaande Maanen; Dat by uitnemendheid geleegeen, en ligt om te doen is, nadien men d'occulatie met eene incede snyd, op deze manier, men moet het scherp van het mes een weinig drukken, boven het botje niet, maar even door de schors gelyk in d'eerste manier maar een weinig in het hout, keerende het scherp na benede, dat 'er aan by de kanten van het botje schors genoeg blyft, dat 's te zeggen, dat men d'occulatie zo breed moet snyden, als mogelyk is, en zo voordgaande na om laag, moet gy in een punt eindigen. Wat de manier belangt, van die occulatie op het Stammetie te zetten, die is dezelve met de voorgaande.

Daar zyn 'er die aanstonds na d'occulatie in Augustus, de Entstam vier duimen boven d'occulatie afsnoeyen; Maar wat my belangd, ik heb geleerd door ondervinding, dat deze snoeying, zeer schadelyk aan d'occulatie is, en daarom wagte ik daar mede tot February of Maart van het volgende jaar, dat de regte tyd is om de boomen te snoeyen, en deze spoor boven d'occulatie gelaten moet ook niet afgesnoeid werden, dan in Maart, een jaar daar na. Ik zal dit verklaren, op dat gy de jaaren niet met mal-kander verward, door deze stelling indien gy jonge looten of takken van een hoogstam hebt geocculeerd, in July of Augustus van het jaar 1726, zo moet gy wagten van de voorzeide tak vier duimen breed boven d'occulatie af te snoeyen, tot de maand van Maart, van den jaare 1727, en deze vier duimen hout, die gy boven de occulatie hebt gelaten, die ik een spoor noem, moet niet afgesnoeid werden, dan in Maart, van den jaare 1728 met een scherp welgesleepe snoeimes, en zo dicht by d'occulatie als mogelyk is,

G

en

en daar toe moet men de hand wel verzeekerd hebben, op dat men d'occulatie niet te gelyk met het hout wegneemd; Door dit middel zal d'occulatie haast de plaats van het afgesnede spoor bedekken, of omfoomen, en sig herstellen. Gy moet dezelve manier gebruiken voor de Zaailingen van wat soort van vrugt dezelve zyn, gelyk ik u geleerd heb, handelende van de manier om Zaailingen van pit, of Steenvruchten aantekweeken die men occuleeren wil.

LEERLING.

Ik denk, dat gelyk UE my getoond hebt, spreekende van het Enten met het Fluitje dat men niet kan Enten door Occulatie op de stam van oude boomen, maar alleenlyk op die van jonge plantsoenen.

ERVAARE.

't Is waar, om een boom die niet meer bekwaam is om opgevoomen of verplant te werden, vruchten te doen dragen van een soort die men begeerd, zo moet men op dezelve manier, als ik u geleerd heb in de les van het fluitje, den boom zyn Takken afskappen, boven de mikken, in de maand van February, en occuleeren in Augustus van het zelve jaar op het lot dat hy schieten zal, en de beste gedaante aan den boom kunnen geeven. Indien deze occulatie niet gelukken, zo kund gy wederom op dezelve looten occuleeren, in den volgende April.

Men moet wagten, om het overtollige van de looten van dien boom wegtenemen, tot in February of Maart van het volgende jaar de Reden is om dat als gy alle andere looten wegnam, dat gy de geocculeerde looten in gevaar zoud stellen, van door de wind weggenomen te werden. Maar in de Maart van het volgende jaar zult gy de ongeocculeerde looten wegneemen en met een de geocculeerde vier duimen boven d'occulatie affnoeyen, dewelke sterk zullen doorschieten.

Gy zult zorg dragen om latten van omtrent vier voeten lang aan de spooren te binden, van de Takken der hoogstammen, en anderen overdwers; Dit zal een verzeekerd middel zyn, om ze voor sterke winden te beschutten. Ik heb op deze manier eens een goet getal boomen moeten occuleeren, die ik gekogt had, wanneer ik begon te planten, om dat ik bedrogen was, van een verwarde

HOOVEN EN THUYNEN. 51

warde verkoper, die ze my verkogt, voor zodanig als ik hem geeïst of gevraagd had; Maar ik behoef tegen hem niet vinnig of heftig uit te varen, nog tegen de geenen die het zelve ambagt doen; Nadien ik haar schuldig ben al de kennis die ik in het bouwen der boomen heb verkreegen; Want gelyk alle menschen die van hun hebben gekogt haar met regt dezen heerlyken Eernaam geven, en dat zy gemeenlyk alle een ambagt van bedriegen maaken; Zo heb ik beslooten door leering en oeffening tragten te verkrygen, dat ik geloofde by na onmogelyk te zyn, door geld te verkrygen; Zonder gewaar te werden, zorg en moeite, en tyd verlooren te hebben.

V. HOOFDPUNT,

Of men van Occulativen Hoogstammen kan maaken.

LEERLING.

UE heeft my in 't begin van de voorgaande les gezegd, dat men niet alleenlyk alle soorten van Vrucht, en Bloemboomen kan occulceren, maar ook wilde.

ERVAARE.

Wat de Vrucht-boomen belangd, dat is zo bekend, dat niemant daar aan twyffeld, en wat de Bloem-boomen belangd, hoewel ik daar geen andere genegendheid, of inclinatie voor heb, alseen gemeen man kan hebben, zo het ik uit vermaak, of divertissement eens willen probeeren met Roozen van verscheide soorten, den een op den ander, met de spaansche-jasmin op de gemeene; Orangies en Citroenen op pitte en zaailingen, die ik in een kas had gezaaid; Met groote-swarde-moerbezien op kleine; En wat de wilde-boomen belangd, daar van zal ik u zeggen, dat ik bedrogen hebbende geweest, met de koop van omtrent Twee-hondert Olmen, die my voor breed blad verkogt waren, (want deze Messieurs Enteniers zyn begriegers in alle soorten) heb ik gerezolveert, die de takken te laten afkappen, en liet 'er een deel van occulceren op looten, in Augustus van het zelve jaar en de overige in April van het volgende jaar dat my wonder wel gelukte.

LEERLING.

Ik twyffel geenzins, of d'occulatie kan geschieden op allen foorten van boomen, maar ik ben verwondert, dat veel Thuynlieden verzeekeren, dat deze uitvinding van occuleeren, maar voor de kleine boomen is; En nogtans de olmen, daar UE my van zegt, zyn in weinig jaaren magtig groot en uytgebreid gewerden, na dat gy ze hebt laten occuleeren.

ERVAARE.

't Is in der daat een dwaaling van de meeste die haar werk maken van enten; En ik heb het zelfs ook een tyd lang geloof; Maar de ondervinding, en de Reeden, hebben my het tegendeel doen zien; En om uw te kennen te geeven waar hun onwetendheid uit spruit, in deze zaak; 't Is om dat zy het weeten, door hooren zeggen, of om beeter te zeggen, dat zy het niet weeten, dat men niet moet occuleeren, als steenvrugten, maar zedert eenigen tyd geleerd hebbende van iemand onder hen lieden, die meer verstand en beleefdheid hadde, dat men ook Pitvrugten, Appelen, en Peeren, kan occuleeren, zo blyft 'er nog evenwel deze dwaaling by, dat men moet occuleeren, maar laagstammeties kan hebben; En dat hun in deze meening of opinie bevestigd, is dat zy sien, dat de voornaamste Enteniers de Peeren en Appelen, die voor de kanten of banden der moestuinen geschikt zyn maar occuleeren moet, (die heellaaag moeten zyn) maar indien zy wat verder zagen als haar neus, zy zouden sien en merken dat zodanige boomen de de eigenschap niet hebben van laag te zyn, om dat zy geocculeerd zyn, maar alleenlyk om de Stam daar zy op geocculeerd zyn, gelyk ik u gezegd heb, spreekende van de zaay, of kweekelingen der Kweepeeren, die volgens haar aard, niet hoog klimmen; En om die lieden van een domme onwetendheid te overtuigen, zal ik my van haar eigen doen, bedienen en vragen, waarom zy op Paradys enten, om naantjes-appelen of arbornains te hebben; En op Kwee, om laage Peeren te hebben? Zy zulle my niet anders kunnen antwoorden, als dat den aard van 't Paradys-appeltje, en van 't Kweeboomtje is laag te blyven, en dat zy die om deze Reden bekwaam voor de Thuinen bevinden, gebruikt te werden: Indien imand koppig genoeg was, gelyk zy meest al te maal zyn, die daar nog tegen aan wilde kanten; Zo moet men hem op deze manier tragte, verstand

stand te doen gebruiken, of na Rede te hooren; Welke van twee Appelboomen geloofd gy dat grooter zal werden, of die in de spleet geënt is op Paradys, of die geocculeerd is op een Wilde, van de groote foort? Daar zal hy niet anders op kunnen antwoorden, indien 'er nog eenig beginzel van verstand in hem over is, en dat hy dat niet verzaaken wil, dat den Appelboom in de spleet geënt op Paradys, lager zal blyven, als die op het wild van de groote foort geocculeerd is; En daar door zal hy bekennen (als hy wil, ten minsten hy zal het kunnen begrypen) dat het de Ent, of de occulatie niet en is, die groote of kleine boomen maakt; Maar de stam daar zy op staan, die haar het voedtel geeft; En daar mede besluit ik, dat gy niet verwonderd behoefd te wezen, indien de geocculeerde Olmen, daar ik u van gesegd heb, zo groot geworden zyn, dat men geen onderscheid kan maken, tusschen die, en tusschen die van de foort waaren, die ik begeerde.

LEERLING.

Volgens het geen UE zegd, is 'er niet aangeleegen, of men de naantjes voor de boorden der Thuynen occuleerd, of Ent, indien zy op stammen staan, die laag blyven.

ERVAARE.

Ik heb u deze onderwyzing of Instructie gegeven over de vraag die gy my hier voren hebt gedaan, of de Peeren op Kweepeeren moeten geënt werden? op welke Vraag Antwoordende, toonde ik uw klaarlyk, dat de Ent, of occulatie, niet en doet tot de hoogste of laagte van de boomen, maar alleenlyk den aard der stam daar zy op staan, dat ik u bewees door het voorbeeld van Pruim of Pavie die lager blyft als op Amandel, die uit zyn aard hooger wil groeyen, als de Pavie.

Manier om Enten door Occulatie aantekweeken, zo in de Entery, als op Takken van groote boomen, en die niet meer verplant kunnen werden.

E R V A A R E.

MY gedenkt, dat Redenerende over de uitloopen, en stekken der Queceeren dat ik u op voorraad eenige onderwyzing gaf voor de behandeling en aankweeking der zelve, geocculeert zynde; En dat ik u daar van zeide, moet van alle geocculeerde-boomen verstaan werden; Maar nadien ik die zaak maar even aanraakte, door eenige vergelyking en t'samenhang, en zeer kortelyk, zal ik u zeggen, dat men na de occulatie, van wat foort van boomen het ook wezen mag, niet boven de zelve moet af snoeyen, of afbreken dat ik u nog eens zeg, om dat 'er zo veel aan gelegen is; Maar men moet wagten tot de maand van February of Maart, van 't volgende jaar om de Tak te snoeyen, indien 't op een hoogstam is, of de jonge plant indien 't in de Entery is, omtrent vier duimen breed booven de occulatie.

En wat de Entery op Queen belangd, nadien die verscheidelyk kan geocculeert werden, te weten, om laag op de stam van 't uitloop of stek zelfs, of op een, dat uit de wortel spruit; Zo moet men in de maand van February van 't volgende jaar niet af snoeyen indien 't op de stam is: De reeden is, om dat de stekken maar een halv voet boven de grond hebben, dat men alleenlyk de Zytakken die zy gemaakt hebben onder en boven de occulatie moet wegneemen; Indien de occulatie op een uitloop is, zo moet men ook alle de zytakjes wegneemen, 't geocculeerde vier duimen breed boven d' occulatie af snoeyen, wagtende met de stam heel dicht by het uitloop af te snyden tot de maand van February van het volgende jaar; Met het gebleve spoor boven de occulatie.

L E E R L I N G.

U E hebt my geleerd, de band van d' occulatie weg te nemen, maar ik heb vergeeten in wat tyd dat wezen moet.

Als

HOOVEN EN THUYNEN. 55

ERVAARE.

Als men fiet, dat een maand na d'occulatie de band knypt, en de schors of bast gefonken is, ben ik van meening, dat men die voorsigtig van agteren moet los snyden, met het scherp van het kleine occuleermesje; Als men fiet dat de band niet knypt, gelyk ik u geleerd hebbe van het zoogen spreekende, zo kund gy die laten tot in de maand van February of Maart, eer het eerste zap klimd.

En om weer te koomen tot het geene ik u zeide van het gelatte spoor in Maart van het volgende jaar na de occulatie, ik bevind dat het een dienstig middel is, om de occulatiën voor 't beschadigen van de wind te beschutten, die zy te meer onderworpen zyn, hoe zy te sterker groeyen; En om dit gevaar of perykel voor te koomen, moet men d'occulatie aan het spoor voorsigtig met het een of 't ander binden; En indien hy te sterk doorlicht, moet men hem ondersteunen met het latje, aan welke men hem binden zal, boven een blad, met een lintje, of spaansche mat, niet te vast, Maar latende de dikte van een schryppen tusschen beide, tusschen de lat, en het lot, op dat het grooter werdende, van de band niet gekneepen werd, dit is een werk dat men niet moet uitsstellen tot morgen, op dat de winden van Juny de Occulatiën niet ten eenemaal verwoesten.

In de maand van February van het volgende jaar, moet men het spoor affnoeyen, zo dicht by d'occulatie als mogelyk is, om dat hy gaauw en te eerder omfoemd; En op dezelve Tyd snoeyd men de Entstammen voor naantjes of arbornains een halv voet boven de occulatie, en twee voeten voor halfstammen, die niet zullen nalaten uit te spruiten, en lot te schieten, daar men dan een form of gedaante aan geeft, zo als men wil; Indien het op de Takken van een Hoogstam is, gelyk ik gezegd heb, verzuimd niet, om 'er latten aan te binden, om ze voor de winden te beschutten.

LEERLING.

Daar is nog iets dat ik niet wel begrypen kan, waarom wagt men om de geente stam boven de occulatie af te snoeyen, tot de maand van Maart, van het volgende jaar? Was 't niet beeter, dat te gelyk, met het occuleeren te doen, nadien d'occulatie daar door ongetwyffeld meer voedzel zou genieten?

Daar

E R V A A R E.

Daar in bedriegd gy u, en alle die dit doen, dat gy my voorfeld; Want 't is er zo ver van daan, dat men met het zap van September, door deze kunst, de occulatie zou doen doorschieten, dat men moet tragten, zyn werking te wederhouden; En dat om een voornaame Reeden, dat is, indien hy doorschiet, dat hy doodvriest in de winter, ten minste gevaar loopt, om dat hy te teder is, daarom is het goed, het sap te late klimmen, tot de toppen der takken, daar het speelen kan, zo dat het op d'occulatie niet blyft staan, maar laat die, gelyk men zegt, slapende.

't Is dan genoeg dat d'occulatie met de stam vereenigd, sonder eenige beweging met het sap van September te maken, dewelke nadat de stam in de volgende maand van Maart, vier duimen boven d'occulatie afgesneeden zynde, met het sap van April te sterker zal doorschieten, en het spoor moet een jaar daar na, in Maart afgesneede werden, by de occulatie op dat hy omzoomd; En om u een klaar begryp van deze les te geeven, daar veel aan gelegen is, zo zal ik u nog eens zeggen, op dat gy niet verdwaalt, in de tyd, of d'eene voor de andere tyd neemd, in welke men dit noodzakelyk moet doen dat ik u zo even geleerd heb; Steld eens dat gy geocculeerd hebt, 't zy in de Entery 't zy op de looten van een grooten boom, halv Augustus Anno 1726 zo moet gy voorts aan die occulatie niet meer raaken op dat jaar, als alleen om het bandje los te snyden, in geval dat het te veel knypt, dat ligt kan gesien werden, gelyk ik u geleerd heb, van het zoogen spreken- de, en op 't eind van February of begin van Maart, anno 1727 zult gy de Entstam vier duimen breed of wat meer boven d'occulatie affnoeyen, dewelke met het sap van April sterk zal doorschieten en groeyen, in Mey, Juny, July, en Augustus, dit moet men dan zo laten, tot de maand van February of Maart van Anno 1728, in welke tyd, gy by een drooge dag dezelve moet affnoeijen een halv voet boven de stam, of occulatie, op dat het zytakken maakt; Indien 't voor laagstam is, en op twee voeten, voor halv stam; Voor hoogstam moet men alleenlyk de Takjes om laagweg neemen; En te gelyk, 't zy voor hoog of laagstam, het spoor weg neemen, gelyk ik u in dit Hoofdpunt, en in 't vierde van dit vraagstuk heb gezegd, en dat ik op 't eind van deze les nog eens

eens hebben willen herhalen, of repetceeren, een zaak daar veel aangeleegen is.

VII. HOOFDPUNT.

Van de manier om te Enten in de spleet of met de pop.

LEERLING.

UE heeft my geleerd, dat het occuleeren niet alleen ligt om te doen is, maar dat het heel wel gelukt, op alle foorten van boomen; Dat my verzeekerd, dat deze manier van Enten, nog niet lang is uitgevonden geweest, want de meeste Enteniers, maaken hun meeste werk van Enten.

ERVAREN.

't Is gewis, dat het occuleeren, tot nog toe zo veel liefhebbers, en goedkeurders niet heeft gehad, als het Enten, en dat om twee Reedenen, die vry wat scheenen te weezen, maar inderdaat vals waaren; De eene Reeden, dat het geen in den Zomer geënt wierd, niet vatten, of groeyen konde als zeer beswaarelyk; En d'andere Reeden dat men daar maar kleine kwynende boompjes meede konde hebben, maar d'ondervinding heeft hetgeendeel aan de aandagtige getoond; Daarom dragen zy nu zo veel zorg voor het occuleeren, als voor het enten; Want als het Enten niet gelukt of vereenigd, zo occuleeren zy om geen tyd te verliezen, in Augustus van het zelve jaar, op de looten van de zelve stam, dit heb ik aan veele boomen van myn plantagie moeten doen, om dat ik'er mede bedroogen was van den verkooper: Inderdaat ik ent de zelve boven de mikken, maar 't zy door de groote koude van den April, van dat jaar, of dat het hout te hart was, daar misten zeer veel, dien ik goed vond te occuleeren, op de looten, die zy onder het Ent gemaakt hadden, dat my heel wel gelukte, dus agt ik, dat beide manieren goed zyn, nadien men door de eene herstellen kan, dat aan de andere ontbreekt.

Daar uit moogt gy denken, dat ik by de manieren even goed keur; En ik beken, dat ik niet weet, aan welke dat ik de voorrang zoude geeven, ik schik my na de tyd van 't jaar, en na de

H plant-

plantzoenen, dien ik te enten, heb; en na haar verscheidenheid als ik hebben wil, die sterk genoeg zyn, ik Ent ze in de spleet in Maart, en de kleinste occuleer ik in Augustus.

LEERLING.

UE heeft zo aangenaam en voordeelig van het occuleeren gesproken, dat ik geloofd hebbe, dat het alle andere manieren van Enten te booven ging; Maar ik begryp nu, dat het Enten in de spleet geensins minder is, of daar voor behoevd te wyken, en na dien ik een bysondere lust en begeerte hebbe, om tot alle manieren van Enten bekwaam te werden, ten minsten tot de nuttigste; Zo verzoek ik UE myn Heer, dat UE my van deeze Enting de onderwyzing wilde geeven, om daar in wel te gelukken.

ERVAARE.

Van alle manieren van Enten, is 'er geen een, die zo moeyelyk is, als die men enten in de spleet, of met de pop, of alleenlyk enten noemd, dat het zelve is; Zy heeft de eerste naam, om dat men noodzakelyk de stam moet opsplyten, die men Enten wil, en de tweede, om dat men noodzakelyk de plaats daar het Ent gestelt is, moet om winden, met het een of 't ander, dat dan na een pop gelykt.

LEERLING.

My gedenkt, dat ik UE veel Enten heb zien vergaaren, die UE by pakketten in de kelder bewaarde, om in de spleet te Enten, ik heb dikwils gedagt, waarom UE uwe Enten niet zo ras en stelde als dezelve gesneeden waren, die dan waarschynelyk beeter zouden opneemen nog heel vers zynde, als die lang geplukt of gesneeden zyn. Maar ik ben in die zaak niet onderregt of verligt, indien het u belieft, leerd my de Reeden, waar om UE anders doet, als ik my ingebeeld hebben.

ERVAARE.

Daar in zeid gy niet verre van 't gevoelen van veele lieden, die haar Enten stellen zo ras als zy die gesneeden hebben dat somtyds wel slagen kan, daar zyn 'er die zelfs haar stammen, die zy van andere plaatsen krygen, Enten eer zy die planten, of in de Entery stellen, maar ik zoude zoo kwaden voorbeeld niet willen navolgen, al was het met geluk verzeld; Ik heb liever de gedagten te volgen, van Menschen wiens ondervinding het goed gebruik

DER
 HOOVEN EN THUYNEN. 59

bruyk en goede manier bevestigd, als het doen van die lieden; En ik stel liever myn arbeid een weinig uit, door een zekere en wisse Reegel, als dat ik die laat verlooren gaan door te veel voorbarigheid.

Dat was niet met al gezeid, indien ik het by deze Reeden liet, om op u vraag te antwoorden, ik zal u dan te verstaangeeven, waarom de Enten eenige Tyd te vooren gesneden moet weezen, eer zy gesteld werden, en ik zal u leeren, op wat tyd men die moet gaan afsnyden van de boomen wiens foort men wil hebben.

Om twee Reeden, is het goed de Enten Agtien of Twintig dagen te vooren te snyden, eer men die stelt; De eerste is, dat het Ent van den boom eenige dagen gescheiden zynde te meer tragt te vereenigen, met eenig onderwerp, dat hem het middel geeft om het leeven te behouden, dat de begerte van al het schepzel is. Derhalven agt ik dat zodanige Enten, indien zy op eenige plaats bewaard zyn, die niet te droog is, beeter opneemen, nadien zy meer van het eige of radicaale vogt ontfangen, van de stam daar zy opgesteld werden; De andere Reeden daar ik sterker op steun, is dat indien de Enten niet eerder gesneden als gesteld wierden, en dat zy moeten gesteld werden, te weeten, in de maand van Maart, met de oude Maan, zo zouden zy te ver gekoomen zyn, en bygevolg onbekwaam zyn, om te kunnen opneemen; Daarom om weer te koomen tot de vraag, die gy my gedaan hebt zo moet men aanmerken, dat de Enten van steen vrugten, verder geavanceert zynde, al de pitvrugten, in de maand van February met de oude Maan gesnede moeten werden, en gesteld in Maart, na de volle maan, 't is het selve, met de vroege Peeren: De laatste Peeren, zo wel als de Appelen, moeten in Maart na de volle Maan, gesneden werden, en op 't eind van dezelve Maan gesteld werden.

Dat is een les, t'eenemaal strydig met de gemeene manier van doen, want men snyd de Enten in February, een dag of twee voor de nieuwe Maan, en men stelt ze, den eersten dag. Maar twee Reeden doen my anders doen, de eerste is, dat indien men Ent op het wederkeeren van de Maan, dat het te vreezen staat, dat de koude die dan nog regeerd met de nieuwe Maan van Maart,

de Enten t'eene maal vernield, en de laatste Reeden is, dat ik geenfins goedkeur met de nieuwe Maan te Enten, want ik heb aangemerkt dat deze Enten inder daat vroeg hout, maar laat vrugt geeven; Daar de bedriegers haar weinig over bekommeren, als zy'er maar goed geld van maaken, ik denk zelfs, dat zy welmoogen leiden, dat men daar nooit vrugt, of heel laat van heeft, om niet beschaamd te werden, door 't verwyf van die zy bedrogen hebben, met boomen te verkoopen, die ten einde van Tien of Twaalv jaaren, maar een slegte vrugt voortbrengen.

't Is niet genoeg, zorg gedragen te hebben, om ider foort van vrugt byzonder gelegd te hebben, men moet 'er een briefje by doen, daar de naam en foort der vrugt op staat, na maate, dat men Enten van den boom snyd; Want zonder dat, kan men de wolf wel voor het schaap neemen. Dat is een waarschouwing, niet alleen voor jonge leerlingen, als UE, maar zelfs voor de beste hout-kenners, om deze te overtuigen, behoeft men maar een rol van Twintig verscheide foorten van Peeren of Appelen te neemen, en te vraagen, of zy daar onderscheid in weeten te maaken, met de tak of ent te zien, indien zy voorzeeken van ja, neemd een Ent van de Zuidkant, en een van de Noordkant van den boom, die zeekerlyk ongelyk zullen zyn, om haar standplaats; En deze verscheidenheid van deze twee Enten, zal haar hunne onweetenheid doen uitspreken, daarom is het volstrekt noodzakelyk, de pakketten met briefjes te teekenen, op dat men weet wat men heeft voor zig zelve, en om goede Vrienden te vereeren.

Men kan de vroegste Steenvrugten in de Maart na de volle Maan enten beginnende met de Kerffen, Amandelen, Persikken, Pruimen; En voortgaande met de vroegste Peeren, en op het einde van dezelve maan, met de laate Peeren, en met de Appelen. Evenwel nadien het kan gebeuren, dat de nieuwe Maan op den eersten Maart komt zo ben ik van advis, of meening, de boomen die 't verste gekoomen zyn, op 't eind van February te Enten, om dat het sap van zulke foort van stammen half Maart te ver geklommen zou weezen, wanneer de Maan weder zou beginnen afteneemen.

Daar zyn Enteniers, die willen, dat men kan enten geduurende de geheele Maan van Maart. Ik geloof dat zy meer door inbeelding

ding, als door ondervinding spreken. Want volgens dat zeggen, zoude men op sommige jaaren, tot het einde van April kunnen Enten, dat een ongehoorde zaak is, de Reeden daar van is, dat de Maan, die op den 28. Maart nieuw komt, tot den 27. April gaat, die met de Maneschynen tellen, letten niet op de Maand in welke zy eindigen, maar op de maand in welke zy beginnen. Op welke manier met waarheid gezegd kan werden, dat in zodanigen geval, den 27. April de laatste dag van de Maartse maan is: Maar voor my, ik agt, dat men zig moet schikken na de Maanden, en niet na de Maneschyn, die dikwils de geheele volgende maand begrypen; Gelyk gy sien kund, in de stelling, die ik daar zo even gedaan heb, van de Maan die op den 28. Maart begint.

Ziet daar dat ik u in 't gemeen heb willen onderwyzen van het Enten met de pop. Nu is het tyd, om uw te leeren hand aan 't werk te slaan, tot dien einde moet gy alle noodzakelyke dingen bereiden eer gy begint; Een zaag in de hand, een scherp mes; Een goed styf krommes, of snoeymes der wyngaardeniers; Een klein wel gesleepe mesje, een paar yfere of staale bytels, of wiggens, een groote voor de groote boomen, een kleine voor de kleine, potaarde, zagt en wel gemengd met fyn hooy, met lange mosch, die men aan de voet der eiken boomen in de bosschen vind; Schillen van Tienden om de pop te binden, en een klein boekje voor de Memorie.

Neemd dan een Pakket met Enten, die men de eerste wil enten, en kiest de grootste of dikste, voor de grootste stammen. Want gelyk in een Entery of op de Takken van groote boomen, alle Entstammen, niet evendik zyn, zo komt het best over een, dat men daar Enten opsteld die met dezelve evenreedig zyn, dat is die 'er na gelyken, en dus kleine enten, van het topende voor kleine stammen te nemen, en van de groote of het dik eind van de Enttak voor de dikke stammen, in geval dat 'er twee Enten van het Enttakkie kunnen genoomen werden.

Zaagd het wilde op de evenste en gladste plaats, en indien hy zo dik is dat 'er twee enten op kunnen staan, zaagd het plat, of waterpas. Indien 'er maar een Ent op kan staan, moet hy schuins gezaagd werden; En voorts de schors met het snoeymes afgefinceden dat met de zaag niet wel zou kunnen geschieden, als die

te dik van tanden is, zo dat de schors zou bersten. 't Is volstrekt nodig deze sneede van de zaag, met het snoey of krom mes glad te maaken, want het Ent zou nooit met de stam kunnen vereenigen, indien hy met het mes niet verholpen en glad gemaakt wierd.

Vervolgens moet men het ent neemen, en met het kleine mesje snyden, na om laag en onder een knop, op de manier van een hoek of wigge een duim breed lang; En men moet aan dezen hoek zo veel schors aan d'een en d'ander kant laten als mogelyk is, en maaken dat hy begint (gelyk ik gezegd heb) een weinig onder een knop, en dat de eene rugge van den hoek aan de kant van dit knoppie gemaakt werd.

Het gemeen gebrek, in het Ent-snyden is, dat men teveel hout weg neemt, om deze hoek of wigge te maaken, daarom is het beeter, die zo groot te maaken als mogelyk is, en maar weinig hout aan d'een en d'andere kant af te snyden ter plaats, daar hy met het vlakke van het wild op stam moet vereenigen; En nadien daar in al de kunst, en bekwaamheid van den goeden Entenier in bestaat, zo zoude ik ook keurelyke woorden moeten gebruiken, om het u wel te doen begrypen, dat my al vry wat moeite zou maaken; Want alle kunsten en wetenschappen, moeten zig bedienen van dadelyke, tastelyke, en lighaamelyke demonstratiën of bewyzen, (ook wel Experimenten genaamd) om de begrippen te verklaren, wiens soorten tot het verstand kunnen gebragt werden, maar nadien 'er niets lighaamelyks tot dit uitnemendste en verhevendste deel van den Mensch kan komen, als door den weg het Canaal van de zinnen of verbeelding zo vind ik my onaffchydelyk verplicht in de begeerte die ik heb, om uw volkoomen te onderwyzen, van de manier hoe deze Enten moeten gesneeden werden; Om u deze Figuur voor oogen te stellen, die gy als met de hand gelyk men zegt, zal doen tasten, dat een lange redeneering uw niet als heel onvolkoomen zoude kunnen doen begrypen.

't Zyn drie Enten op een en dezelve manier gesneeden, gelyk op de nevensstaande Figuur verbeeld werd, daar van de eene het buitenste deel aanwyft met de letter A; Het tweede dat van het binnenste van de Tronk, getekend B; En het derde dat 't dunste is gesneeden, en binnen in de Boom komt te staan, getekent C.

Indien

DER
HOOVEN EN THUYNEN. 63

Indien gy wilt, deze Drie Enten zullen maar een zyn, van twee kanten beschouwende, door deze dubbelde Figuur, door

welke gy de lengte ziet, die men gemeenlyk aan den hoek of wigge geeft, en wat boven de stam moet wezen. Dog men maakt het ent lang of kort, na de kragt van de stam.

De wigge gefneeden zynde, zo dik, en de insnyding even groot of evengelyk aan by de kanten, door welk middel het ent net met de wilde stam overeenkomt zult gy die overdwars in de mond nemen, en het mes, en houte hamer neemen, en stellen het scherp van het mes, op het vlak van de stam, een weinig bezyden het hart en merg van dezelve, en dat de sneede op de evenste plaats van de schors der stam geschied; Dese plaats welaangemerkt hebbende, zult gy voorzigtig en zoetjes kloppen, met den hamer op de rugge van het mes, en met veel herhaalde slaagen, de spleet in de stam maaken, het mes uitnemende, zult gy de yfere wigge nemen, om de spleet na de dikte van het ent open te houden.

Het geheele Meeferstuk van de kunst bestaat in 't stellen van het Ent, daarom zoude ik wenschen, indien gy niet alles dat ik tot hier toe gezegd heb, wild onnut maaken, zo veel aandagt toe te brengen, als uw mogelyk zal zyn. Gy zuld dan met de Regterhand het ent neemen, en in de spleet steeken, op de kant van de stam, zodanig, dat de sappen, die tusschen het hout ende schors van de Entstam gaan, volmaakt aan weerkanten met de wigge die

in

in de spleet gaat overeenkoomen, en met de twee insnydingen, die wel net op het vlak en de bast van de stam moeten drukken en steunen; En niet gelyk het de weetnieten doen, die het ent te veel na buiten stellen, haar inbeeldende, dat de schors van het ent even gelyk met die van de stam moet staan; Maar daar begaan zy een groote misflag in, want indien de stam niet heel jong, en dun en teder van schil is, zal zyn sap nooit met dat van 't ent kunnen over een koomen of ontmoeten, daarom nadien alle de stammen de schors dikker hebben, om dat zy ouder zyn, als het ent, dat van een jarig-lot is, zo is het ten hoogste nodig, het ent niet evengelyk te stellen, met de schors van het wilde, maar zodanig dat het tusschen hout en schors, dat de plaats is daar de sappen van den een en den ander doorgaan, net overeenkoomen, zo aan weerkanten van de wigge, als met de twee insnydingen die op de stam steunen.

Indien de stam dik genoeg is, voor twee Enten, zo zoud ik raaden die daar op te stellen, ter oorzaak dat een ent in lang geen dikke stam bedekken kan, en dus de stam aan de ongeënte kant verdroogen zoude; Evenwel, daar moet maar een ent op een stam staan, het swakste en ongeschikste na het tweede jaar wegnemende.

De twee Enten, of de eene, op de gezegde manier gestelt zynde, moet men het vlak van de tronk met de schil van tienden bedekken, dat heel bekwaam is, om het water te beletten; Want indien de koude aan de versgestelde Enten schadelyk is, den Reegen is het nog meer, daarom moet men 'er het waater uithouden zo veel mogelyk is, sommigen stellen 'er gewast-linnen op, ik bekken, dat het ook een bekwaam middel is ten dien einde, maar men zoude wat veel van nooden hebben, voor die veel te Enten hebben, (men mag 'er anders Entwafsch in stryken.)

Indien de stam klein is, en niet genoeg sluit, moet met die binden, met een Tientje of wat anders, met de laatste keer vast makende, verders moet men wel bereide aarde met hooy nemen, van welke de pop moet gemaakt werden, die men zagtelyk moet drukken met de twee duimen tegen het plat van de stam, en tegen het Ent, om wind en reegen, als gezegd is, te vermyden, daar na, moet men de pop met mosch dekken, die
m'er

m'er boven op moet binden in 't kruis, met een platte Tiend, of schil van willige Tienden, of wat anders, op dat die niet en valt, indien men geen mosch heeft kan men een lap linnen of laaken daar op binden, deze bedekking van mosch of linnen, is volstrekt nodig, op dat de aarde met de eerste Reegen niet zouw weg reegenen; Dog nu is hier een gemakkelyker manier van dekking uitgevonden, zynde een smeersel, bestaande in een pond steenpek, een halv pond spiegelhars, en een vierdendeel ponds geele wasch, en dat gesmolten, en daar in geroerd een keers van ses in een pond het vet daar af, in een koper pannetje of potje met een bakje daar onder om daar wat vuur in te doen, vermits het bloedlauw, aan het ent werd gestreken met een quasje boven aan met een yser bantje.

Die enten met het hout van twee sappen gesneden hebben, moeten den hoek of de wigge op dit oude hout maaken indien het regt is, op zodanigen manier dat al het oude hout in de spleet komt en de insnyding die op de stam steund, moet in 't jonge hout of van het laatste sap gedaan werden; Ik bevind my heel wel met zodanigen Enten, die op de einde der voornaamste Takken spruiten, die ze en regter, en sterker schieten, men moet die voor de dikste, en oude stammen gebruiken, met welke zy meer overeenkomst hebben, om het oude hout, behalve dat deze wigge dikker zynde als die van het laatste schot, op een kleine stam niet kan gesteld werden, of men zou hem te veel moeten splyten, zo dat men de wiggen dikker moet snyden voor de dikke wilde stammen, en de kleine Enten, of toppen der groote behouden voor de kleine.

LEERLING.

UE beveelt my mosch of linden op de aarde pop te doen, en evenwel, heb ik gezien, zo ik het wel heb, dat UE dat niet op uwe Enten liet stellen, zo meenig als gy'er voorleede jaar langs d'Alléen van onzen wyngaard maakte.

ERVAARE.

Gy hebt gelyk, ik heb u vergeeten te zeggen, dat de Enten die tegen de grond gesteld werden, zodanige omwinding niet van nooden hebben, en 't is genoeg, na dat men ze met de pop bedekt heeft, dat men ze voorts met aarde aanhoogd, latende alleen twee knoppen boven de grond, en by deze soort van Enten moet men aan weerkanten en paaltje steeken, om onordentelykheid te vermyden.

I

Na

LEERLING.

Na dat ik deze manier van Enten nu geleerd heb, zo wilde ik UE nog eens verzoeken, om my het middel te leeren, hoe de Enten van verre gebragt werden, gelyk UE my gefegd heeft, te hebben, die Tweehondert mylen ver gezonden zyn.

ERVAARE.

Steld dat gy aan iemand kennis heeft, op de plaats, daar gy eenige foort van Enten van daan wilt hebben, gy moet u vriend laten weten, wat foort gy wel zoud begeeren, en verfoeke hem het dikste einde van de Enten, in een grooten Appel te steeken, en in een welverzegelde doos te leggen, en aan den bode of post over te behandigen, deze Enten zullen also wel bekwaam zyn, als die gy in de kelder bewaard, dus zend men in Vrankryk, de Enten van vergelege Provintien, die nog onbekend zyn, en voor namentlyk van Peeren, die meest de pync waard zyn.

VIII. HOOFDPUNT.

Van het Enten met de Kroon.

LEERLING.

IK geloof, myn Heer en vriend, dat ik UE by na alles gevraagt heb, wat 'er omtrent het Enten te doen is, en indien 'er nog iets te vragen is, aangaande dit naaukeurig werk, zo is het de manier om met de kroon te Enten.

ERVAARE.

Het schynd dat gy deze vraag voor het laatste hebt gelaten, op dat onsen arbeid met te beter beleid zoude geschieden, inder daad 't is een goede manier, in 't begin van de eerste en ligste dingen te handelen, om zo veel te beter, en gelyk als met trappen, tot de kennis der verhevenste dingen te koomen; De kunst van met de kroon te Enten, is voor de grootste boomen, en om dezereeden ben ik verblyd, dat het geene wy over deze zaak te zeggen hebben, het besluit maakt, en de kroon van al dat gy moet weten, aangaande het Enten, en ik denk niet dat gy in deze les meerder moeite zult vinden als in de voorgaande, in tegendeel, de kennis en bekwaamheid die gy van de andere manieren hebt, zullen

HOOVEN EN THUYNEN. 87

zullen u deze heel ligt doen begrypen, nadien zy weinig verschilt, van het even voorgaande Enten.

Deze manier werd met de kroon genaamd, om dat de Enten rondom de stam tusschen het hout en de schors, als by manier van een kroon gesteld werden, dat men op tweederley manieren kan doen, die ik u kortelyk zal onderwyzen. Wat de eerste belangd, men moet op het eind van Maart, of begin van April, met de oude Maan, het lighaam of tak van een boom die in zyn hooge sap is, doorzagen; Dat's te zeggen, welkers schors van het hout affcheid, op een gladde gave plaats, die niet kwaftig is, de snede van de zaag met het snoeymes wat verholpen zynde, op de manier als in het voorgaande Enten, zo neemt men een ent gelyk als in de voorgaande, en snyd die aan eene kant alleenlyk, vervolgens maakt men een opening tusschen het hout en de schors van de stam, met een ivoire wiggetje (of hecht van 't occuleermes) of iets anders; Ter diepte van een duim breed, en steld 'er het ent in, met de afgesneede zyde teegen het hout, op deze manier kan men veele Enten op eene stam zetten, maar men moet ook aanstonds het plat van de stam, met Entwafsch, of op de voorgaande wyse bedekken.

De tweede manier om met de kroon te Enten, is het zelve, voor zo veel het snyden en setten van het ent belangd, maar in plaats van tusschen het hout en de schors te setten, zo snyd men met de punt van 't Occuleermes de schors open daar men 't ent wil stellen; en men opend aan weerkanten de schors om plaats voor het ent te maken, op de manier van het Occuleeren, en op deze wys kan men ook veel Enten op eenen boom stellen.

Daar en boven moet men in deze manier het uiterste van de stam omwinden om de Enten te verzeekeren, en verders behandelen als in 't voorgaande.

Z E S D E V R A A G S T U K .

Van de manier om alle soorten van Vrugtboomen te planten.

L E E R L I N G .

UE heeft my nog niet geleerd myn Waarde vriend, de manier om de Boomen te planten, en ik geloof dat daer het het goed gevolg dat m'er van verwacht aan leid, daarom verzoek ik UE om my over deze zaak eenige onderrigtinge my te geeven.

E R V A A R E .

Nadien myn voornemen is, om uwe geneegendheid, door de beste manier te leiden die my moogelyk zal zyn, heb ik u moeten leeren, eer dat ik u het planten der Boomen leerde, een plaats van zaaylingen te maaken, die op order te stellen, te enten, en vervolgens in de Entery te stellen, daar door heb ik doen begrypen, hoe men ze moet aankweeken.

Nu zal ik u onderregten op uwe vraag, en ten dien einde, myn antwoord in vier deelen verdeelen, daar van yder deel, een les zal zyn. In de eerste les, zal ik UE de manier aanwyzen van de Boomen tot een Espaljer, of Glinting te planten, en te stellen, als de swakste, en die zonder steun haar gedaante niet kunnen behouden. In de tweede, zal ik u die leeren planten, en stellen, tot een Contrespaljer, of laag latwerk, of Heining. In de derde les, zal ik u de Boomen tot laagstammen, op haar zelve staande, tot een boomgaard leeren planten. En eindelyk in de vierde les, zal ik u leerregels geeven om hoogstammen te planten, en op order te stellen.

EERSTE HOOFDPUNT.

Om de Boomen tot Espaljers, Glinting of Hoog-latwerk te planten.

LEERLING.

IK heb UE menigmaal van Espaljers boomen hooren spreken, ondertuffchen, ik weet nog niet wat het is.

ERVAARE.

Espaljers boomen werden genaamd, die men langs een muur of schutting plant, en met lat-werk ondersteund; Ik kan met waarheid zeggen, dat dit het schoonste, en nuttigste cieraad is van een Hof, of Thuyn, maar om dat de onkosten, die de meeste Thuynlieden aanraden hier toe groot is, voornamelyk als zy meenen dat het menschen zyn die het kunnen betaalen, zal ik my te vreedden houden, met u een gemakkelyk middel te leeren, om een goede, en schoone Espaljer te hebben, dat is te zeggen, overvloedig van uitnemende vrugt, daar ik aan eeneerlyk, of fatsoenelyk, burgerman, de Peeren zoude toe aanraden, nadien de soort van vrugt, die moete meest waardig is, en best de onkosten goetmaakt, laattende verders voor lieden van vermoogen, en voor groote Heeren het laten beplanten van alle soorten van vrugtboomen, door haar Thuynieren, op deeze manieren.

Ondersteld dat den Hof of Thuyn omringd van muuren is, van d'een of d'ander soort van steen, (van schutting, &c.) want die zyn allen daat toe bekwaam, zo moet men eerstelyk, en voor alle andere dingen, de grond onderzoeken, daar men d'Espalier wil planten, te weete van Peereboomen, want van alle soorten van vrugtboomen is 'er geen, die zo vetten grond begeerd, als de Peer. Indien men zo een grond vind of heeft, dat zal een seldsaam geluk en voordeel zyn; Maar indien men in tegendeel, na een paar voeten diep gegraven te hebben, key, harde of zagte steen, katte kley, rood of graauw sand vind, zo moet men rezolveeren, deze kwaade grond te laten verbreeken, om die te vernieuwen, zo ver als het voorneemen, of ontwerp strekt. En om dit op een ordentelyke manier te volbrengen, moet men een jaar te vooren een onbeboude en vette grond, omtrent het Huys of Hof uitzoeken,

ken; Want daar is geen lust of land-huis of men kan 'er zonder ver te gaan, een onbehoude en vette grond vinden, wiens deugt zal blyken, in de weelderigheid en overvloed van 't gras, of struiken, die het voortbrengt, door dit middel kan men de groote onkosten myden, die men noodzakelyk moet doen, als men de aarde laat verbrenge, indien men buiten den omtrek van 't land-huis, thuyne, of boomgaaft moet gaan, zo let waar den Reegen het vette van rondom dryft, en waar men het vee dryft, daar zuld gy al de aarde wel vinden, die u nodig zal zyn.

Men moet dan in staat zyn, eer men een Espaljer plant, om deeze nieuwe aarde te laten bebouwen, om de Reedenen die ik u zal zeggen, daar men alle het gras met de wortel van moet wegneemen, en voornamentlyk het onkruid, kweek, &c. Dit latende op een hoop werpen, terwyl men deze aarde uitspit: Indien het op een plaats is, daar het water 's winters is blyven staan, zo moet men 't met groote zooden opneemen, en in de maanden van Maart, Mey, July en September, tot de grond toe laten doorspitten, om in de maand van November, als men planten moet, bekwaam te zyn: En dit moet men voor al by geen nat weder laten doen, of terwyl de aarde nat was, want daar meede zoud gy alles bederven, nadien zy voor de grond van u ontwerp moet wezen.

Men ziet op veele plaatzen boomen, die overvloedige en uitnemende vrugten geeven, om dat zy in zo een foort van aarde geplant zyn, en dat raar is, zonder dat men daar arbeid toe doet, daarom kan men zeggen, dat deze aarde, die zo langen tyd geruft heeft om zo te spreek, swanger is van begeerte om alles voort te brengen, wat den Mensch door arbeid en kunst, haar wil doen ontfangen; Nieuw zynde, zal zy lang dueren, en de boomen die daar in geplant werden, van gelyken.

Doet dan u voordeel, met den raad die ik u geev, om deze nieuwe aarde te gebruiken, die alle foorten van planten zo vrugtbear maakt; Ik gedenk aan een Hof die ik gezien heb, die een man van aanzien deede uitleggen, om dat dezelve te klein was; En hoewel hy om het vierkant van zyn ontwerp te maaken, maar een vierdedeel van 't begrip van zyn Hof had bygevoegd, zo plukten hy nogtans zo veel vrugten uyt dit deel alleen, als uyt de andere

HOOVEN EN THUYNEN. 71

dere drie deelen te samen; Ik vraag, waar kwam deze vrugtbaarheid van daan? Gy zuld my buiten twyffel antwoorde, van de hoedanigheid van deze nieuwe aarde.

En nadien men deeze nieuwe aardeligt verkrygen kan, gebruikt ze, gy zuld daar u wel by bevinden, gelyk ik doe. Geloofd gy, dat ik in zo een Thuyn als de onze is, die hoog en droog is, zulke schoone boomen zoude hebben, indien ik ze met deze kleine voorzorg niet beschut had voor haar ondergang en bederv: Ik bleev vyf of ses jaaren zonder te kunnen begrypen, waar die wynig groeifzaamheit en kragt van daan kwam, want ik spaarde geen mest, nog arbeid, ondertuffchen zy bleeven altyd mager en schraal. Ik bedagt dan eindelyk om al de aarde van boven de wortel te laten wegneemen, latende haar alleenlyk zo veel daar zy in geworteld waren, en ik deed op dezelve tyd al de weggenome aarde, weer vol maken met deze nieuwe aarde, daar ik wat ouwe mest onder had laten mengen, en ik kan u verzeekeren, dat ik aan het eerfte lot, het gebrek dat ik begaan had van deze nieuwe aarde niet eer gebruykt te hebben, kon zien.

Indien ik een Elpaljer te maken hadde, ik zou den raad niet volgen, van die zeggen dat men uitgraving langs de muur een jaar te vooren moet doen, eer men plant; Om dat het water gedurende den winter de muuren veel beschadigen zoude, ten zy 'er een uyt watering was, het veiligste is, daar niet aan te arbeiden voor de maand van October, om alle schade voor te koomen.

Daar zyn 'er ook die beweeren, dat het genoeg is, als men gaaten maakt langs de muur daar de boomen moeten staan: Ik agt dat dit goed zoude zyn, in een goede grond, mits conditie dat de gaten vyf voeten diep, en zo veel breed waaren, maar in een grond die verbeeterd moet werden geloof ik dat het beste en sekerste is, een grep te maaken: De reeden is dat de boomen daar veel better hayt wortel uitbryden.

Ik ben van meening dat men een doorgaande grep of affnyding moet laten uitgraven, in 't begin van October, langs den muur, vyf voeten breed, en vyf voeten diep, indien de grond niet goed is, vier voeten als die vet en goed is, op deze manier, men spant een lyn, aan een paal een voet van de muur (of wat meer, na
goed-

goetdunken) en van gelyken aan 't ander einde van de muur op de lengte van u ontwerp tusschen welke gy uw lyn op de grond spant, dan moeten de werklieden langs deze gespanne lyn, met de yfere schop, (of pel a gril) dat is met een vork met yfere tanden, een steek diep uitspitten, om de kant van de grep te maaken, van het een tot 't ander einde, dan neemt men aan weerkanten de gelyke breete van vyv voeten, en spand wederom de lyn en dus maakt men de breete.

Om dat dit by goed weder diend waar genomen te werden, zo moet men zo veel werkvolk zien te krygen, als nodig is, om het werk voort te zetten, de eerste steek moet langs de kant van de grep geplaaft werden, en indien daar nog goede aarde gevonden werd, die moet 'er bygegooit werden, om in tyd en plaats te gebruiken, het overige van de aarde, moet men verre in d'Allée werpen, op dat deze aarde die zo goed niet is, van de eerste afgescheide werden, die goed zal weezen om de aanhooving of ezelsrug te maaken, die beeter en fraayer zal staan, als wanneer het waterpas stond, de spaade of yfere schop kan dit werk alleen niet voleinden, daarom dienen 'er werklieden met holle houten schoppen by te weezen, die de uitgestokene aarde ontfangen en wegwerpen, ik heb u ook vergeeten te zeggen, dat al de aarde met de spaade niet kan bewerkt werden, als daar steene gevonden werden, zo dat men de vork, houweel &c. moet gebruiken, en van gereedschap voorzien weezen.

De grep als gezegd is gegraven zynde, moet men aan de kant van de muur van roede tot roede de plaats der boomen met paaltjes afbaakenen, en de uytterste paaltjes moeten op ses voeten van 't eind van de muur koomen, anders kan den boom in langen tyd geen grooter plaats beslaan.

Dan zullen de werklieden, op de grond van de grep van 't een tot 't ander einde, de voorzegde aarde werpen, vervolgens schaape mest (die langer duurt als koemest) gemengd met wat nieuwe aarde, ruim een voet hoog, en vyv voeten breed in 't vierkant ter plaatze daar de baakens staan: Dat gedaan zynde, zullen zy voorts de geheele grep met deze nieuwe aarde vervullen tot op vier vingers breed beneden de boven grond.

My

LEERLING.

My dunkt, myn Heer, dat de boomen niet diep genoeg geplant zyn, maar vier vingeren breed te laten, voor de diepte van de tranchée of lange reepel of grep, of UE moest voor ider boom een gat willen maaken, om ingesteld te werden.

ERVAARE.

Gy bedriegd u, want de bewooge en wel ongespitte en de gemelte aarde, fluit zodanig met het planten en loopen en trappen, dat de boomen wel een voet diep sinken in korten tyd.

Om weder te koomen, tot het geen ik zeide, de eerste aarde op de grond van de grep of tranchée weder geworpen zynde, de schaape-mes, op de gezegde plaats, met de nieuwe aarde, die overal evendik geworpen, de grep moet vol maaken tot op vier vingeren breed, zo moet men in de volgende maand November, by een bekwaamen dag, (of droogen dag) de boomen uit de Entery gaan opneemen, om ze in de tranchée te stellen.

Die geen zorg gedraagen heeft, om zaaylingen, of een Entery te maaken, moet eer hy het werk begint ondervraagen waar hy zulke boomen als hy planten wil, te koop kan vinden, daar men dikwils in bedroogen werd, want die deze koopmanschap doen, kunnen gemeenlyk nog leezen, nog schryven, en by gevolg zo is 't maar by geluk of geval al zy de boomen leveren, die men van haar eischt, indien men zelfs zo een wel gereguleerd Enterytje heeft, als ik u geleerd heb, zo is men van alle deze moeiten ontslaagen.

Evenwel indien gy hier of daar van daan de boomen moet hebben, zo verkiest boomen die wel behandeld, of bebouwd, en in een goede grond geteeld zyn, van het goeddunken niet zynde, als eenige willen, dat men boomen uyt een magere grond zoude koopen. Ik agt altyd een boom die van een goede grond gevoet is beeter, als die uit een magere grond komt, dewelke maar halv verdroogd, bemoscht, en klein of karrelig kan zyn. En ik zoude van 't gevoelen van zulke Wysgeeren niet kunnen zyn, die ons willen bewyzen, dat een boom die in een kwade grond is opgekweekt, onvergelykelyk veel schoonder werd in een goede grond, daar hy voedzel vind om zig te herstellen, en te verkwikken, meer als een boom die in een goede grond is opgekweekt.

Daar ik op antwoord, dat het kwalyk bedagt is, duur te betalen,

K

talen,

talen, dat men voor niet met al kan hebben: Ik wil zeggen, dat het veel tyd, en arbeid, en geld besteed is, om schoone boomen te hebben, nadien een magere boom die niet veel tierd, de wortel verdroogt heeft, en by gevolg lang en moeyelyk werkt om tot zyn verhaal, en voor te komen: 't is een ziekte die men in hem moet geneezen, met van lugt te doen veranderen, 't is zodanige boomen te willen hebben, om ze eens schoon te zien, 't is het goed in het kwaad gezogt, de sterkte in de zwakheid, en de gezondheid in de ziekte: En ik geloof voor zeker, dat een boom die in zyn jonkheid kwalik behandeld is, of niet wel opgevoed is, geenfins schoon kan werden, waar dat hy ook mag geplant werden: Ik heb zulke magere boomen geplant, die noit tot 'er verhaal gekomen of genezen zyn wat moete dat ik daar toe had of aanwenden: En het eenigste hulpmiddel dat ik daar toe gevonden heb, is geweest, die weg te werpen, of weg te doen en anderen in de plaats te stellen, nu kunt gy denken, of het niet een sterke vertroosting is, zig zelfs in gevaar te stellen, om een goed deel van zyn plantagie te moeten uitroeyen, om een gebrek te verbeteren, dat men wel vermyden kan zonder dat het zo veel geld kost, of voor het zelve geld, buiten en behalven de kostelyke tyd.

Verkieft dan een gladde boom, en kragtig van Jeugt, dat is, regt van stam, en niet bemoscht (gerimpelt, of zwart van bast) wiens takken dik en lang zyn, zo wel voor laagstammen, als voor hoogstammen, op de wind, verder moet men zien, of-zy vier jaaren of ten minsten drie jaaren geënt zyn geweest, dat is drie of vierjaargewasch, want beneden deze moet men geen boomen planten, om twee Reedenen; De eerste, om dat zo veel niet en lyd of gekrenkt werd met verplanten, om dat hy beeter wortel heeft gemaakt als een die 't jaar te vooren maar eerst geënt was; De tweede Reeden is, om dat de stam en 't ent in 't derde jaar volkoomen vereenigd en omgezoomd zyn, behalven dat de Enten van drie en vier jaaren teekenen van vrugtbaarheid geeven door blom of draagknoppen, of door aankoomende draagknoppen, daar zy vol van moeten zyn.

De soort en hoeveelheid, die gy van ider begeerd te planten, uitgekoozen hebbende, moet gy die laten opneemen, daargy by
zyt,

HOOVEN EN THUYNEN. 77

zyt, de eene foort voor, d'andere na, en ider foort by malkander laten binden, en by ieder bondel, moet gy een biljet doen, daar de naam van de foort op staat: En om ze voorzigtig op te neemen, dat volstrekt nootzakelyk is, om weeder te groeyen, dient men een sterke en scherpe schop, te gebruiken, of een pel a grill of vork met tanden daar den werkman de aarde rondom den boom in 't vierkant mede moet wegneemen, en voorts met de minste krenking en trekking of scheuring van de wortels opneemt.

Van tien of twaalf bossen, kan men zonder die te ontbinden een groote maaken, om op de waagen, of lastdragende beesten of sloop gevoerd te werden, indien de plaats ver is, maar men moet ze wel bezorgen met hooy en stroo, in 't zamenbinden, op dat de schors of stam of tak niet gekwast werd; En men deze voorzorg zal men ze veilig stellen, voor de rouwigheid, en onvoorzigtigheid der voerluiden en schippers die ze zonder dat in een slegten staat zouden helpen.

Indien de plaats na by is, dat men ze nog dien zelven dag kan planten, zo ben ik van meening, dat men dat niet tot morgen toe moet uit stellen, nadien een boom te beeter hervat, als hy niet lang uit de grond is geweest, want anders verdroogd hy van dag tot dag, en als deze reeden niet genoeg was om de uitgenoomen boomen aanstonds weer te planten, zo moet gy het wel doen, om dat men van het weeder niet verzeekerd is, nadien den reegen, en koude of sneeuw, die in November dikwils al voorteekenen van den winter geeven, u wek zouden kuunen veragteren, en de boomen veel beschadigen, zo dat gy volstrekt en noodzakelyk een schoonen dag moet waarneemen, om in een welgetempered aarde te planten, indien het wel gelukken zou, want in de eerste plaats, indien het weeder te koud is, zo loopt men gevaar met het ontdekken van de wortel, dezelve te bederven, met een bevroore aarde, die mogelyk in lang niet zal ontdooyen; En in de tweede plaats, indien de aarde bol zynde, plat gelopen wert, dat is nog grooter kwaad, want hard werdende, sluit zy zodanig om de wortel, dat'er die niet door kan dringen, en dus gaan zy ten einde maar kwynende dood.

Als gy nu een genoegzaam getal van boomen hebt, om u afgebaakende plaatjen te vervullen, zo ben ik van meening, om de

soorten, volgens deze order te stellen, dat 'er een zomer-peer by een winter-peer staat, en vervolgens een herfst-peer en dan weer een winter-peer, en voor al de bon Chretien: En door deze vermenging zal d' Espaljer op verscheide plaatzen, op dezelve tyd vrugt kunnen hebben; Want het zoude zo aangenaam niet voor 't gezicht zyn, zes of zeeven boomen na malkander ontbloot van van vrugten te zien, in de maand van September, dat geschieden zoude, indien het alle zomer-peeren waren.

Om dan dat werk volgens een goede order te doen, zo moet gy uwe boomen in het gang pad of allée laten brengen, de bossen ontbinden, en d'een niet onder d'ander laten verwarren, en stelt ze op deeze order, neemt eerstelyk een *Winter bon Chretien*, en steld hem in de grep by de eerste baaken, of paaltje, dat de eerste boom beteekend; En schryft te gelyk op u boek, *de eerste is een winter bon Chretien* neemt vervolgens een *Poire Madame*, of andere zomer-peer, en steld hem voor het tweede paaltje, en schryft, *de tweeden is een Poire Madame*, neemt verders een *Baron-peer*, en steld hem voor het derde paaltje, en noteert, *de derden is een Baron-peer*, steld vervolgens voor het vierde paaltje, een *Bergamot Crofano*, die men voor de vierde moet schryven, neemt voor de vyfde plaats, een *winter Bonchretien*, en zo vervolgens een winter-peer de eerste stellende, de tweeden een-zomer, de derde winter, de vierde herfst, de vyfde winter, de zesde zomer, de zevende winter, de agste herfst, de negende winter, de tiende zomer, de elfde winter, de twaalfde herfst, door deze schikking zeg ik, zullen 'er zo veel winter als zomer en herfst peeren zyn, en zo veel winter Bonchretiennen als andere soorten van winter-peeren, dat om twee reedenen moet geschieden, ten eerste omdat de winter-peeren grooter zyn, en langer op den boom blyven, zo toonen zy te beeter af, en zyn te langer op den Espaljer, ten tweede de winter-peeren gaan de zomer-peeren in schoonheid en duurzaamheid de zomer en herfst peeren ver te booven, daarom zoud ik altyd goed vinden, zo veel winter peeren te planten, als zomer of herfst peeren, maar voornamentlyk en in 't byzonder, den onvergelykelyke winter Bonchretien, behalven dat de zomer-peeren beeter voor de plantagie of boomgaard op hoogstammen

men zyn als de winter-peeren, die dikwils door geweldige-herfftwinden, werden afgeflagen.

Al de paaltjes van haar boomen voorfien zynde, steekt het boek in de zak, en blyven 'er nog boven over, laat de wortel met aarde dekken om ze elders te verplanten, gaat nu verder te werk, neemden boom, die gy de eerste hebt gesteld, of de laatste, want 't is evenveel waar men begint, en snyd hem rykelyk met een steevig scherp snoey-mes, of wyngaardeniers-mes de pen wortel af, nadien den aard van de Queepeer is, wortel te maken, zo ver als hy in de grond staat, daarom is men fomtyds verplicht om ze wel een halv voet van de pen-wortel af te snyden, den een min den ander meerder; Evenwel op zo een manier, dat de wortels wel op d'aarde staan, en onder dezelve uitgebreid werden, en brengd met een stam teegen de kant van de tranchée of greppel op zodanigen manier, dat haar armen na de zyden gaan, en de wortels na het binnenste van de tranchée, en dekt se aanstonds met vier duimen nieuwe aarde, die men een weinig met de voet moet drukken, en gaat dus voort van 't een tot 't ander einde van den Es-paljer:

En op dat het werk te spoediger geschieden moeten de werklieden verrotten, of oude mest, een halv voet hoog, en vyv voeten in het vierkant, om de gerangeerde en in order gestelde boomen werpen, wiens wortels met vier duimen nieuwe aarde bedekt zyn, andere moeten met deze nieuwe aarde de plaatzen in de tranchée voorts vervullen, daar dan deze mest niet en is.

De Grep of Tranchée vol zynde van nieuwe aarde, zoude ik goed vinden dezelve aan de kant van de muur, en van het pad, te laten omspitten, en voort te gaan met dezelve nieuwe aarde daar op te stroooyen, langs de Boomen van het een eind tot het ander, drie voeten breed, en een halv voet hoog, op de manier van een Bloem-bed.

Daar zyn Thuynlieden, die de Boomen snoeyen zo ras zy geplant zyn; Ik weet door ondervinding, dat men ze daar een groot nadeel mede toebrengh, want zy vriezen twee vingers breed beneden de affnoeiing, met de volgende winter dood, maar ik bevind'er my wel mede, met'er niet met al afesnoeijen, als in de nieuwe Maan van de volgende maand February, in welke tyd

men ze ook een halv voet boven de grond moet snoeyen, in geval dat zy geen zy-takken hebben, en dit zal een uitnemend goed middel zyn, om haar zodaanig te doen schieten, die na de syden gaan: Men moet ze in Juny snoeyen, en laten alleenlyk de looten die het beste komen, dat is aan beyde syden, dewelke naaukeurig aan staakjes moeten gebonden werden, om niet met de winden afgeslagen te werden, en om in het volgende jaar, gelyk de anderen, aan latten te binden.

LEERLING.

Ik verzoek, Heer en Vriend, dat UE my leerd, wat UE door 't Latwerk of Raquet verstaat?

ERVAARE.

Het Raquet is een Latwerk van kleine latten, of paaltjes aan byde zyden van den Boom gestookten, die men Espaljeeren of uitbreiden wil; Het is noodig de jonge boomen tot den Espaljer, de eerste drie of vier jaaren, aan het Raquet te stellen; De reeden is, dat zy in deze jaaren de Takken niet uitgebreid genoeg hebben, om de dwarslatten van een groot latwerk of *Chassis* te beryken; En het zoude een belachelyke onkosten zyn, een werk gemaakt te hebben, om te vermaaken, nadien het door den tyd halv bedorven en geruineerd zoude zyn, eer men daar gebruik van zoude kunnen maken; Daarom maakt men voor de jonge boomen een Raquet, die men een kleine *Chassis*, Raam, of Onderwerk kan noemen, omtrent vier voeten hoog en breed, op deze manier; Men plant twee latten of paaltjes aan yder syde van den boom, een voet van malkander, en op deze paaltjes moet men vier dwarslatten spykeren, een voet van malkander, en op deze dwarslatten moet men de jonge looten met het een of 't ander binden, alleenlyk om ze te leiden, en te schikken, om in vervolg van tyd aan grooter latwerk gebragt te werden.

Alle de boomen wel geraquetteert, geleid of geschikt zynde, moet men de aarde laten ompitten, drie voeten breed, die na dit werk niet anders als plat getrapt kan wezen, halv Mey, en omtrent Sint Jan, nog al eens, waar na ik het goed zoude denken te zyn, een halv voet verse krooft vier voeten in 't vierkant by de de boomen te leggen, om ze in de Zoomer fris te houden; Eevenwel indien de Maanden July en Augustus droog zyn, zoude ik

ik van meening zyn, het krooft te besproeyen, dat dus de vogtigheid heel wel zal behouden.

Met moet van tyd tot tyd de jonge plantagie eens bezoeken, om alle de jonge looten na de kant van de muur, en na de kant van het Wandel-pad weg te neemen, en laten daar geen aan de fyden koomen, als die aan den Boom de gedaante van een uitgebreide waeyer kunnen geeven, en als zy sterk genoeg zyn, moet men ze voorzigtig op de dwerslatten van het Raquet binden; Want het voornaamste oogmerk van de opkweeking der boomen die nog aan 't Raquet zyn, moet wezen, om ze van onder tot boven wel voorzien van hout te maken, en om daar in te gelukken, men moet ze in de Maand van February aan het hoogste der voornaamste Takken staande houden; En dat om deze Reeden, men moet zorg dragen, om de knoppen die op zy van de stam, of voornaamste takken koomen, gelyk ik gezegd heb, van vooren en agteren weg te neemen, maar behoud ze aan de fyden, die de leedige plaatzen het best vervullen, en die zonder te buigen aan de dwerslatten kunnen gebragt werden, in die gedaante, als ik heb gezegd van een opene of uitgebreide Waayer, of Paauwstaart.

In de Maand van February van het volgende jaar, met een afgaande Maan, moet gy de Boomen snoeyen, om hoog, en op de Takken, tot op drie knoppen het lot van 't laatste schot afbrekende, affnoeyende, en te gelyk ook de Takjes op zyde van de Stam besnoeyende, als noodig om den Boom te stoffeeren, en te vervullen, tot op drie knoppen aan de stam, en voornaamste Takken.

Men moet wel agt geeven, om de Espaljer boomen aan de kant van de muur onder een knop schuyns af te snoeyen, en dat om twee Reedenen. 1. Om dat als de sneede teegen de kant van 't wandelpad kwam, onaangenaam voor 't gezigt zoude zyn, en zo wel niet staan. 2. Om dat, als de sneede aan de kant van 't pad kwam, vlak op de hitte van de Zoomer-zon zoude staan.

Men moet ook byzonder zorg dragen voor de knoppen die de boom om laag moeten stoffeeren, nadien daar in al het cieraat van een Espaljer in bestaat, indien men ze verzuimd heeft om hoog te stuiten, terwyl zy aan 't Raquet waren, zo heeft men veel moey-

moeyten om dit gebrek te verbeteren als zy groot geworden zyn: Het is om deze reeden, dat ik nog eens herhaal, dat men ze bedwingen moet, om hoog, en op de toppen der takken om dat zy om laag takjes maaken, die met de tyd takken moogen werden om het groot latwerk te vervullen, en om laag tot op de aarde vrugt te geeven.

Daar zyn Thuynlieden, die als Conscientie-werk maaken, om de kleine-peeren weg te nemen, die in 't zelve jaar aan 't Raquet gekomen zyn, maar 't is een onnozele schroomhartigheid, nadien zy een jonge Espaljer-boom geen grooter kwaad kunnen toebrengeen als hem het eerste jaar de vrugt te laten, die hy mogt gezet hebben, de Reeden is, dat deze vrugt al het sap en voedzel van een jonge-boom wegneemd, want volgens het antwoord die ik u op de inoeying der jonge boomen heb gegeeven, zo is het voorname oogmerk van den Thuymman, haar door dit werk genoegzaam hout te doen maaken, terwyl zy aan 't Raquet zyn, om een schoone gedaante te verkrygen.

't Is zeker dat het leelyk staat, als zo een boom verminkt is, dat is als hy den eenen arm merkelyk korter heeft als den ander gelyk onfeilbaar gebeurd, aan die aan 't raquet versuimd zyn; Maar om in deze fout niet te vallen, ben ik van meening de hoofd of moeder takken te bedwingen, de kleine takjes af te breeken, en de kleine peeren met de schar weg te neemen, latende een een weinig van de steel, en met deze kunst, zuld gy schoone en welgemaakte boomen hebben, om aan de groote Chassis gebragt te werden.

LEERLING.

Na dat UE my de leer reegels hebt gegeeven, om de jonge-boomen voor 't Raquet bekwaam te maaken; Zo verzoek ik, dat UE my de manier aanwyft, om ze voor de groote Chassis op te kweeken.

ERVAREN.

Dat ik u gezegt heb, van de aankwekking der jonge boomen, drie of vier jaaren aan 't Raquet, kan u gemakkelyk een volkome kennis geeven, van de manier om ze uit te breiden, op de groote Chassis, raam of latwerk, want de bekwaamheid die men tot het een verkreegen heeft, maakt het ander te ligter, want
indien

HOOVEN EN THUYNEN. 81

indien gy het wel heeft aangemerkt, zo zult gy onthouden hebben, dat ik gezegt heb, het Raquet is de kleine Chassis, en derhalven, indien 'er eenig onderscheid is, 't is allcenlyk een onderscheid van klein en groot: Evenwel, nadien ik iets byzonders kan vergeeten hebben, aangaande het snoeyen van het derde en vierde jaar, in welke tyd den goeden Hovenier met reeden eenige vrugt van zyn arbeid verwagten mag, zal ik zo veel als in myn vermoogen is tragten, om u tot deze kennisse te geleiden door de effenste weg, in welke ik u hoop van veele moeyelykheeden te bevryden, die ik alleen door de ondervinding van veele jaaren hebbe kunnen te booven koomen; Want dan dagt ik eens, dat de Boomen te bedwingen en te stuiten, (gelyk de Naaukeurigste doen) te veel geweld gedaan was; En my ook inbeeldende, dat het kort snoeyen dezelve onvrugtbaar maakte, veele bloemknoppen wegneemende, die vrugt zouden hebben kunnen geeven; Eindelyk ik heb lang in de dwaaling geweest van te geloven, dat een boom op deze manier opgekweekt, niet lang konde duuren, maar de ondervinding leermeesteresse van alle weetenschappen, heeft my het tegendeel geleerd, want ik heb aangemerkt dat een Espaljer-boom, die men maar na zyn fantasie laat voortloopen, niet voortbrengd, als een deel verwart hout, dat al het sap weg neemt, behalven dat het hem mismaakt maakt, zo dat hem zeer weinig overblyft, om de vrugt te voeden, en bloemknoppen voor het volgende jaar, en als een boom van al dit overtollig hout niet is ontlast, zo blyven de knoppen in dezelve staat, en brengen nooit iets voort.

LEERLING.

Ik geloof dat 'er veel aangeleegen is, als men boomen zal snoeyen, de bloemknopen te kennen, daarom verzoek ik, dat UE my het onderscheid leerd.

ERVAARE.

Hoewel veele Thuynlieden denken, dat een blomknop voor het volgende jaar niet ligt te kennen is, zal ik u nogtans zeggen, dat men daar niet in bedrogen kan wezen, gelyk ik gezegd heb, de takken wel besnoeid, en van al haar onnut gewasch gefuiverd zyn, want indien dit zo niet is, zo zal zo een boom niet bloeyen, die anders zyn uitwerking zoude hebben voortgebragt, en deze

L

lieden,

lieden, knoppen ziende, met drie en vier bladen op de beste plaatsen der takken, en die alle de schoonste gesteldheid, en beste teekenen hebben, zonder dat zy ze nogtans blom zien voortbrengen, als zy verwagt hadden, denken dan dat deze knoppen niet te kennen zyn, zonder dat zy aanmerken, dat een boom niet als zeer weinig vrugt kan voortbrengen, die ter regter-tyd, en wys, niet gesnoeid is.

De blomknoppen werden ook vrugtknoppen genaamd dat het zelve is, hoewel men daar veeltyds maar het eerste gevolg van ziet, nadien de natuur tot haar voorneemen de vrugt heeft, hoewel zy maar blom geeft, de vrugt is het eind of oogmerk waarom de bloem ontsluit; En indien het teegendeel geschied, 't is by toeval, gelyk door de ongematigdheid van 't zaizoen, te weten door den Reegen, Wind, of Hagel en Vorst; Maar nog meer en meest altyd door 't verzuim (of onkunde) van den snoeyer, op haar tyd; De zorg die men voor het snoeyen der wyngaarden draagd, gedurende zo veel eeuwen, strekt tot een overtuigend bewys, om de noodzakelykheid te bevestigen van alle soorten van vrugtboomen te snoeyen, maar voornamentlyk en in 't byzonder de naantjes of arbornains, Espaljers, Contrespaljers, en buiffons, haagen, of struiken, daar men niet alleenlyk gelyk ik gezegd heb, al het kwade, doode hout, en onnut gewasch van moet wegneemen, maar die men ook moet knotten, dat is de kruin wegneemen, stuiten, afbreeken, ontknoppen &c. op dat zy niet in de hoogte vliegen, en verloopen, en door deze kunst beweegd men de natuur, op een aangename wys voor blomknoppen te arbeiden, in plaats van haar kragt en voedzel te verkwilten voor onnutte gulle looten, een hout dat met al de kragt van den boom heene gaat.

LEERLING.

Nadien het volstrekt nodig is de Espaljers-boomen op een juiste tyd te snoeyen, zo verzoek ik UE, myn Heer, dat gy my de tyd, en manier leerd, die men moet waarneemen, om dit werk nuttig te verrigten.

ERVAARE.

Van alle de zaaken daar wy tot nog toe van gehandelt hebben, is 'er geen een, daar ik zo veel moeyelykheid in vind, als in die

HOOVEN EN THUYNEN. 83

gy my voorfeld; Evenwel, om dat dit het voornaamste is, van alle de behandelingen der vrugtboomen, zo zal ik ten minsten trachten, u een inleiding en aanleiding te geeven, om met een weinig oeffening tot zo noodige kennis te geraken, aan alle die Espaljers willen aankweeken, en die veel schoone vrugten, van dezelve willen plukken.

Ik zal dan beginnen met de form of gedaante van den grooten Chassis, die de boomen moet draagen, na dat zy drie of vier jaaren aan 't Raquet geweest zyn, en ik zal vervolgens voortgaan, met het snoeyen derzelve; Ik weet niet of gy onthouden hebt, dat de Espaljer of Heiningboomen, en voet van de muur moeten staan, om deze Reede, moet de Chassis ook een voet van de muur gemaakt werden, en indien men in 't bouwen van de muur, 't zy van klinkert, of tiggel steen &c. die omtrent twaalf voeten hoog moeten zyn, geen voornemen had gehad, om 'er een Espalier te stellen, zo moet met drie Reien van gaaten langst dezelve laten maken, twee voeten en een halv van malkander in 't vierkant, diep een en een halv voet, daar men eike balken of barkoenen in moet laten metzelen, op een evenhoogte van twee en een halv voeten gezaagd, op dat zy alle een en een halv voet buiten de muur staan; Indien de muuren van aarde, of gebakke steen zyn, zo moeten de toppen der barkoenen van de tweede rang langer zyn, als die van de eerste, en die van de derde langer als die van de tweede; De reeden is, om dat deze muuren aan de voet of basis breeder of dikker zynde, de Chassis in een wel gereguleert werk moeten de bovenste barkoenen evenreedig langer hebben, als de onderste.

Die deze groote onkosten niet willen ondergaan, zullen de Chassis, paal, of latwerk van haar Espaljer, kunnen maken van geschilde willige takken, van welke zy de grootste op twaalf voeten kunnen zaagen, en aan de drie voorzyde barkoenen spykeren, vier duimen boven de grond, en de kleine fullen over dwers gebonden werden, van 't een tot 't ander einde van den Espaljer.

Men kan nog een pallisade met minder kosten maaken, op deze manier, maar de voorgaande is sterker; Men neemt barkoenen van omtrent Veertien voeten, en brandze aan het dikste eind halv, drie voeten hoog, verders slaat men ze lyn-regt in gaaten van twee

voeten diep, die drie voeten van malkander staan, zo dat 'er drie barkoenen tusschen twee boomen staan, aan dewelke men op de voorzeide manier dwers latten, of geschilde willigen zal vast maaken.

LEERLING.

Waarom wil UE de eike paalen aan 't dikste einde branden, en de dwers latten schillen.

ERVAARE.

Dat is een manier, die ik van de Capucynen Monnikken heb geleerd, by dewelke ik eens een dag gegaan zynde, bemerkte dat een schoon en lang bedekt latwerk gemaakt was, gelyk ik zeg, van barkoenen een weinig aan 't einde dat in de grond staat gebrand, en de latten van geschilde willigen; Hoewel ik ten naaste by het geheim bemerkte, ik wilde evenwel myn weetgierigheid niet in 't onzeeker laten, en by een Broeder gaande, die de toezigt over den Thuyn had, verzogt ik hem, dat hy my wilde zeggen, waarom zy de paalen deden branden, en de dwerslatten schilden? ik had zo haast myn vraag niet geëindigd of de beleeftde Religieus gav my te verstaan dat dit paalwerk dus langer duurde in de aarde, en dat zy de schil van de dwers latten om twee Reedenen weg namen. Eerst om dat 'er de oorkruiers of oorwurmen, pissebedden en ander ongedierte of gewormte geen schuilplaats zou vinden; Ten tweede om dat zy zo ligt door den Reegen, die tusschen 't hout en de bast blyvt hangen, niet zoude verrotten.

De Thuynlieden van groote Heeren, versinnen dagelyks nieuwe manieren, om Chassis-Espaljers te maaken, 't zyn onkosten, of om beeter te zeggen, cieraaden der Hooven, die voor menschen van vermoogen goed zyn, maar die ik geen lieden raden zoude, die 't gat van de beurs te naauw hebben, en nadien ik my alleen heb voorgesteld, om u te kennen te geeven wat 'er van noden is, om goede en veele vrugten te hebben, zonder die te kooopen door de onkosten van een Heerlyk en pragtig Espaljer, zo zal ik het by deze twee gezegde manieren laten blyven, als de nuttigste zynde, en die het minste kosten.

Indien in deze laatste manier de Espalier door verloop en gevolg van tyd, na of van het wandelpad mogt komen te hellen men kan hen ondersteunen met paalwerk op de voorzeide manier, en diep genoeg

genoeg geplant tusschen de muur of schutting en d'Espaljer dat niet zal kunnen gesien werden.

Na dat ik u de gedaante van het groot latwerk of Chassis heb vertoond, is het tyd dat ik u de tyd en manier leere, om 'er de boomen aan uit te breiden; De bekwaamste tyd is in de snoeying van February, en dat om drie Reedenen; Eerst om dat de boomen dan weer sap krygende, ligter buigen, als in 't midden van den winter, wanneer het hout harder is; Ten tweede ook niet in de lente, om het afstoeten van de knoppen, en Ten derde om dat men een boom niet kan aanbinden, voor dat m'er 't onnutte hout van heeft weggenoomen, en een deel uytwerpzels na binnen en na buiten, daarom moet men ze eerst van al haar overtollig hout ontlasten, eer men ze op de dwerslatten bind.

Wat het snoeyen belangd, ik heb u reeds gezegt, dat men de jonge boomen, met de volle maan van February moet snoeyen, voor de oude komt het zo net niet, dog om daar in te gelukken, moet men eerstelyk de gesteldheid van een boom aanmerken, en zig schikken, na dat hy wel of kwalyk is onderhouden, of na dat 'er de natuur veel of weinig toe heeft gedaan, want men moet het een en 't ander tragten te verbeeteren, indien 'er gebrek is; Ten tweede indien 'er een tak of lot kruist, zo moet men de kromme en die zig niet en schikt voor de dwerslatten afsnoeyen; Ten derden indien 'er een groote verwarring van takken is, moet men zodanig uitsnoeyen, dat 'er plaats genoeg tusschen beiden is, op dat zy malkander niet drukken als zy grooter werden; Ten vierde men moet alle scherminkels wegneemen, die op geen goede standplaats, op zy van de takken, komen, om de plaatzen tusschen de voornaamste takken te vervullen; Ten vyfde men moet alle looten toppen, die men behoud tot op drie knoppen na aan de stam, of takken, dewelke men ook moet stuiten tot op drie knoppen van het jaarig schot waar na men gelyk gezegd is, de takken moet lyden en vast maken, op de natuurelykste en keurigste manier, als mogelyk zal zyn, op de dwerslatten van den Chassis.

In de maand van Mey moet men een byzondere zorg draagen, om met de vingers alle kwaade voortkoomende knoppen, die men ligt kan onderscheiden van die voor 't volgende jaar blom belooven, wegneemen, deze maken een roos van haar bladeren, en d'ande-

re groeyen te schielyk, (of te spits) men moet nogtans van deze, die ik kwaade noem, laten, als zy noodzakelyk zyn, om een ledige plaats tusschen de moertakken, te vervullen, of dat de boom aan deze kant te naakt is.

Indien de boomen kragtig zyn, gelyk jonge boomen gemeenelyk zyn, zo ben ik van meening, dat men ze op 't einde van Mey, met de oude maan, de takjes die zy te weelig schieten, tot op drie knoppen aan de tak, of affnoeying van February moet afbreeken, of snoeyen, dat twee uitnemende uitwerkingen of gevolgen zal voortbrengen; Eerst dat het lighaam van den boom daar door grooter of sterker werd; Ten tweede op dat de enkelde knoppen van geen sap, dat haar noodzakelyk is, door deze waterlooten, of dragonders beroovd werdende, wiens sterkte al de jeugd en kragt van een boom uitlokt, en wegneemd, gelyk ligt te oordeelen is, sig tot bloemknoppen formeeren, voor het eerste of tweede jaar.

Daar zyn Thuynlieden, die de Espaljers drie of vier maal op een jaar snoeyen, ik ben van hun gevoelen niet, en vergenoeg my met eene snoeying, en indien ik u een tweede snoeying leer, 't is alleenlyk van eenig lot, dat verlopen wil, en niet in 't gemeen van al het schot of lot van een boom, 't is niet goed, dat men sig zo strydig steld, tegen al wat de natuur wil voortbrengen, in 't byzonder in een zayzoen, daar zy het te meer in schynd te wenschen en te begeeren, en in welk de boomen gefnoeid werden ontwyfelbaar gevaar loopen van bedurven te werden, maar nog veel meer indien de snoeying in July en Augustus werd gedaan, in welke maanden de hetten geweldig is, en ik kan ook zeggen, dat gelyk het niet goed is de boomen in 't midde van de winter te snoeyen, gelyk ider een toestemd, dat het door een tegengefelde reden, niet goed is het zelve in de grootste hette van den zoomer te doen.

II. HOOFDPUNT.

Van de manier om Boomen tot Contrespaljers te planten, en op te kweeken.

LEERLING.

MY gedenkt, dat UE in de voorleede daagen in de vraag die ik deede over de manier van de boomen wel te planten; Dat antwoord dat UE my believde te geeven, in vier deelen verdeelde, en principaale stukken: Wat de eerste verdeling belangd, van de manier om een Espaljer te bereiden en te planten, daar van twyffel ik niet of UE heeft niets vergeeten, om het my wel te doen begrypen, nu ben ik in de verwagting, dat UE my de gunst gelievt te doen, van verder te gaan, met de Contrespaljer, gelyk UE my heeft doen hoopen.

ERVAARE.

De contrespaljer werd zo genaamd, om dat de boomen op dezelve order als de Espaljer tegen over dezelve gesteld werden; Maar met dit onderscheid, dat zy geen muur ten steun hebbende, heel laag gehouden werden, door de manier van de eene op te kweeken, heeft men 't beleid voor de anderen, en indien een Espaljer door zyn hoogte, en uitgebreidheit van zyn takken, geleerd en eierlyk geleid, een aangenaam voorwerp voor 't gesigt vertoond, de Contrespaljer heeft ook alles om 't gezigt te voldoen, nadien hy aan beide zyden zyn vrugt evengelyk aanbied.

Ik denk niet dat ik verpligt ben, om u te herhaalen, de manier om de grep te maaken, ik geloov, dat gy desselfs breete en diepte onthouden hebt, indien de aarde van den Hoff, daar men de Contrespaljer wil stellen, niet vet is, en de grond geen vier voeten, zoo zoud ik altyd raaden een tranchée te maaken, gelyk als in de voorgaande les geleerd is, of ten minsten, als imand die kosten niet wilde, of konde doen, die moet gaaten van vyy voeten breed en diep, ten minsten, laten maaken, 't is zeeker dat de Contrespaljer beeter slaagen kan met deze gaten, als den Espaljer, de Reeden is om dat den Espaljer maar omtrent twee en een halvy voet aan de kant van d'Allée hebbende, het zelve voordeel

met

met de Contrespaljer heeft, die het voordeel van het bebouwen of de Culture van het vierkant heeft daar hy op staat.

Behalven dat, zo kan de Contrespaljer in alle standplaatzen beter gelukken, als den Espaljer, die teegen het oosten, of zuiden wil staan, want zo het wandelpad tusschen beide maar reedelyk breed is, dat is dat zy malkanderen niet beschaduen, zo kan men veele schoone vrugten van een Contrespaljer verwagten.

LEERLING.

Maar waarde Vriend, hoe kan een Contrespaljer staande blyven, geen muur hebbende daar men een Chassis of latwerk op kan maken, om hem te dragen?

ERVAARE.

Daar op zal ik u antwoorden, dat gelyk een Contrespaljer maar zo hoog als een wandelstok moet weezen, zo kan hy drie, vier jaaren aan een Raquet onderhouden werden, en voorts wel blyven staan, zonder Chassis; En om u dat te doen begrypen, zal ik u de manier om hem te planten en aantekweeken aantoonen, en daar door zuld gy kunnen oordeelen, dat hy geen pallissaden van nooden heeft.

Onderfeld dat gy de aarden hebt laten uitgraven, een tranchée gemaakt aan d'andere kant van 't wandelpad, teegen over d'Espaljer, of dat gy te vreden zyt met gaaten die tien voeten van malkander staan, dat is dat het middelpunt van een gat, tien voeten van dat van 't ander staat, op dat de boomen die m'er in wil planten, tien voeten van malkander staan, wat min of meerder, na dat het vierkant van den Hoff groot of klein is, (en na dat gy de Contrespaljer wilt laag, of struiksgewys houden) zo nogtans, dat de buitenste gaaten, vyv voeten van de hoeken der vierkanten staan, op dat de armen of takken tot het wandelpad van rondom zouden ryken.

Daar zyn 'er die alle de kanten der vier kleine vierkanten van hun Thuyn met een Contrespaljer beplanten, 't is inderdaad een middel om in een kleine omtrek veel vrugten te hebben, maar dat neemt veel van de schoonheid van een moesthuyn of parterre weg, behalven dat de schaduw van zo veel haagen of heiningen, indien de vierkanten niet groot zyn, het een en 't ander veel benadeeld, ondertusschen, ider kan zyn fantasie of goeddunken volgen.

Wat

HOOVEN EN THUYNEN. 89

Wat belangd de manier om een Contrespaljer aantekweeken, men moet op de manier van den Espalier de drie of vier eerste jaaren, de kleine takjes der boomen aan kleine paaltjes, met dwerslatten, op de manier van een raquet uitbreiden; Maar met dit onderscheid, dat men die om laag een weinig meer kruipende aan de een en d'andere kant moet leiden, en aan de hoogste niet meer als vier voeten boven de grond geeven, dewelke gelyk als de andere ordentelyk, of evenreedig moeten geleid werden, want als 'er eenige kromde, na de kant van 't pad, of na de kant van 't vierkant dat zoude niet wel staan; Men moet eens toezien dat 'er geen twee takken in de dikte zyn, want de tak die van een ander zoude beschaduw'd werden, zoude geen vrugt, gelyk in schoonheid, en deugd voortbrengen, met de tak die op de zon staat, daarom, ben ik van meening by het snoeyen van de Contrespaljer, niet meer als drie reyen takken te laten, aan beide zyden ordentelyk boven malkander, en indien eenig lot, wil uitspatten, men moet het in de Mey tot op drie knoppen aan de moertak afbreeken of affnoeijen, of op het spoor in February gelaaten, en zelfs met de vingers afknypen 'en toppen, dat boven de snoeying van Mey zal schieten.

III. HOOFDPUNT.

Van de manier om ronde Boomen te planten en te behandelen.

LEERLING.

NA dat UE my de Leerregels heeft gegeven om Contréspaljers te planten, zo verzoek ik UE myn Heer, dat UE my de manier believde te leeren, gelyk UE my heeft doen hoopen, om ronde boomen te planten, en te behandelen, op stam of voor den Boomgaard.

ERVAARE.

De ronde boomen werden dus genaamd, om de ronde gedaante die men aan dezelve geevt, van een rond geschoore palm boom, men steldze op twaalv voeten van malkander, als den Espaljer, dog om dezelve welgemaakt te hebben, is het voor al noodig daar aan te arbeiden om ze optekweeken, van het eerste jaar na dat zy ge-

M

ent

ënt zyn, op deze manier; Onderfeld dat gy een zeeker getal Enten hebt, op stam, men moet die in de maand van Mey, van het jaar na dat zy geënt zyn, een halv voet boovende stam affnoeyen, en door dit middel zullen zy veel zytakjes maaken, die men alle moet wegneemen, uytgenomen drie of vier, die met de tyd, de voornaamste takken zullen werden, die in een gelyke afstand, de boom in de rondte moeten uitmaaken; Maar nadien alle Enten zodanig als men begeert niet van een natuur zyn, zo moet men in dit geval, dit gebrek door kunst verhelpen door middel van hoepels, klein of grooter, na dat de boomen zyn, dat op deze wys geschieet; Men plant rondom de boom, drie of vier paaltjes zo wyd van malkander, na dat de hoepel groot is, die aan de paalties moet gespykerd of gebonden werden; Vervolgens brengd men de takken in de rondte aan dezelve, en men bindze voorzigtig met het een of 't ander vast, en na mate dat den boom groeid, moet men zorg dragen om hem de ronde gedaante te doen neemen, daar al het cieraad van een stamboom in bestaat.

Ik heb aangemerkt dat men gemeenelyk drie fouten begaat, in de behandeling der stamboomen; Eerst dat men haaren grootte verwarring van takken van binnen laat; Ten tweede, dat men de eene tak op den ander laat om den omtrek van den boom te stifteeren; En ten derden, dat m'er geen stam aan laat, zo dat de takken onder de aarde staan.

Het eerste gebrek kan ligt verbeterd werden met het overtollig hout weg te neemen en door dit middel zal den boom van binnen open weezen; Beeld u geenzins in dat hy meerder vrugten draagd, om dat hy van binnen veel hout heeft, in tegendeel hy zal 'er te minder, en kleinder door geeven, behalven dat dit verwarde hout de doorstraling van de zon belet, en dus blyven de Peeren of Appelen groen, en zonder smaak.

Het tweede kan niet verbeterd of geholpen werden, om dat de takken met de tyd grooter en dikker werdende, malkander het voedsel beneemen, en bederven, om in de noodzakelykheid niet te vallen van te groote spatie tusschen twee takken, door deze ongelukkige kunst te vervullen, zo moet men al vroeg terwyl de boomen jong zyn, de takken stuiten, toppen en afneemen, die te sterk doorschieten en al het sap van den boom wegneemen, zo dat

dat de anderen klein blyven, en den omtrek niet vervullen.

Het derde gebrek spruit uit de Fantazie van sommige Thuynlieden, die alles na haar fin willen doen, en die niet willen toestaan (dat al wat van haar handen niet en komt) een origineeltjen is, dat is het gebrek daar gemeenelyk alle kwaade werklieden in vervallen; Ik kan van deze zeggen, gelyk als van de Hoedekoopers, die altyd met de nieuwste modens opflaan, want 't is bekend, dat 'er na de vernietiging van de bollen, die buiten de maat waaren, die ten grooten nadeel van de Messieurs van kleine tailje, tweederden deelen deden afflaan, die voor te laag gehouden wierden, dus zyn 'er Thuynlieden die gelooven, dat een boom niet laag kan genoemd werden, als de takken niet onder de aarde staan.

Eindelyk men moet in alle dingen twee uitersten myden, in dit byzonderlyk, want hoe kan men de nodige arbeid aan de voet van een boom geeven, die geen stam heeft? 't is niet wel te vermyden, of men moet de een of d'ander tak die zo laag staat met de schoffel kwetzen, daarom zoud ik raaden, dat men voor alle naantjes of arbournains als Espaljers, Contrespaljers, en ronde boomen, een halv voet stam boven de grond liet, boven welke de takken schoon en net en zonder verwarring voortkoomen.

LEERLING.

Men zoude met deze soort van boomen plantagies en boomgaarden kunnen maaken, gelyk als met de hoogstammen.

ERVAARE.

Ja, heel wel, en ik heb zodanige in veele Perken van Liederen van vermoogen gezien, zy werden twaalv voeten in 't vierkant gesteld, en dit werd in den haakplanten genoemd, dat ik u zal leeren, als wy van de plantagie der hoogstammen, in de ruime lugt zullen spreken, men steld ze ook op de kanten der paaden van de Wynbergen, dat heel aangenaam staat, de behandeling der eenen en anderen is dezelve, als van die ik u geleerd heb, voor de moesthuynen, of bloemperken, en parterres.

LEERLING.

Maar deze boomen, kunnen maar weinig en kleine vrugten geeven, om dat zy klein zyn, dat my verzeekerd, dat zy meer tot cieraad werden gehouden, voor de kanten der vierkanten van een Thuyen, als om gezamentlyk zo veel vrugten uit te leeveren,

als een schoonen hoogen boom zoude doen.

ERVAARE.

Deze tegenwerp is my van veele lieden gedaan, die hoewel meer jaaren hebbende als gy, niet meer verstand hadden van het dragen dezer kleine boompjes, want inder daat ider in 't byzonder geeft weinig vrugt, in vergelyking van een hoog-stam, maar om in 't gemeen alle de laag-stammen van een plantagie te nemen, 't is gewis, dat zy zo veel vrugten zullen uitleeveren, als alle de hoog-stammen zouden doen, in de zelve ruimte gesteld zynde, de reeden is, dat een hoog-stam, zo veel plaats beslaat; als dertig kleine, dat ik u door de reegel van multiplicatie wil mathematice en wiskunstig bewyzen.

Onderfeld dat gy in een veld van Sestig halve Roeden, in 't vierkant, een ontwerp hebt gemaakt van een plantagie voor hoog-stammen, drie Roeden, of Ses halve Roeden van malkander, zo zult gy bevinden dat 'er op de eerste rey tien boomen kunnen staan, die met tien anderen vermenigvuldigt hondert uitmaaken; Indien gy in tegendeel, de winden op deze plaats vreezende op door enkel fantazie, of goedduiken, laag-stammen wild planten, die gemeenelyk op twaaly voeten gesteld werden, zo zult gy bevinden dat de eerste rey vierenveertig plantzoenen zal inhouden, die met andere vierenveertig vermeenigvuldigt, een getal van negentienhondert en sesendertig zullen uitmaaken, ik laat u nu oordeelen, of zo een kleine plaats, die zo grooten getal van boomen behelst, geen reede geeft om te hoopen, dat gy 'er zo veel vrugten van zult plukken als of dezelve met hoog-stammen bezet was.

Behalven het voordeel dat ik vind om lage boomen te planten, ter gelegendheid van de wind die by na alle jaaren het meeste en beste deel der Herfst en Winter Peeren en Appelen in de maand van September aflaat, de gemakkelykheid, om hulpmiddelen toe te brengen, voor de veele kwaade toevallen, als aan alle soorten van boomen koomen, zoude my dezelve boven anderen doen agten, dog daar meede wil ik uw genegendheid voor de groote boomen niet afkeeren; In tegendeel, ik ben verpligt, om in haar voordeel te zeggen, dat in haar de werking de natuur te vryder blykt, als zy beeter haar begeerte vergenoegt, en heerelyker haar volmaaktheeden vertoond, en aanbied, want inder daat de hoog-stammen

HOOVEN EN THUYNEN. 93

stammen vereifchen, zo veel zorg en moeite niet, als de laage, die alle jaaren gefnocid en gehandeld willen werden als de Espaljers.

Van de Culture der lage boomen spreekende heb ik u te kennen gegeven, dat ik alleen voor de Peeren die moeite zoude willen doen; Evenwel om u geen afkeer te toonen, voor alle d'andere foorten van vrugtboomen, zal ik deze les eindigen, met alle die van veele op deze manier gecultiveert werden.

In de eerste plaats zal ik u zeggen, dat de Appelboomen, wiens verscheidenheit by na ontelbaar is, en wiens vrugten het langste duuren, met regt de eerste plaats verdienen, na de Peeren, en heel voordeelig, de Espaljers, Contrespaljers, en stam-boomen der Peeren versellen, of met dezelve gepaard gaan, ik wil zeggen, dat gelyk de Peeren de beste stand begeeren (tegen 't zuiden) de Appelen voor Espaljer, Contrespaljer, en op stam, kunnen nog met drie uren zon groeyen, en van deze soort kan men heel nuttig alle vier de muuren dekken, en alle vier de zyden van den Hof of Thuyt bezoomen.

In de tweede plaats zal ik u zeggen, dat de Abrikoozen, zig heel aangenaam aan een latwerk of Chaffis schikken, en dat m'er ook schoone stamboomen van maakt, maarden Thuyt-man moet de looten van zulke boomen zorgvuldig stuiten, en met de vingers afknypen, terwyl zy teeder zyn, zonder maan of zayzoen aan te zien. Want zonder dat, zal al haar sap in de top der takken klimmen, en als het onderste laten kwynen, en eindelyk verdroogen, dat den boom onaangenaam maakt; Behalven dat, willen zy teegen 't zuiden staan en voor de noordewind beschut, en 't is om deze Reeden, dat men ze de naam van Abricot heeft gegeven, (dat beschaduwte of beschut wil zeggen) ik heb van een eerlyk man geleerd, dat het goed is om haar eerste sap te stuiten, dezelve in 't begin van Maart tot op de wortel te ontdekken, waar door zy laater bloeyen, en by gevolg de koude en haegel van den Maart en April te minder onderworpen.

In de laatste plaats, zal ik u zeggen, dat alle foorten van Perfikken, als Paviën, Rouffanen en Merikatons of Melicatons heel bekwaam zyn voor Espaljers en op stam, deze boomen moeten op dezelve manier geocculeerd of geënt werden, als de Abrikoozen

op swarte Pruim van damast, om vrugtbaarder te zyn, en langer te duuren, ik zal plaats geeven tusschen deze voor de granaaten, en ik zoude ze wel willen vermengen, met de bovengezegde foorten, dat een schoone Espaljer zou maaken, de Reeden is, dat de een en d'ander gaauw een latwerk vervuld, en met een vrugt bekleed, aangenaam voor 't gezigt.

IV. HOOFDPUNT.

Van de manier om een Plantagie van Hoogstammen te maaken.

LEERLING.

UE heeft my doen hoopen, myn Heer, dat UE my na de onderwyzing der manier om laage stamboompjes te behandelen, te planten, optekweeken, en te snoeyen, de leerregels zoud geeven, om ze op orderte planten, regt in den haak, of met de vyvsteek, en dat ik door deze zelve leerregels een plantagie van hooge boomen zoude kunnen toefstellen.

ERVAARE.

't Is wel reedelyk, dat wy lang genoeg ons gezigt gevestigt hebbende op de lage boomen, eens uitgaan, uit deze met muuren beflooten Thuynen, om te gaan verlustigen in deze ruime Boomgaarden; 't Is in deze Bosschen van vrugtboomen, dat gy u over de order op welke gesteld zyn, verwonderende, zult zien, dat eene voet, het middelpunt van honderd linien is, en van zo veel vergezigten of verscheide Perspectiven, 't is waar, dat ik van de ronde boomen spreekende, reegelen tot hier toe heb behouden, om regthoekig te planten, na vyvsteek, of van alle kanten gelyk, dat het zelve is, maar om dat men tot dit werk wel te doen, noodzakelyk een winkelhaak, een lyn, een meetstok, en pennen, paalen, of baakens, om de plaats der boomen aan te teekenen moct hebben, zo zal ik u eerst het gebruik van alle deze dingen leeren, om geen fouten te begaan, 't zy in het planten in 't vierkant, 't zy in de regte linie, en evenwydige afstand; Ik zal hier niet wederom spreken van de gaaten te maaken, dat ik uw genoegzaam heb aangetoond, van die der Espaljers spreekende, maar alleen voor zo ver als zy met malkander moct overeenkoomen daar

veel

HOOVEN EN THUYNEN. 97

veel Thuynlieden hier in dwaalen en feilen, om dat zy de reegels niet genoeg waarneemen, die ik u zal voorstellen.

Weet dan dat deeze manier, planten met de vyvsteek werd genaamd, om dat men door middel van vyv paalen met de order die ik u hier vertoon, (regt en regthoekig) een ontwerp of plantagie kan maaken, zo ver als 't gezigt kan bertiken.   o   o   o

Deze Paalen dus op eenen even wydige afstand gesteld, dienen voor een regel voor alle de anderen.   o

Want indien'er een was in een geheele plantagie die niet net met deze twee linien van drie paalen over een kwam, die nogtans maar 't getal van vyv maaken, gy zoud kunnen zeggen, dat hy niet in zyn plaats stond, maar als gy ziet dat zy alle net met deze overeenkoomen, zo kund gy verzeekerd zyn, dat uw werk wel is, anders was de kundigheid vals, die zegt de dingen die aan een derde gelyk zyn, zyn gelyk aan malkander.

Om dan te beginnen, zal ik u zeggen, dat men de gedaante van 't land moet aan merken, daar men de plantagie wil maaken, want indien 't niet vierkant is, zo moet men 't daar toe brengen, op deze wys, neemd twee perfoonen, en laat hun een lyn uittrekken langs de kant van 't land, zo ver als 't ontwerp gaat, zonder aanzien van ongelykheid of bult, of hol, de lyn wel gespannen zynde, en aan ider einde aan een paal gehegt, maakt de linie van de eerste rey der boomen, daar van men de plaats op deze manier moet afteekenen, men moet de meetstok nemen, en leggen die langs de lyn, van 't midden van de paal te beginnen, want zonder deze voorzigtigheid zo kan de verscheide dikte van zo een groot getal piquetten, of paalen, de boomen meer of min van malkander doen wyken (uit de regte linie) legd dan u meetstok langs de lyn, als gezegd is, en laat een der twee mannen aan 't eind van de stok, een teeken geeven op de lyn, net zo ver als de stok gaat, om een tweede roede te meeten, en dus zo dikwils als gy die zult laten gaan, na de afstand die gy aan de boomen wild geeven, dog van drie roeden agt ik de beste, indien de meetstok dan een heele

Roc-

Roede lang is, zo moet men by gevolg op de derde meeting een paal of baaken diep genoeg planten, dat de plaats van een boom zal aanwyzen.

Maar om dat men noodzakelyk het baaken moet wegneemen, om het gat op die plaats te maken, zo ben ik van meening een Teeken, te maaken met twee paaltjes ider vier voeten van het baaken in een regte linie, en op deze manier kan een zelve roede gemakkelyk dienen, om alle de spatien der boomen, en afstanden der twee paaltjes te maaken, stellende het kenteeken dat op vier voeten na, aan 't eind van de roede is, net in 't midden van van het piquet, dat de plaats van de boom aanwyft, en plantende de twee andere paalen in een regte linie langs de lyn, te weeten de een op d'aangeteekende plaats van agt voeten, en d'andere op 't eind van de maatstok; men moet de twee paalen op zy, diep slaan, om dat men daar door het midden van 't gat moet vinden, daar al de nuttigheid van 't werk in bestaat; De reeden is, dat 'er van de drie paalen, die ik onderstel in een regte linie langs de lyn te wezen, de twee buitenste moeten blyven staan, om het middelpunt te vinden, daar de boom moet staan; Na dat men langs de lyn alle de plaatzen die men aan deze eerste rey wil geeven, heeft aangeteekend, moet men wederom de winkelhaak neemen, en hem op de grond leggen, zo dat de eene kant derzelve net met de reeds gespannen lyn overkomt, en d'andere zyde, zal u de andere buiten kant van het ontwerp of plantagie aanwyzen.

Ider zyde van de winkelhaak, dient ten minste vier voeten lang te weezen, en op twee plaatzen doorboord, en dat om twee reedenen, volstrekt nodig. Eerst om dat hoe hy langer is, hoe dat men beeter in een regten hoek de plaats van het baaken of paal kan zien, daar de lyn moet aangeslaagen werden, en ten Tweede, om dat men hem op twee plaatzen doorboord zynde, kan vaststeeken, met pennen diep in d'aarde geslaagen, want 't is gewis dat als de winkelhaak maar een weinig uit zyn plaats wykt, dat hy schrikkelyk ver van het overgestelde baaken na binnen of na buiten wykt, daar de lyn moet aangehegt werden, en daar door zoude het veld niet vierkant en al het ontwerp buiten den haak wezen, daarom om deze tweede linie te trekken daar de gedaante van het vierkant af begind moet gy den winkelhaak, als gezegd

is, net tegen de uitgespanne lyn leggen, en met penne vast stecken, op dat hy geenzins beweegd of wykt, dan zult gy de lyn opneemen om hem nevens den anderen arm van de winkelhaak te trekken (regthoekig en in een regte linie) en na dat de lyn wel gespannen en vast gemaakt is, aan een sterke paal, zal den uitrekker weder by u koomen, om met de roede de afftanden der boomen, te helpen afteekenen, als in de voorgaande linie, altyd waarneemende twee paalen of pennen te slaan in een regte linie langs de lyn, vier voeten afftaande als gezegd is van de paal of 't piquet dat de plaats der boom aanwyft.

Deze tweede buite-kant van 't ontwerp getrokken, en de plaatsen aangeteekend zynde, moet men wederom de lyn opneemen en hegten hem aan de uitterste paal van de eerste linie, en daar zult gy wederom de winkelhaak leggen, dat zyn eenen arm in een regte linie leyd met de pennen van de eerste rey, de winkelhaak vast gestookten zynde, zult gy order geeven om de lyn uitte trekken, en te hegten aan een vierde paal, waar na hy wederom zal by u koomen, om de pennen te helpen stecken, gelyk als in de twee voorgaande linien.

Deze drie linien, die het vierkant van de plantagie formeeren aangeteekend zynde, moet men de lyn aan de tweede paal van de tweede en derde linie brengen, want gy moet begrypen, dat ik het vierkant van 't ontwerp door middel van deze drie linien, maak daar van de eerste na 't goeddunken getrokken is, van den planter, maar die der tegenoverstaande zyden, moeten na deze gereguleerd werden, anders was het vierkant valsch, en om het u te beeter de doen begrypen, zo onderstel ik dat dit vierkant een tafel van vier zyden is, door de eerste zyde moet gy u de eerste linie verbeelden, langs welke ik heb gezegd dat de afftanden der boomen moeten aangeteekend werden, en door de twee andere zyden, moet gy deze tweede en derde linie verbeelden, teegen malkander overgesteld, en langs welke dat ik heb gezegd, dat ik ook de afftanden der boomen moeten afgeteekend werden, dat gedaan zynde, moet gy met u meedearbeider de lyn aan de tweede paal, der tweede en derde linie brengen, welke paalen, de plaats der tweede boom der linien aanwyzen, de lyn wel gespannen, en aan de paalen vastgehegt zynde, waar na gy beide te za-

N

men

men de pennen en piquetten, op de voorgezegde manier zult stellen, deze rey dus afgeteckend zynde, moet men van gelyke voortgaan, om het lighaam van de plantagie te volmaaken, veranderende de lyn van de volgende paalen, langs de voorzeide linien der buite kanten.

LEERLING.

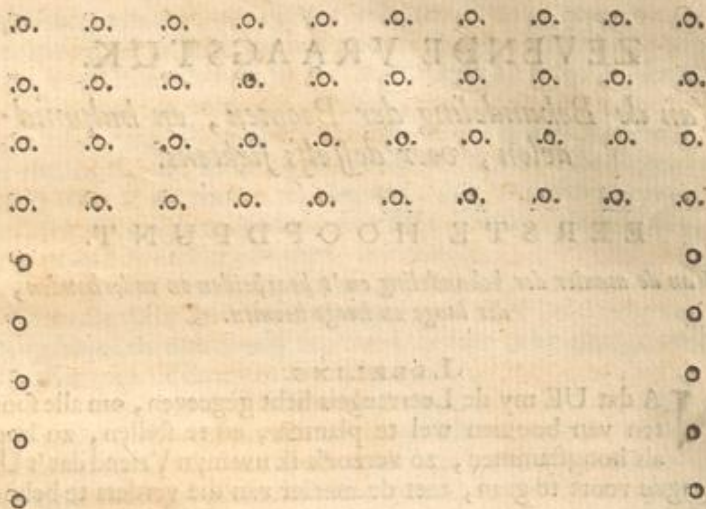
Ik begryp heel wel, dat het met de winkelhaak gemakkelyk is, een vierkant te maaken, hoe groot het ook weezen mag, en dat men met de maatstok net de plaats der boomen kan aanwyzzen. Maar ik begryp niet wel, waarom U een pen op vier voeten van ider zyde van de paal, die de plaats der boomen aanwyft, wild steeken.

ERVAARE.

Dat is een middel om spoedig de plaats der boomen te vinden, als men wil planten, want zonder dat was het werk weer te verdoen, en men zoude weer de lyn moeten hebben, en dezelve omstandigheden waarnemen, met de boomen in haar gaaten te stellen, die ik u geleerd heb om de paalen of baakens te stellen, maar door de uitvinding van twee pennen, als gezegd is vier voeten aan weerkanten van het baaken, kan men niet missen, mits conditie dat de pennen niet uitgeweeken zyn, met de gaaten te maaken, om de plaats der baakens weder te vinden, als men de boomen op haar plaats zal willen stellen, het daar wel veel woorden, voor een les wiens oeffening in zo weinig zaakelykheid bestaat, maar de begeerte om u in deze zaak grondig te onderwyzen, heeft my somtyds het zelve doen zeggen, dat ik nogtans geloov niet t'eenemaal onnut te zyn, en indien 'er uw nog eenige twyffel van over blyft, gy zuld daar van door dit nevenstaande Figuur kunnen onderregt wezen.

Gy moet gedenken aan het geen ik u geleerd hebbe, sprekende van Tranchéen der Espaljers, dat men nooit daar aan moet arbeiden als by droog weeder, en met een wel gematigde aarde, want men kan nooit geen verwagting van een schoone boom hebben, indien hy in een natte grond geplant is, die met de voeten vast getrapt zynde, als kalk en zant werd dat met de zoomer hette tot een steen gebakken, den boom doet sterven, ten minsten kwynen, en bekrompe groeyen, voor veele jaaren, maar men moet

HOOVEN EN THUYNEN. 99

moet de gaaten tot op een voet na met de beste en droogste aarde van rondom, vervullen, rykelyk vermengd met verteerde mest, daar men drie duimen van de best beboude aarde moet opwerpen, verder de dikste wortels, besnoeid hebbende dat de sneede na de grond komt, en de verwarde hairwortels weggenomen zynde, en de takken halv afgesneeden, steld men den boom daar op, en breid zyn wortels uit, op welke men drie duimen van dezelve goede aarde moet werpen, en voorts het gat vullen, met verteerde mest gemengd met aarde, die men een weinig met de voet moet drukken, altyd den boom met d'eene hand houdende op dat hy niet uit zyn middelpunt wykt, tusschen de twee pennen, (en niet van de regtoverendstaande linie komt af te hellen) waar na men den boom moet beschoeyen, en aanhoogen, een braave voet, en vier voeten breed rondom; De reeden is, om dat de aarde fakkende, al het winterwater na haar zoude neemen, van rondom, dat de wortels zeer beschadigt, en doet rotten.

Z E V E N D E V R A A G S T U K .

*Van de Behandeling der Boomen, en hulpmid-
delen, voor desselfs siektens.*

E E R S T E H O O F D P U N T .

*Van de manier der behandeling en 't bearbeiten en onderhouden,
der laage en hooge boomen.*

L E E R L I N G .

NA dat UE my de Leerregels hebt gegeven, om alle soor-
ten van boomen wel te planten, en te stellen, zo laag,
als hoogstammen, zo verzoek ik uw myn Vriend dat 't UE
behaagde voort te gaan, met de manier van die verders te bebou-
wen.

E R V A A R E .

Ik zal deze les beginnen met de omspitting voor de laagstam-
men, want dat is het niet al, de Espaljers en stamboomen wel te
snoeyen, en haar gedaante te geeven, men moet ook niet nalat-
ten, viermaal 's jaars te spitten, te weeten in November, Maart,
en Mey, en op het einde van Juny, maar dan hoeft het zo diep
niet, op dat de hette van July en Augustus tot de wortel dringen-
de dezelve niet bederven; Na deeze laatste spitting, moet 'er vers-
se kroost op werpen ses duimen hoog, en vyv voeten in 't vier-
kant, rondom de boomen om de aarde vers en gedwee te houden,
die dit kroost niet kunnen krygen, moeten hier toe, stal-stro ge-
bruiken, dat uit de paarde stal komt, selfs takken van willigen,
Elst, Linden, Olmen, Eiken, of wat dies meer is, nadien
de aarde door deze beschaduwing in een gematigder vogtigheid
werd gehouden, zo zyn de boomen te groender, jeugdig en krag-
tig, werden beeter gevoed, en behouden haar vrugten volkome
rypheid; Het is gewis dat de geweldige hette van Augustus, veel
meerder kwaad veroorzaakt, als veele zouden denken; Indien 'er
in July en Augustus, geen Reegen vald, ben ik van meening,
alle

alle veertien daagen een emmer of gieter twee of drie, waater op het krooft of takken te gieten rondom den voet van den boom, want zonder deze voorzorg zal de droogte de vrugten niet alleen doen kwynen en eindelyk afvallen, van deze kleine boompjes, maar zalze nog onvrugtbaar maaken voor het toekomende jaar; De reeden is, dat de droogte het sap in de wortels beslooten houdende belet in de takken te klimmen, om bloemknoppen te maaken, en de vrugt te voeden, alle deze disorders veroorzaakt, en by gevolg het verlies van uwe verwagting.

LEERLING.

Ik zoude UE wel willen vragen, of deze beforging voor de Hoogstammen ook nodig is, die UE daar hebt gezegd voor de Laagstammen of naantjes nodig te zyn?

ERVAARE.

Hoewel de hoogstammen zo moeyelyk niet zyn om onderhouden te werden, als de Espaljers en lage gewassen, niet te min, daar geschieden gemeenlyk fouten genoeg in desselfs behandeling, die ik u hier kortelyk zal voorstellen, om dat het geen van de laagstammen gezegd is, in veele voornaamste dingen, ter onderwyzing voor de bezorging der hoogstammen kan dienen, ik zal dan alleen de fouten aan wyzen, op dat gy die tragt te vermyden.

In de eerste plaats, gelyk de hooge boomen ses-voeten hoog van stam moeten zyn, zo neemen veel Thuynlieden, dat men ze om voor 't geweld van de winden te bevryden, noodzakelyk in haar jonkheid met een sterke paal moet beschutten maar geheel in teegendeel, zy stellen ze door dit middel voor een veel grooter gevaar bloot, want indien de paalen niet vier duimen korter zyn als de stammen, zo is 't gewis dat de takken door de wind bewogen, tegen de paalen zullen schuuren, en de schors en bast daar door kankeren en verfterven, en eindelyk gaan zy elendig dood; Daarom, om niet genoodsaakt te weezen, haar zo schadelyken steun te geeven ben ik van meening, geen hoogstammen te planten, op een plaats daar zy moeten blyven staan, dan die groot zyn, en paalen kunnen ontbeeren, of ten minsten indien men die voor den een of den anderen boom wil gebruiken, om wat regt te houden, zo moet men wel toefien, dat hy laager als de takken moet komen; En ook dat de paal zo ver van de stam staat dat men

stam met hooy, lap, of leer kan bezorgen en omwinden, om twee Reedenen; Eerst op dat zy niet en kweft of schuurt tegen de paal, ten tweeden op dat het touw niet in de bast zou knypen als de boom dikker werd.

In de tweede plaats, moet men een byzondere zorg hebben, om alle de knoppen die langs de stam koomen, en aan den hals, als de schadelykfte af te plukken, want als men die laat begaan, zullen zy al het sap van den boom na haar trekken, en ter halver weg doen stuiten, zo dat het om hoog berooft zyn van nodig voedsel, om bloemknoppen te maken, daarom moet men naarstig met de vingers alle die voordkomende knoppen wegnemen, zelfs met het snoeimes die in 't midden van den boom koomen, om dat het een algemeene Leerregel is dat alle soorten van Ronde-vruchtboomen in 't midden moeten opengehouden werden, de takken van rondom, of van de kroon moet men niet toppen, gelyk gezegd is, maar men moet de natuur laten werken, en deze takken na haar goeddunken begaan, uitgenoomen eenige soorten, die het schot of lot te wild of te lang en dun hebben, die moet men stuiten, en zelfs als 't nodig is door middel van eenige latten te regt brengen waar mede zy aan de voornaamste of styver takken gebonden werden.

Eindelyk dit alles is niet genoeg, men moet ook viermaal spitten, aan den voet der boomen, en indien de grond niet goed is mesten, met oude mest of vette aarde, duive mest is uitsteekend om de peeren voor te zetten, in een kouwe grond, maar zy moet den boom niet raaken, dat op deze manier geschied; Men maakt in November een grep van twee voeten breed, en een halv voet diep rond om den boom, en vier duimen van dezelve, in dewelke men alleenlyk een duim dik van deze mest moet strooyen, en voort met dezelve aarde bedekken, de schape mest, is na deze de beste om de boomen voort te zetten, en vrugtbaar te maken, in een grond die te mager is, of die mest van nooden heeft, maar dat tegen 't Zuiden staat moet koe, of paarde mest hebben.

Ik zoude veel dingen te zeggen hebben over de uitnemende uitwerkinge van de mest, ik zal het alleenlyk hier by laten, met u te kennen te geeven, dat den Thuynman, die de mest wel weet te gebruiken, meer vordert alleen, als vier anderen te samen, die icer

zo veel arbeid zouden doen, als hy, de Reeden is, dat 'er geen spittende aarde zo gedwee en handelbaar kan maaken, als de mest, behalven dat, heeft zy een kragt om de boomen te beschutten voor de strengheid van defelfste koude, door het voedzel en groeizaamheid, dat zy aan alle soorten van gewassen geeft, en in weerwil van de brandende zoomerhetten houd zy de grond altyd vogtig, inderdaad de mest verwarmt de boomen in den winter, als men die uit de stal komende, aan de voet der boomen werpt, in de maand van November, als gezegt is, en door het winter water verteerd zynde verliest zy de eigenichap van te verwarmen en neemt een eigenichap aan om de wortels der boomen te verkoelen, met een woord laat den Thuynman al wat aan arbeiden aan den voet der boomen, in een magere grond, zonder deze voorzorg, heeft hy niet te verwagten, als zeer weinig en kleine vrugten, in't byzonder van Peeren, die onder alle de boomen, de meest gemeste grond begeeren.

II. HOOFDPUNT.

Van de siektens der Boomen, en desselfs hulpmiddelen.

LEERLING.

IK heb UE meenigmaal van de siektens der boomen hooren rai-sonneeren, die dezelve onderworpen zyn, ik verzoek dat UE my eenige onderwyzing gelieve mede te deelen, aangaande de oorzaaken, daar die uitspruiten, en de hulpmiddelen, die men daar toe moet gebruiken.

ERVAARE.

Hoewel de boomen ongevoelige schepzels zyn, zy werden even- van zekere siektens aan getaft, gelykvormig met die van onze lighaamen dat aanleiding heeft gegeven, om 'er dezelve naam aan te geeven; By voorbeeld, de geelzugt, de wurm, de mot, de kanker, de wolf &c. die daar raad toe zou willen doen, moet eerstelyk aanmerken, waar dit kwaad van daan komt, als hy fiet het blad in den zoomer geel werden, hy moet verzeekerd zyn, dat dit komt, om dat de aarde te dor en droog zynde in dit zay-
zoen, geen vogt genoeg kan behouden, om de grond der boomen

in

in staat te houden, men kan dat gemakkelyk verbeteren, en zodanige boomen volkomen goed maken, op deze wys men moet in November de wortels ontdekken, ses voeten romdom de stam dan moet men een uitgraving maaken omtrent vier voeten breed en zo veel diep, drie voeten van den boom afstaande, rond om den boom, dat gedaan zynde, moet men met een twee of drietandige vork zo veel van deze kwaade aarde, van tusschende wortels wegneemen, als men kan, en zelfs de klomp ondergraven, daar zy haar in hebben vastgemaakt, en nadien dit niet wel geschieden kan zonder de een of d' andere voordloopende wortel te kneuzen, zo ben ik van meening die geheel af te slooten, en met het snoeiemes te verhelpen, vervolgens in plaats van deze kwaade aarde, goede nieuwe aarde te werpen, vermengd met de ruimte van verteerde mest, als ik u heb aangetoond, van het planten der Espalijers spreekende, en deze afgesnoeide wortels, zullen niet nalaten, op nieuws jonge hairwortels te maken, die een goed voedzel vindende, den boom kloek van jeugt zullen maaken, zo dat dezen arbeid vry grooter uitwerkinge zal maaken, als men zig had kunnen belooven.

Gelyk de boomen groente en vrugt kunnen verliezen, als de gronden te dor en droog is, zo kunnen zy 't ook doen, door te veel vogtigheid van 't water dat 'er na toe kruipt en loopt, dat dat een gebrek is, moeyelyk genoeg om te verhelpen, in een grond die geen afhelling heeft, evenwel om dat de natuur van het water is te daalen, zo kan men 't van den voet der boomen doen vertrekken, en de aarde drooger maaken door middel van een of meerder affnydingen, van vier voeten breed, en agt voeten diep, in welke men twee voeten puin moet werpen of by gebrek van dit, Takkebossen, van doorn of ander soort van 't slegste hout, geheel groen, daar men dezelve aarde weer moet opwerpen; En door dit middel maakt men het veld minder vogtig, ende wortel der boomen is niet meer in gevaar van uit te gaan, dat onseilbaar geschied, aan alle die in een grond geplant staan, daar 't water tot de boven vlakke klimt, maar men moet toezien, indien het land te veel verdroogd is, dat het niet op sommige plaatzen opensplyt, dat beteekend dat de aarde van natuure hard sterk en vast is, in welke de wortels der boomen haar ook kwalyk zullen bevin-

HOOVEN EN THUYNEN. 105

vinden indien men ze in dit geval niet t'eenemaal ontdekt op dezelfde manier, als ik van een dor en drooge grond heb gezegd, uitgenoomen dat men ze hier maar met dezelfde aarde van het veld behoeft te dekken, die de droogste en handelbaarste werd bevonden, van tusschen de reyen der boomen, door deze kunst zal den boom een nieuwe jeugd genieten, een grond vindende die zo hard en ruuw en weerbarstig niet en is, gedwee, en ligter; Want 't is zeker dat de wortels beeter voortloopen in een omgeroerde aarde, als in een aarde die in een klomp leid, dat niemand kan teggenspreken.

Daar uit moet gy besluiten, dat dit gebrek in een afhellende grond ligter te verbeteren is, door middel van een kleine grep of sloot, van drie voeten diep, in welke men zo veel andere kleinere gooten of afwateringen kan heenen leiden, als 'er verscheide oorsprongen in de plantagie zullen zyn, in welke alle men een rey van steenen of groene takken moet maaken, alle deze wateren zonder moeite zullen haar ontlasten door deze buizen en conduiten, daar en boven, waarschouw ik u, dat dit werk niet moet gedaan werden als in October, om de oorsprong in deze tyd beeter haar plaats aanwyzen.

De siektens der boomen koomen niet alleen van de natuur der grond, daar zy geplant zyn, maar ook dikwils, door de onmatigheid van de lugt, en jaar zayzoenen, dat zelden verbeterd werd, nadien men daar een lange oeffening en ondervinding toe van nooden heeft, om de oorzaak te kennen, en 'er hulpmiddelen toe te weeten; In de eerste plaats zal ik u zeggen, dat door de ongetempertheid der lugt, stormwinden, mist en damp, en hooningdauw koomen, dat een zeer schadelyk fenyn voor de boomen is, nadien de meeste Thuynlieden dat niet gewaar werden, als door de schadelyke uitwerkingen.

Daarom als men een Boom van zyn eerste jeugt ziet vervallen, kan men zig verzeekeren, dat zyn kwaad van 't ruuwe weder komt, hy kan ten deele siek zyn, of algemeen in alle zyne deelen; In een, als zyn blad verdort en een weinig tyd daar na afvalt, of dat de vrugte krimpen, en ontydig voor haar rypheid afvallen, of dat de toppen der takken 't hoofd laten hangen, en verdroogen, maar indien de toppen regt en helder staan, en de knoppen dik,

zo moet men besluiten dat den boom maar weinig geraakt is, daar wel juist zo veel hulpmiddelen niet toe noodig is, men kan de natuur laten werken, ten zy dat het na een lange droogte warschynelyk was, dat het sap geen verdroogende, de oorzaak was, en niet de mist of damp, van gelyke als de vrugt ruit, en van selvs afvald, dat kan van een van deze twee oorzaken koomen, daarom indien 'er in July en Augustus geen reegen gevallen is, moet men den boom tweemaal ter week besproeyen, als de toppen der takken verdroogen, 't is ten minsten een teeken, dat den boom van een geweldige wind getroffen is, dat het een uitwerking van mistig en dampig weder is, dat in haar teeder merg een worm doet gebooren werden, die tot de voornaamste takken kruipt, en daald, dat niet zeer moeyelyk is te helpen, met de tak tot op twee of drie blaaderen onder 't kwaad af te breeken, en men zal zekkerlyk worm in het merg van de afgebrooke tak vinden.

Maar van alle teekenen van siekte is 'er geen die meerder te vreezen is, als wanneer in 't algemeen alle de takken swartagtig werdende, al haar sap zodanig verliezen, dat de schors aan 't hout kleevt, daar men een uiterste middel toe moet gebruiken, nadien het kwaad zodanig is, en in dit geval moet men hem kandelaaeren dat is alle de takken afkappen, tot op de mikken van de stam, zonder aanzien van tyd, of zayzoen, want voor sommige dingen kan men 't weder afwagten, maar sommige zyn zo dringend, dat m'er aanstonds hulp toe moet gebruiken; By voorbeeld mosch en mot kan men wegneemen als 'er een zoeten Reegen gevallen is, maar voor de kanker moet men aanstonds hulpmiddelen toe brengen, zo ras als men die gewaar werd; En om hier in wel te gelukken, moet men met het mes al het doode hout wegneemen, tot op de leevende schors, en aanstonds de wond met versche koe-mest bedekken, of potaarde met gekapt hooy bekneed, en de pleister met een ouwe lap omwinden, of met het voorschreeve smeersel bestryken; En wat de *Gangrena* of koud vuur belangd, ik agt dat men noodzakelyk de tak moet afzaagen, en de sneede met Entwas of sineerzel bedekken.

Uit dampig weder koomen ook de Rypen voort, dat een zeer schaadelijk en snood fenyn voor de boomen is, want zy hebben daar niet alleen gevoel af, door 't verlies van haar bladeren, en

vrug-

vrugte
heeft h
of drie vol
roornamen
'er de Ryp
waar werd
ten of gep
want d'ap
men fitten
geen aan d
Appelbo
hoogstam
heeft, zo
nier in, o
op den bo
beeren, en
ren, of zy
op te klim
voet vertre
den, en b
van haar r
Maar w
of Hof t
al myn a
gaard o
in de m
maal o
het h
men v
toe te
overg
de g
klom
ik gel
gy m
ken va
pen daa

vrugten van dit jaar, in 't welk dit dodelyk gewormte of infecte heeft huisgehouden maar ook door d'onvrugtbaarheid van twee of drie volgende jaaren, daarom moet men ze neerftig opfoeken, voornamentlyk aan hoogftammen, die de moeyelykften zyn, om 'er de Rypen uit te krygen, indien gy in 't begin van Mey gewaar werd, dat het blad van d'appelboomen gestooken, gebeeten of gepiqueert is, weest verzeekerd, dat 'er de Rypen op zyn, want d'appelboomen zyn dat meest onderworpen, en op de pruimen fitten zy ook 't meest, na de appelen, maar ik heb 'er zelde, geen aan de peeren gezien, zelfs niet aan die naast kaalgeëeten Appelboomen stonden; Ik heb gezegd, dat zy moeyelyk van de hoogftammen te krygen zyn, en zo men geen dubbelde ladder heeft, zo kan m'er de Rypen niet alleen uithaalen, en beeld u niet in, dat als gy ze op de aarde doet vallen, dat zy niet weer op den boom zoude klimmen, want dat heb ik eens willen probeeren, en ik zag, dat zy zo gaauw niet op d'aarde gevallen waren, of zy marscheerden regt toe regt aan, na den boom om 'er op te klimmen, daarom moet men ze noodzakelyk alle met de voet vertreden, zelfs de takken daar haar nesten aanzitten affnyden, en begraven, of andersins weg werpen, of ten minsten, van haar nesten berooven.

Maar wat raad of hulp voor een plantagie die naast een Bosch of Hof staat, dat met dit doodelyk fenyn besmet is? daar toe was al myn arbeidzaamheid onnut, want gelyk gy weet dat onze Boomgaard op den vleugel van ons Bosch staat, dat over eenige jaaren in de maand van Juny door zo een ongeluk van al groen ten eenemaal ontbloot wierd, ik raakten eindelyk uit myn twyffel, van het herstellen der wanorder, die de Rypen aan myn Appelboomen veroorzaakten, door de zorg die ik droeg van ze allen, tot een toe te dooden, als ik zag, dat die van het Bosch tot de plantagie overgingen, en sig in 't bezit der Appelboomen stelden, merkende gelyk ik heb gezegd, dat 'er heel weinig op de Peereboomen klommen, daar ik met een boer over willende raadpleegen, die ik geloovde dat daar eenige ondervinding over deze zaak had, gaf gy my voor een kragtig hulp-middel, klompen aarden op de mikken van myn boomen te leggen, my verzeekerende, dat de Rypen daar niet zoude overklimmen, hoewel dat ik bemerkte dat de

afkeerigheid die de Rypen hebben, om over de aarde te kruipen, niet anders is, als om dat zy daar niet te eten vinden, en deze aarde klompen ontmoetende, die deze goede-man my had gerdien in de mikken der boomen te stellen, passeerden zy 'er over heen, om haar voedzel te gaan zoeken op de takken, de begeerte dien ik had van myn Appelboomen te bevryden, deed my de proef van een zaak doen, wiens gevolg niet met al te beduiden had, dat ik in der daat bevond, in minder dan twee uren tyd, na dat ik 'er de proef van had genoomen, maar eindelyk by my zelfs een nutter middel bedenkende, vond ik wel van pas dit uit, dat ik de stammen met oud smeer of out spek liet smeeren, in form van een ring twee duimen breed, welke stank de Rypen afdreef om niet verder te klimmen, en inder daad 't is het eenigste middel dat ik gevonden hebbe om te beletten dat de vreemde en ongenooode gasten of die gevallen zyn, niet weer opklimmen.

Maar om de Rypen gemakkelyk te vinden, als men een boom ziet die van dezelve geknaagd is, moet men voor het opgaan van de zon, na de mikken der takken zien, want daar vergaaren zy op den avond, en op den dag of middag verspreiden zy over den geheele boom, indien het niet en reegent.

In de tweede plaats, de strengheid der zayzoenen kan de boomen ook zeer beschadigen, gelyk de langduurige-vorst verzeld van Noorde winden, maar nog veel meer, als na eenig reegen of ontdooying de aarde eenige daagen bevrooren blyvd, hoe wel dat alle boomen niet evenveel onderworpen zyn, want 't is gewis, dat den Appelboom daar beeter teegen kan bestaan, als de Peer, en deze beeter als den Abricoos of Vyg, die van alle soorten van Vrugtboomen het meest voor de Noorde-wind beschut willen wesen, dat men kan helpen, met in 't begin van de winter den voet van zodanige Boomen, met vast getreede aarde aan te hoogen, en door dit middel kan de felle wind, of damp haar zo hard niet aantreffen, dat buiten twyffel zoude geschieden, ter oorzaak van de zagtigheid der aarde, die door 't schudden of schokken der winden van den hals der boom gesepareerd zynde, toegang voor de koude zoude geeven, die haar tot de wortel zouaandoen, en daar in ben ik in een heel srydig gevoelen, met de geene die zeggen dat men de boomen in 't begin van den winter moet ontblooten;

Myn

Myn
voet de

byzonder

Gelyk d

kan doen,

veel bescha

zan de vog

anderim

dat te ver

van natuu

jen, en is

dat niet

zo een g

het weg

bruiken.

Den o

ke ding

den of ov

wenig z

te behou

ten, wan

plaats te

me tak

die tot

bedekk

den r

gepla

tot d

om n

hour

den b

moet

re sa

de p

ven

der o

deze

Myn reeden is gelyk ik u geleerd heb, dat men 't water van den voet der Vrugtboomen moet wegneemen, zo veel als mogelyk is, byzonder in een grond die 't winter-water behoud.

Gelyk de strengheid van den winter veel nadeel aan de boomen kan doen, de groote en agtervolgende zomer-hette, kan haar ook veel beschadigen, want als de grond daar zy in geplant zyn, niet aan de vogtige kant is, zy moet noodzakelyk, hoe goed zy ook anderzins mag weezen, voor een lange droogte swigten, dog om dat te verhelpen, moet men, gelyk ik heb gezegd van dorre, en van natuure drooge aarde, twee maal ter week de voet besproeien, en selfs beschaduwten, met eenig ruigt van groene Takken, dat niet meer als het famen binden van een Takke-bos kost, om zo een goed werk te doen, want in 't begin van October, kan men het wegneemen, en voor den haart of oven, of wat anders gebruiken.

Den ouderdom der boomen, gelyk van alle anderen natuurlyke dingen, is het grootste kwaad, daar zy van kunnen bestreden of overvallen werden, evenwel men moet zo gierig op een weinig zorg niet weezen, ter erkentenis en dankbaarheid om ze te behouden, die ons veele jaaren hebben voorzien met edele Vrugten, want wat de anderen belangd, ik zoude raden, beeter in haar plaats te stellen, maar voor goede, als eenige groote en voornamme tak komt te verdroogen, of te sterven, ik ben van mening, die tot op het leevend af te zaagen, en met Entwafch of smeersel te bedekken, voor de uitwaassening: En nadien alle deze wanorders niet voort en koomen, dan uit de grond, daar de boomen geplant zyn, 't is gewis dat de deugd van de grond alles toebrengd tot de kragt en sterkte, en de duurzaamheid der boomen, daarom moet men 't daar niet alleen by laten, met maar al het doode hout weg te neemen, dat het teeken van weinig voedzel is, dat den boom van de grond daar hy in gesteld is ontfangd, maar men moet om deze Reeden de uitgeteelde aarde, gelyk van de dorre aarde gezegd is wegneemen, om 'er goede nieuwe aarde in de plaats te stellen, dat hem nieuwe kragten, en een nieuw leven zal byzetten. De duive-mest onder deze aarde aan de voet der oude boomen vermengd, doet wonderen, en ik heb 'er door deeze kunst zodanigen schoon hout zien maaken, en zo veel en

uitneemende vrugten zien voortbrengen, als men van een boom tuffen de vyv-en-twintig en dertig jaaren, zoude hebben kunnen hoopen, of verwagten.

Ik zal van geen boomen fpreeken, die uit vreedde landen koomen, waar van de groote en geduurige zorg die men moet nemen, om ze te behouden in een lugtfreek die haar geenfins eigen is, my dezelve voor zieke doet agten, daar ik de koften van haar kaffen en flooven voor groote Heeren, en behandeling aan haar Thuynieren van oyerlaat, uyt vrees dat zy de geneegendheid die ik altyd voor onze beminnyke Peeren hebben gehad, niet af-trekken, wiens vrugt in fchoonheid, deugd en veelheid van ver-fcheide foorten, alle de vrugten der ver afgelegenfte plaatzen van Europa verre te boven gaat.

AGTSTE VRAAGSTUK.

Behelzende een befchryving der befte Vrugten; En ver-fcheide andere dingen hier toe behoorende

E E R S T E H O O F D P U N T.

Van de Kleine Roode Vrugten.

ERVAARE.

NU hebbe (vermein ik) u genoegzaam onderregt wegens de cultuuren der boomen, nu is het nodig, dat ik u de foorten van Peeren en Appelen leer kennen, dat ik hoope, dat deze u geheugen niet zullen ontduiken, vermits by de weerd meenigvuldige mislaagen begaan werden in het herdoopen der naamen, en dat de meenigte der zelve dagelyks koomen aan te groeyen, door de nieuwe gezaaide foorten, zo zal ik u maar onderregten van de foorten die by my onderzocht zyn, en die in Vrankryk, Holland en Engeland gezogt werden.

LEERLING.

Dat wenschte ik wel van UE te moogen weten, vermits daar veele zyn die myner kenniffe nog noyt zyn gekoomen.

Al-

ERVAARE.

Alvorens van de Peeren te zeggen, zal ik van de Roodde Veldvrugten, en van de Steenvrugten, iets in het voorbygaan aanhaalen, eerder ik tot de voornaamste zal overgaan.

Weet dan, dat men noemd gemeenelyk Roodde Vrugten, de *Aardbesien*, *Flamboizen* of *Fraamboizen*, en *Aalbesien*, &c. daar wy hier een weinig van zullen zeggen, eer wy tot de voornaamste overgaan.

En om met de *Aardbesien* te beginnen, daar zyn veele soorten van, waar van de beste en eigentlykste zyn, die in de Bosschen gevonden werden: Behalven deze, teld men de Roodde *Aardbesien*; De eene rond, en de ander langwerpig, dat wel de slegste is: De Witte, de Aardbey met dubbelde bloem; De Aardbey die niet of weinig spind, dat is, rankjes en uitspruitsels geeft, en als een soort van een struikje maakt; De Engelsche, en eindelyk de Caproen, die smaakeloos en laf, maar heel groot is, en bekwaam om een schotel met *Aardbesien* op te pronken; De andere soorten te vooren gemeld, verbafteren gemeenelyk in caproenen.

De *Flamboizen* zyn tweederley, de roode en de witte, voor het overige even goed, uit genomen dat de roode een weinig meerder smaak heeft.

De *Aalbesien* zyn van veele soorten, daar van de vroegste, de groene is, die 't hout gestippelt heeft, gelyk ook een roode, en een violette.

De gemeene Roodde en witte komen vervolgens, en zyn beide, een weinig suuragtig, of serp-zoet.

De *Hollandsche*, zo de roode als de witte zyn grooter en zoeter, dik van hout, en breed van blad.

Daar is ook een *Pasi' Hollande*, anders *Nonpareille* genaamd, die'er nog weinig is, en geagt is.

En eindelyk de Swarte, en de Bonte.

Van de Kerffen.

Kerffen is een gemeene naam, die veel foorten begrypt, daar van de voornaamste zyn, de Kerffen eigentlyk zo genaamt, de Griotten, de Bigarrozen &c. anders gezegt de swarte moerellen, en Rouaanse kerffen.

1. *De vroege Kers*, komt eerst te voorschyn somtyds zo ras als de maand Mey, die moet men op de naantjes-kriek enten, en aan een Espaljer tegen 't Oosten, of Zuiden stellen, in een ligte en zandagtige aarde, om haar te vroeger te hebben, dat zyn de voornaamste, en by na daar eenige waardy in is.

2. *De Gignes* daar van ook witte, roode en swarte zyn, volgen de vroege, en komen grooter en schoonder op kriek, men noemt ze op verscheide plaatzen griffioenen.

3. *De gemeene Kers*, vroege of eigentlyk dus gezegde, is van een helder-rood, lang van steel, en serp-zoet, of een weinig suuragtig, ondertusschen, indien zy dat is, zo is zy dan te grooter en schoonder; Deeze boom blyvt laag, en maakt meer en struikgewasch dan een boom, men noemt hem op eenige plaatzen *griotte*, maar heel oneigentlyk.

4. *De Bouquet-Kers*, of *tweeling*, is curieus en reedelyk goed maar klein, en ruid sterk; Deze vrugt is raar, als zy wel zet, gevende veel Kerffen aan eene steel, en somtyds tot ses of zeeven.

5. *De Tros-Kers*, maakt zyn bloem en vrugt tros gewys, de vrugt is klein, als de gemeene kriek en by gevolg, meerder raar als goed.

6. *De Witte-Kers*, glad en geelagtig, en geurig musquerende, of parfumeerende, en om goed en zoet te zyn, moet zy lang op den boom staan of hangen; Men zegt, dat zy heel gemeen en bekend is na de kant van Provence.

7. *De laate Kers*, ook genaamd, de *Constituut-Kers*, of *Montmorency-Kers* is de beste, en meest geagte van alle kerffen, daar zyn twee foorten van, waar van d'eene dik-hout, en regt-opgaande maakt, dat zyn de grootste, maar dragen weinig, men noemt ze ook *Coularde*.

De

De goede soort, maakt zyn hout heel dun en verwart, deze draagd sterk, is heel zoet, en aangenaam voor de smaak, goed om raauw geëeten te werden, en uitnemende voor Confituuren, op een en de zelve boom heeft men 'er met korte, en met lange stec- len; Van deze soort behoort men voornamentlyk te planten.

8. *De Bigarroze*, is een roodagtige vrugt vast, en hard, lang- werpig, en ten naaften by vierkant, maar altyd heel zoet, en aan- genaam, zyn hout is dik, en 't blad lankwerpig.

9. *De Griotte*, of moerel, is een soort van een groote swarte kers, heel zoet, vast genoeg, en uitneemend, zy bloeid sterk, maar is onder worpen om weinig te zetten, of de bloem te laten vallen, den boom maakt zyn kroon groot, schootig en genoeg geslooten, het blad is swartagtig groen, men noemd hem op ver- scheide plaatzen *guidoes*.

10. *De Krieken*, zyn kleine wilde kerffen, roode, witte, en swar- te, zy groeyen in 't wild in de bosschen, en zyn heel goed om de voornaamste soorten van kerffen op te Enten.

Daar zyn veele andere soorten van kerffen, maar wy zullen ons vergenoegen, met de voornaamste benoemt te hebben.

Indien men twaalf kerffe-boomen te planten had; Men zoude daar toe ses laate, of montmorency-kerffen kunnen neemen, twee bigarrofen, twee griotten, en twee vroege, voor vier-en-twin- tig zou het de zelve proportie zyn, (te weete twaalf laate, vier bigarrozen &c.) voor drie douzyn, zouden agt-tien late, vier vroe- ge, zeve bigarrozen, zeve griotten kunnen zyn, behalven eenige ginjes, of rode griffioenen, (dat de proportie veranderd is.)

Wy zullen dit artykel eindigen, met aan te merken, dat de kerffen in den Herfft kunnen geënt werden, maar laag, en onder de aarde deze soorten van Enten schieten in de voortyd zo gewel- dig door, dat zy die van February of Maart verren te bovengaan.

III. HOOFDPUNT.

Van de Abrikoozen.

DE *Abrikoos* is een vrugt by ieder een gekend en daarmen byzonder veel werk van maakt voor de Confituuren, zo droge als natte, die uitnemend zyn, daar zyn niet veelsoorten van.

Hy slaagt wel genoeg op stam, en dan zyn zy vol kleine roode stipjes, en niet zo groot, als tegens d'Espaljer, maar in vergelijking van dat, van een verhevener smaak en liefelykheid.

De gemeene Abrikoosen, zyn veel grooter, en geel van vleesch, en werden maar omtrent halv July ryp: Het is goed van dezelve tegens Espaljers te hebben, tegen de vier gewesten, indien men daar muuren (of schuttingen) genoeg voor heeft, op dat den een mag draagen, indien den andere mislukt; Deze Vrugt bloedvroeg, en is by gevolg onderworpen, van door de koude te bederven.

Daar is een soort van groote Abrikoosen, heel wit van buiten en van binnen, en by gevolg, meer geagt voor natte of vogtige Confituuren, als om uit de hand en raauw geëeten te werden.

Daar is op sommige plaatzen nog een kleine Abrikoos, heel blank van vleesch, die heel goed is, en wel slaagt op stam-boomen.

De Abrikoosen, werden selden anders geënt als door Occulatie, en met het slaapende botje, dat is in July of Augustus, op eenige soorten van Pruimen, of op sig zelfs, op zaaylingen uit steen gewassen, en ook met soogen.

IV. HOOFDPUNT.

Van de Persikken, Pavien, en Brunjons.

DE *Persik*, is een uitneemende, en aangename vrugt, tegenwoordig veel geagt en gezogt, en het delicaatste van alle vrugten, en om kort te gaan, na de mode, daar zyn Lieden die voorgeven, dat de Persik het wyfje en de Pavie, en Brugnou, het

HOOVEN EN THUYNEN. 115

het mannetje is, maar men zal klaarder spreken, als men zegt, dat de Persikken los aan de steen zyn, en dat men Brunjons noemd, die glad van schil zyne, de steen niet verlaat, of vast aan de steen zyn; En eindelyk, een Pavie is, wit, geel, rood &c. die de schil een weinig ruig hebbende ook heel vast aan de steen is; Daar zyn veele soorten van Persikken, veel Pavien, en weinig Brunjons, Wy zullen de voornaamste, en geagste beschryven.

In JULY, zyn ryp.

1. *D'avant Persik*, is de eerste die voor den dag komt, en rypt somtyds, met het begin van July, haar voornaamste waardy is, dat zy vroeg komt, voor het overige, is hy klein, rond met een klein puntje aan het einde, heel wit, fyn van vleesch, en van een zoet gesuikert sap, maar even wel een weinig onderworpen, om meelagtig of droog te werden, hy draagt sterk, maakt groote bloemen, en kleinder boom als d'anderen Persikken, en is de mieren onderworpen, dat hy met de volgende gemeen heeft.

AUGUSTUS.

2. *De Persik van Troyen* volgt, en rypt gemeenelyk in 't begin van Augustus hy is een weinig grooter als den avant en hooger van smaak en somtyds wel de roode avant genaamt, voor het overige geheel kouleurig, met een klein puntje aan t'einde, 't is een geheel aangename Persik.

3. *De witte Magdalene*, is een der voornaamste Persikken, en men kanze niet genoeg pryzen, hy komt vroeg genoeg, en te gelyk groot en schoon rond, haly plat, heel kouleurig, aan de kant van de zon, en niet met al aan de andere kant, hy is fyn van vleesch heeft een zoet, en zuikeragtig-sap, en een verheeye smaak, geen rood om de steen, die kort en rond is, zyn eenigste gebrek is, de mieren ook onderworpen te zyn, sommige meenen dat 'er tweederley van zyn.

4. *De witte Pavie*, verschild nergens in van de witte Magdalene, men heeft ze maar te openen, en te eeten, wanneer men haar een Pavie bevind, dat is vast van vleesch, en vast aan de steen,

en smakelyk genoeg, als zy wel ryp is.

5. *De roode Magdelene*, die dezelve is met de Bourdinne, en dubbelde van trooyen is rood, plat, en zonder punt, kouleurig van buiten, en genoeg van binnen, tamelyk groot, en onderworpen om dubbeld, of twee aan een steel te groeyen, dat de schoonheid van de vrugt belet, haar bloem is groot, en hoog van kouleur, haar vleesch wel niet fyn, maar nogtans, van een goedsmaak.

6. *De Minjonne*, is voor het oog de schoonste Persik, die men ooit kan zien, hy is heel groot, en heel rood, glad en zagt, en rond, rypt met de eersten, is fyn van vleesch heel fondant of smeltende, en klein van steen, de smaak is inderdaat niet altyd de beste, of verhevenste die hy geeft, maar dat belet niet dat hy voor een van de voornaamste, en geagte Persikken werd gehouden.

7. *De Persik van Italien*, is een soort van vroege Persik, heel goed, en gelykt allefins na de gemeene Persique, die ik uw hier na zal noemen, behalven dat deze eerder rypt.

8. *De roode Alberge*, is een der smaakelykste, door haar wynagtige en verheve sap, wel ryp zynde, is van groote en gedaante als de troische, maar hooger van kouleur.

9. *De Violet alberge Pavie*, is klein, en heel aangenaam.

10. *De Bourdin*, is middelmatig groot, heel rond, hoog van kouleur, en aangenaam voor het gezicht, en van een bovengemeene verheve smaak, met een woord, 't is een geagte Persik, en die heel wel slaagt op stam, hy wagt wat lang eer hy aan 't draagen komt, maar draagt dan overvloedig.

S E P T E M B E R.

11. *De belle Chevreuze*, is een schoone en goede persik, die die voor geen andere behoeft te wyken, in schoonheid van kouleur of coloriet in gedaante (die een weinig langwerpig is) in fynheit van vleesch, fondantheid, en overvloed van suikeragtig sap, en goede smaak, en boven dat streeft hy de anderen voor by de vrugtbaarheid van draagen; So dat het een buiten gemeene geagte en gezogte Persik is, hy heeft geen ander gebrek als somtyds een weinig droog of meelagtig bevonden te werden, maar dat komt alleen, al men ze te lang aan de boom laat hangen of staan, of dat

dat hy in een koude en vogtige grond staat.

12. *De Rossane*, gelykend een Bourdin in gedaante en grootte en verschilt van dezelve, in kouleur van schil en vleesch, deze dat geel hebbende, en verkrygt daar en boven aan de zon-zyde, een heel donker rood, voor het overige draagd hy sterk, en hy is van een goede smaak, een weinig onderworpen evenwel om droog te werden.

13. *De Pavie Rossane*, is dezelve, behalven dat het een Pavie is.

14. *De Persique*, draagt buitengemeen overvloedig, en is voortreffelyk van smaak, is langwerpig, redelyk groot, incarnaat van kouleur, een weinig gedooken, langwerpig van steen, en 't vleesch dat'er naaft is, een weinig gekouleurd; Eindelyk, men kan tot haar roem zeggen, dat hy alle de goede hoedanigheeden heeft, die men zoude kunnen wenschen.

15. *De vroege Violet*, werd voor de beste van alle gehouden, en hy heeft inderdaad het aangenaamste vleesch van allen, het geparfumeertste sap, en de wynagtigste en verhevenste smaak, maar hy is niet geheel groot, evenwel in vergelding van dat, draagd hy sterk.

16. *De Bellegarde*, is een schoone persik die wel na de admirabile gelykt, uitgenomen dat hy een weinig vroeger is, en minder gekouleurt van buiten en van binnen, en dat hy geelder van vleesch is, (en gelykent na het rype-koorn, wafch of goudt) en van so verheven smaak niet.

17. *De Violette Brunjon*, is een vrugt daar veel werk van werd gemaakt, en in der daad wonderlyk, als men haar de tyd van ryp werden geeft, tot dat sy een weinig gerimpeld werd, hy is teeder van vleesch, en rood om de steen, van een aangenaam musqueerend, of parfumeerend sap, en bekoorelyk van smaak.

18. *De Purpere, of Wynagtige*, geeft haar kouleur te kennen, door een deser namen, en haar smaak door de andere, hy is in der daad van een diep bruin-rood, dat tot in het vleesch dringd, hy is rond en groot, fyn van vleesch, en verheve van smaak, en draagd overvloedig.

19. *De Admirabile*, wiens naam alleen de Loffpraak maakt, heeft by na alle de goede hoedanigheeden, die men soude kunnen

schen, en geen kwade, hy maakt een schoone en de grootste boom, en hy is de schoonste van alle Persikken, van koleur of koloriet, en rond zynde; Hy is vast, fyn, en fondant of sappig en smeltend van vleesch, heeft een verheeye en wynagtige smaak, en werd niet droog of meelagtig, en wil teegen alle gewestengroei-en, dat andere Persikken niet en doen, zyn steen is klein, en hy draagd sterk, met een woord, het is een vrugt die men seggen mag dat volkomen is, en men kan niet zeggen, dat men Persikken heeft, als men deese, en de vroege Violette niet en heeft.

O C T O B E R.

20. *De Nivette*, is nog een schoone en groote Persik, hy heeft een schoone koloriet van buiten en van binnen, en is niet wel so rond als de Admirabile, maar somtyds een weinig langwerpig en bogtig, hy draagd veel, en heeft alle de inwendige hoedanigheden, die men loude kunnen wenschen, 't zy van vleesch, van sap, smaak en steen, met een woord, 't is een van d'uytneemendste en geagste Persikken, en om het alles te gelyk te seggen, de beste van alle de laate, beginnende te rypen, als de Admirabile heenen gaat, dat is op 't einde van September.

21. *De blanke Audilly*, is vrugtbaar, schoon om aan te sien, groot, rond, plat, en levendig van koleur aan de Zonne kant, maar sonder eenig rood van binnen, hy werd droog, als men se te ryp laat werden.

22. *d'Abrikot-persik*, anders *Sandali* of *laate-geele Admirabile*, is een Mirlicoton, en gelykt heel en al in grootheid en gedaante na een Admirabile, maar is daar in onderscheiden door de geele koleur, in schil en vleesch, hy is van een geheel goede smaak, maar evenwel een weinig onderworpen meelagtig te werden.

23. *De geele Pavie*, is de selve, ook een Mirlicoton sijnde.

24. *De laate Royale*, is ook een soort van een Admirabile, maar donkerder van koleur van buyten en van binnen, en komt laater, hy is voortreffelyk, als hy wel ryp kan werden.

25. *De laate Violette*, anders *de Gemarmerde*, is een weinig grooter als *de vroege Violette* een weinig minder van koleur, gemarmerd sijnde, en al so goed, als hy Zon genoeg heeft kunnen hebben,

ben, om wel ryp te werden, van een aangename en wynagtige smaak zynde: Hy heeft dat gebrek van niet wel ryp te werden, en te splyten, als het einde van den Zoomer, en het begin van den Herft, te vogtig en te koud zyn.

26. *De groote roode Pavie van Pompone, of de Monstreufe, of Reufinne*, is inderdaad van een verbaaftmaakende grootheid, hebbende fomtyds tot 13 en 14 duymen in de rondte, en heeft de fchoonfte kouleur van de wereld, en is uitneemend om geëeten te werden, als hy ryp kan werden (dat men teegen het Zuyden kan tragten te verkrygen.)

Siet daar ten naaften by de befte en aanmerkelykfte foorten van Perfikken, en Pavien, om de aldernaaukeurigften te voldoen, ondertuffchen of ymand daar nog niet meede te vreeden was, wy fullen hem de naamen van veele andere aanwyfen; Te weeten, *de geele Alberge, en de kleine geele Pavie, de Cappucine, de Drufelle, de Kers-perfikken, de gemeene Witte, Corbeil genaamd, de dubbelde Bloem-perfik, de Po-perfik, de Narbonne, Pavie de fint Martin, Tetin, geele Brunjon, Sanguinolle, de Noot-perfik, en Kroot-perfik &c.*

Ten opfigt van de fchikking, zullen wy dit zeggen, dat men zo veel als moogelyk is, de Perfikken teegen het ooften of zuyden moet fteilen, daar fy beft gelukken, maar indien men eenige teegen 't weften wilde hebben de foorten daar 't bekwaamft toe zyn, zyn *d' Admirabilen, de Bourdins, de Chevreufen, de Perfik van Troyen, de vroege Violetten, de Purpere, de Perfik van Itallen, de Perfique, de laate Royale &c.*

Indien men 100 Perfikken te planten heeft, teegen alle uwe gewesten, of Zonnekanten, fiet hier, welke gy kund verkiefzen, of na evenredigheid, indien gy 'er minder (of meerder) hebben wilde.

12 Admirabilen.	5 Violette Brunjons.
10 Vroege Violetten.	8 Perfik van Troyen.
8 Minjonne.	3 Geele Admirabile, of Abri-
8 Chevreuzen.	cot Perfikken.
6 Nivetten.	3 Laate Violetten.
6 Witte Magdaleenen.	5 Bourdinne.
4 Perfique.	3 Avant Perfikken.

3. Pur-

3. Purpere.
4. Perfikken van Italien.
3. Laate Royale.
1. Roffane.
2. Roode of Violette Alberge.
1. Belle Garde.

1. Witte Pavie.
1. Grootte roode Pavie van Pom-
pone.
1. Pavie Roffane.
1. Blanke Andilly.

100.

V. HOOFDPUNT,

Van de Pruymen.

DE Pruym in 't gemeen, is een uitneemende Vrugt, aangemerkt op alle manieren, zy is goed om raauw geëeten te werden, om in den oven gelegd te werden, in de Zon gedroogd, en ingelegd te werden, en tot Confituuren, so dat zy tegenwoordig geagt, en gezogt is, daar zynder veele soorten van, en men fiet 'er van July af tot in Oëtober en laater, wy zullen ons vergenoegen, met de voornaamsten en besten.

1. *De Cerizette*, komt het eerste voor den dag en is de vroegste van allen; daar zyn twee soorten, de Witte en de Roode, maar de Roode werd meest geagt, zy is klein, rond, en by na vierkant, en plat genoeg, van een schoon kerffen rood, dun van schil, sig openende even als de Damast, en hoewel het een wilde pruym is, zoo is zy nogtans waardig geplant en behoud te werden, goed en vroeg zynde, zy komt van stek en steen, en behoeyt niet geënt te werden, nadien zy tam en vrugtbaar is, en oervloedig draagd.

2. *De vroege Morin*, is ook rood, en volgt kort op de voorgaande, en is goed.

3. *De vroege swarte Damas*, is twee derley groot en klein, 't is een heele swarte en vroege Pruym, maar somtyds wat hard of taay van vleesch, meelagtig, en laf; Men moet 'er maar Stamboomen van maaken; En voor het overige is hy het beste onderwerp om op te enten andere Pruymen, Perfikken, Pavien, &c.

AUGUSTUS

AUGUSTUS.

4. *De Perdrigon van Cernay*, ook genaamd *dubbeld Damas*, of *Passe velours*, is een heele schoone en groote pruim, bloemviolet, rond, vierkant, tamelyk vroeg, dik van steen, en hout, groot en breed van blad, zo opend haar heel wel, maar is niet verheeven in smaak, hard en meelagtig zynde, ondertusschen men kan 'er eenige boomen van hebben, om haar uitnemende vrugtbaarheid, en om voor inlegfels te dienen.

5. *De ronde Violette Damas*, ook *Maugeron* van sommige genaamd, is een van de voornaamste Pruymen, en de eerste van allen om op kroon, of stam gesteld te werden, zy is rond, groot genoeg en van een schoon violet, los van steen, en splyt, zy is heel suikeragtig en van een keurelyke en byzondere smaak, met een woord het is een voortreffelyke en geagte Pruym.

6. *De groote witte Damas*, is ook een uitnemende Pruym, rond en by na vierkant, groot genoeg, en van een geelagtig-wit, en los van steen, zy is ook heel suikeragtig, en van een goede smaak, daar is ook een groene, die kleinder is, en veel draagd, en die heel goed voor Confituuren is.

7. *De Abrikoos-pruym*, is reedelyk groot en rond, en berst, zy is van een geelagtig wit somtyds een weinig gestipt met rood, en met een woord, uitwendig heel wel na een schoone Abrikoos gelykenende, daar zy ook den naam van draagd, daar zy ook na zweemd door de smaak, die keurlyk en verheeven is, zy slaagt wel op alle manieren, en voor namentlyk aan de Espaljer.

8. *De roode Diaprée*, anders *Roche-Courbon* dat een dorp by Tours is, is reedelyk groot, van een violet, trekkende na 't rood, heel vast aan de steen, en is buiten alle tegen spraak de suikeragtigste van alle Pruymen, zy is uitnemend raauw, en gedroogd zynde de keurlykste en geagste, zy slaagt heel wel op alle manieren, maar maakt nogtans best een Espaljer, hy komt van stek, dat beeter draagt, als geënt zynde, maar geeft zo schoonen vrugt niet.

9. *De Violette Diaprée*, is langwerpig, van een schoon violet, heel goed en delikaat, draagt wel, en droogd van selvs op den boom.

Q

10. De

10. *De Mirabelle*, is een soort van kleine damas, geelagtig-wit gestipt met rood, langwerpiger als rond, los en klein van steen, en heel suikeragtig, zy is goed om raauw te werden geëeten, maar de uitneemste van alle de pruimen, in Confituuren blyvende in haar geheel, en een verheeve en musqueerende smaak hebbende, hy draagt buiten gemeen, en komt beeter van steek als van enten, daar is een soort van die veel later is, en die maar eerst in 't einde van September, en nog later rypt.

11. *De Goude-lakense-pruym*, is ook een soort van geele damas, gevlaakt met rood, zy is reedelyk groot, rond, en een weinig plat, los aan de steen, heel suikeragtig, en goet tot inlegfels en Confituuren.

12. *De Violette Perdrigon*, is altyd de geagteste geweest, zy is groot genoeg, en een weinig langwerpig, haar Coloriet is van een schoon violet, trekkende na een glansagtig-rood, zy is voortreffelyk om haar fyne vleesch gesuikerd sap, en verheeve smaak, uitnemend raauw, en niet minder keurlyk in Confituuren, zy is teeder van bloem, en dus onderworpen haar bloem te laten vallen, zo dat het veiligsten is, daar weinig boomen van in de openlugt of op stam te planten, en voornamentlyk niet in koude landen hoeken, en kanten, die den haagel onderworpen zyn, maar dezelve aan de Espaljer te stellen, daar zy ook voortreffelyker werd, daar is 'er geen een die minder rot werd, men zegt dat 'er een kleine van is, die veel later is.

13. *De witte Perdrigon*, is gelyk de violette, uit, en inwendig, maar verschild in de koulour, die geelagtig wit is, voor het overige is deze pruim by na al zo teeder van bloem, en wil liever aan Espaljers, als op de wind gesteld werden.

14. *d' Imperiale* is een oude, en geagte Pruym, buiten gemeen groot, en heel lang van een schoon violet, trekkende na een helder rood, zy is vast maar niet hard van vleesch, suikeragtig en van een goede smaak, zy is heel goed raauw, zo wel als gedroogd in den Ooven.

15. *De Royale*, is een schoone en groote Pruym, rond, en helder rood, lang van steel, en goed van smaak.

16. *De Castellane* is groen, en beeter tot inlegfels en Confituuren, als raauw.

17. *De*

HOOVEN EN THUYNEN. 123

17. *De Ilvert Pruym*, is ook heel groen, maar heel lang, en dun, en splyt niet, zy is niet veel raauw, maar seer geagt voor inlegfels en confituuren, daar zy altyd groen blyvt.

18. *De graauwe Damas*, anders *Heere-pruym*, is van een aangenaam graauw violet, reedelyk groot, geel van vleesch, los van steen, en van een verheeve smaak.

19. *De Minjonne*, is groot genoeg, langwerpig en wit, een weinig gestipt of gevlakt met rood, splyt, en is fyn, en suykeragtig van vleesch, en zeer geagt.

20. *De Koninginne Claude*, is als een soort van groote witte Damas, voor het overige rond, en bykans vierkant, en plat, heel los van steen, vast dog niet hard van vleesch, suykeragtig van sap, en heel goed van smaak, met een woord, 't is een voortrefelyke en geagte Pruym, komt laat, en 't is een der voornaamste, voor stamboomen.

21. *De Sinte Catharina*, is reedelyk groot, langwerpig, los van steen, geelagtig wit, zy is van de zuikeragtigste, en heel goed raauw hoewel zy laat komt, en de beste van allen om te droogen, nadien zy gaauw en by na op den boom droogd, zy komt vry wel van stek (of uitloopen) en men kan 'er niet te veel van hebben, niet alleen op stam, maar ook aan de Espaljer, daar zy zo uitnemend werd, dat men se niet meer en kend, zo dat 'er dan weinig beeter vrugt in de weereld is, indien men haar de tyd geeft van zo volkoomen te rypen, tot dat zy een weinig rimpeld aan de steel.

S E P T E M B E R.

In deeze Maand werden nog de meeste van de voorgaande vrugten geëeten.

22. *De Brunjolle*, is rond, en ten naasten by vierkant, van een violet trekkende na 't swart, geel van vleesch, en somtyds een weynig droog, en serp-foet, en reedelyk goed raauw, maar heel geagt gedroogd, en tot inlegfels.

23. *De Dattie*, of *Witte Imperiale*, is seer groot en lang, van een geelagtig wit, vast van vleesch, en somtyds een weinig droog en hardartig, en gemeenlyk suur of rinschagtig, zy is goed om te droogen.

Q 2

24.

24. *d' Imperatrice*, is een soort van laate violet Perdrigon, die gemeenelyk eerst in Oëtober rypt, dit is een heele goede en veel geagte Pruym, geel van vleesch, en uitneemend van smaak, zy draagd sterk, en laat weinig vallen, en slaagt heel wel aan de Espaljer.

25. *De groote laate swarte Damas*, is een groote Pruym, schoon swart, heel laat en van een verheeye en Musqueerende smaak.

26. *De Sint Juliaan*, is reedelyk groot en langwerpig, van een helder swartagtig violet, vast aan de steen, en verslenst of verdroogd aan de boom, daar sy tot de vorst kan aan blyven hangen, zy is beeter om te droogen als raauw, draagd sterk, en komt heel wel van uitloop of stek, 't is de beste soort, om op te enten, niet alleenlyk andere pruymen, maar ook Persikken, en Paviën.

Deeze drie of vier laatste Pruymen, werden gemeenlyk niet ryp, als in 't einde van September, en zelfs in Oëtober.

Onder de voorgemelde Pruymen, zyn 'er eenige goed tot Espaljers of latwerken, om dat zy daar zeekerder droogen, en een keuriger en verheevener smaak verkrygen, zodaanige zyn teegen het Oosten, of teegen het Zuiden.

De Violette Perdrigon.

De witte Perdrigon.

De Sinte Catharina.

De Mirabelle.

De Royale, en

Teegen het Westen slaagen niet kwalyk de Witte en Violette Perdrigons, de Mirabelle, en zelfs de Royaale.

Men zoude zelfs Pruymen teegen 't Noorden kunnen stellen, maar niet om raauw geëeten te werden, maar alleenlyk voor stooffels of inlegfels, en in dat geval souden 't de volgende zyn.

d' Imperiale, de Perdrigon van Cernay, de Castellane, d' Ilvert, en de Mirabelle.

Ten opzigt van kroon en stamboomen, heb ik reeds gezegt, dat de Perdrigons, zo de witte als de violette, daar dikwils verlopen en afdruipe, maar alle de andere soorten gelukken daar heel wel meede, en siet hier de ordre in welke men die kan planten.

Voor

De Diaprée van Roche-courbon.

d' Abricoos Pruym.

d' Imperatrice.

En selfs indien men daar zin toe heeft

De Minjonne.

H
1. De r
2. Kon
3. Impe
4. Groo
5. Diap
6. Mir
7. Imp
8. Gro
9. Sin
10. Al
11. Ro
12. Mi
Indie
kunne
in de ord
dubbeld
evenwel
ten die
stellen,
N
De
De v
Moy
Eyer
Dub
De
Da
co
Perdr

Voor de eerste Boom.

1. De ronde violette Damas.	13. Violette Diaprée.
2. Koninginne Claude.	14. Graauwe Damas.
3. Imperiale.	15. Brunjolle.
4. Groote witte Damas.	16. Vroege Morin.
5. Diaprée de Roche-courbon.	17. Kers-Pruym, of Cerizette.
6. Mirabelle.	18. Goud' lakenfè.
7. Imperatrice.	19. Castellane.
8. Groote laate swarte Damas.	20. Ilvert.
9. Sinte Catharina.	21. Perdrigon van Cernay.
10. Abrikoos-pruym.	22. Datte, of witte Imperiale.
11. Royaale.	23. Sint Juliaan.
12. Minjonne.	24. Vroege swarte Damas.

Indien m'er meer te planten heeft, zo zoude de twaalv eerste kunnen verdubbeld werden, drie of viermaal genoomen werden in de ordre in welke zy gesteld zyn, eer men de 12 andere verdubbelde: Maar die geen Espaljer of latwerk hebben, behoeven evenwel de witte en violette Perdrigons niet te missen, zy kunnen die tot kroon of opstam planten, indien zy haar in 't Zuiden stellen, bedekt voor koude en wind.

Naamen van soorten die ik niet beschreeven hebben.

Geelagtige-bleeke, of Witte.

De Catalogne.	Montmirel.
De witte Diaprée.	Verdwynende, of Transpirante.
Moyen van Bourgogne.	Maagde-pruym.
Eyer Pruym.	Poolfè-pruym.
Dubbeld bloem.	Suprême.

Violetten, trekkende na't Rood.

De Stier of Potiron.	Cœur de bæuf.
Dame van Italie, of Bonbouconé.	Switserfè, of altessè.
Perdrigon Normand,	Roode Datte, of laate Imperiale.
	Violette Damas.

Q 3

Violet,

Violetten, trekkende na't swart.

Jeruzalem, of Bourdeau. Pruim van Rhodes.

Roode.

De spaanse Damas. Daltille.
Dubbeld bloem.

Swarte.

Sint Cyr. Cœur de pigeon.
Imperiale. Damas dronet.
Pruim van cyprus. Norvette.
Zonder steen. Laate swarte Diaprée.

VI. HOOFDPUNT.

Van de Vygen.

D*E Vyg* is zo uitnemende en smaakelyke vrugt, dat het betamelyk is, dezelve een plaats in het Register te geeven.

De witte Vyg, die men *Bloem-vyg* noemd is drierley, de lange, ronde, en kleine van Marseille, zy zyn alle drie suikeragtig en fondant, draagen veel, en tweemaal op een jaar, in den zomer, en in den herfst, de eerste zyn de grootste, en rypen wel alle jaar, maar als de tweede wel gelukken, zyn zy beeter en zoeter, wat de *Figuur* belangd, de ronde draagen wat meerder, maar de lange-gelukken best in den Herfst, inder daad, zy zyn beide voortreffelyk en smaakelyk, en de eenige die men in een lugtstreek kan planten, die niet te veel warmte heeft, wy zullen de namen der andere soorten aanwyzen.

De Violette van Egipte, is ook een bloem-vyg, en heel uitnemend.

De swarte Vyg, is heel lang, en redelyk groot, goed en zoet, maar een weinig vroeger als de regte witte, zy is van een donker rood, en byna swart.

De groote Geele, is een weinig gekouleurd, en lyfverwig van binnen, hy draagd tweemaal, weinig in den Zomer, en veel in den

den Herfst, maar zy is niet heel smakelyk.

De groote Violette, zo de lange als de platte is grov van vleesch.

De groene Vyg die het vleesch Roose-rood, en de steel lang heeft, is suikeragtig genoeg, maar draagt weinig.

De kleine graauwe Vyg, in Gascogne *Melette* genaamd, is rosagtig, en rood van vleesch, maar draagt weinig.

De Medot, is geel van binnen en van buiten.

De Bourjassolte, is van een donker violet, en bynawart, delicaat, maar draagt weinig in den Zoomer, en rypt niet ligt in den Herfst.

d' Angelique, is violet, lang, niet groot, en goed genoeg.

Alles wel opgeteld zynde, zo moet men alleen de goede witte sien te krygen, die men aan de Espaljers kan stellen, niet als andere Vrughtbomen, maar met haaken in de Muur gemetzeld, daar men latten op legd, om de takken der Vygeboomen te houden, ofaan aan te binden, daar is niet anders aan te doen, als 's Winters wel te dekken met stroo, om ze voor de Vorst te beschutten.

't Is nu de moode Vygeboomen in kassen te hebben, die wel en veel draagen, en zelfs zyn de Vygen daar door beeter. Zy moeten dikwils en rykelyk besproeid werden, in den Zoomer, voornamentlyk als 't niet veel reegend, en 's Winters brengd men ze in een bedekte plaats, voor de grootste koude beschut.

VIII. HOOFDPUNT.

Van de Peeren.

Daar is geen vrugt, daar meerder verscheiden soorten van zyn, als van de Peeren, daar zyn sappige (beurees) smeltende, (fondanten) of broosbreekende, dat nu de geagteste zyn, en brosse (Cassanten) de eene vol sap, d' andere wat drooger en wat knarsfender, daar zyn ook musqueerende, en eindelyk men kan 'er het geheele jaar van eten, nadien 'er zyn die met het begin van July rypen, en dat 'er zulke laate gevonden werden, dat zy tot aan de nieuwe duuren: Indien wy van alle wilden spreken of schryven, wy zoude daar een groot boek toe moeten vervullen, daarom zullen wy ons vergenoegen, met de beschryving der voor-
naam-

naamste voor tegenwoordig te geeven, met een woord, van die nu de geagtste en-meest gezogtste zyn.

In JULY, zyn ryp.

1. *De kleyne Muscat*, of *Sept en Geule* komt de eerste te voorschyn, en is de beste van alle kleine vroege peeren, en by gevolg veel geagt, zy is geheel klein, en komt by trosjes of bosjes, haar kouleur is geelagtig rood, en een weinig hooger, aan de Zon zyde, en haar sap heeft een aangename muskus-geur, zy slaagt better aan de Espaljer, of latwerk, als anders, zo om dat zy daar te vroeger komt, als om dat haar hout is onderworpen kankeragtig te werden.

2. *De Magdalene* volgd, en komt by na in dezelve tyd, zy is groot, voor een vroege peer, van gedaante de herfst-bergamot na by komende, van een bleek groen, hoewel ryp zynde, heel teeder, en vol sap, maar zy is onderworpen te bedriegen, en indien men wagt tot zy begint geel te werden, dan vind men ze gemeenelyk smaakeloos, en zonder aangenaamheit.

3. *De Muskat Robert*, anders *Poire d'Ambre*, *Poire à la Reine*, *Pucelle de Xaintonge* &c. is een welgemaakte Peer, meer rond, als langwerpig, heel geel, en om kort te gaan, heel wel na een kleine muskaat gelykenende, uitgenomen, dat zy veel grooter is, zy heeft een weinig karrelheid, en duurd niet lang, maar daar en teegen draagt zy sterk, en haar vleesch is reedelyk teeder, en heel suikeragtig, en haar sap ongemeen musqueerende, het hout is geel dat by geen andere peeren zodanig gevonden werd, en aan haar iets byzonder is.

4. *De Poire sans Pëau*, anders *Fleur de Guigne* en wel vroege *Rouffelet*, om eenige gelykenis met de waare *Rouffelet*, in de langwerpige gedaante, en roodagtige kouleur, 't is een mooye Peer, zoet-sappig zonder vermenging van suur, en is teeder van vleesch zonder eenig karrelheid of overschot.

5. *De Cuisse Madame*, is een oude peer, gekend, en geagt, 't is een soort van *Rouffelet* in gedaante en kouleur met dezelve overeenkoomende, zy is graauwagtig-rood, haar vleesch tusschen teeder en Cassant of bros, haar sap overvloedig, suikeragtig, een

weinig

weinig musqueerende, en heel aangenaam als zy wel ryp is, zy maakt een schoonen boom, zo wel als de volgende, deze twee boomen koomen niet ligt aan 't draagen, maar als zy beginnen, doen zy wonderen.

6. *De groote Blanquet Musqué* is reedelyk groot, geel, en een weinig gekouleurd, dik en kort van steel, een weinig ingefonken, zy is dun van hout, eindelyk 't is een voortreffelyke Peer, maar zeldzaam, zy is 'er niet veel, en is wel waardig aangekweekt te werden, gelyk de volgende.

7. *De langsteelde Blanquet*, is een welgemaakte peer, groot en uitpuilend van kruin, rond van buik, en wat langwerpig na de steel, die een weinig hard is, reedelyk lang, en een weinig krom geboogen is, de schil is heel glad, blank, en somtyds een weinig aan de Zonne-kant gekouleurd, haar vleesch is tusschen teeder en bros, heel fyn, en 't sap overvloedig, en te gelyk heel suikeragtig en aangenaam, voor het overige gelyk alle zoomer-peeren is zy onderworpen smakeloos, te ryp zynde, te werden.

8. *De kleine Blanquet*, of de gemeene *Blanquet-musqué* gelykt genoegzaam na de Muscaat Robert, in groote en gedaante, zy is fyn van schil, ligt-geel van kouleur, een weinig hooger teegen de zon, haar vleesch is een weing vast, zo dat zy niet zonder marc of karrelheid is of zonder steen, dog egter het sap is heel zoet, en heel-suikeragtig.

9. *De Gramoizine*, is ook een soort van Blanquet, voortreffelyk, en ten naaften by het zelve, met de langsteelde-blanquet of met de kleine Blanquet.

10. *L'Amiré Roux*, anders *Gros Orgnonnet*, of *Roy d'Été* (Koning van de Zoomer) of *Poire de Cypre*, is vry wel gekouleurt, met een graatw-bruin-rood, rond, en tamelyk groot, vast van vleesch en verheeven, en suikeragtig van sap.

11. *De Bourdon musqué*, is een peer die volgens zyn groote, en hoedanigheid van vleesch, van smaak, van geur, en sap, als volgens de tyd van haar ryp werden, vry wel na een Muscaat Robert gelykt, en verschild 'er heel weinig van, als door de steel, die zy langer heeft, zy moet een weinig groen zynde geëeten werden, anders werd zy swartagtig van binnen, te ryp zynde.

12. *d'Épargne*, of *sint Samson* is een peer die sterk draagd, rood,

R

rec-

redelyk groot en lang, en om zo te zeggen, een weinig gekromd of gebogget, zy is teeder van vleesch en een weinig suuragtig of Rinlich, dat maakt dat veele lieden haar zo goet als schoon niet vinden, evenwel indien men ze een weinig groen zynde plukt, zo werd zy daar door beeter, sappiger, en smeltender.

AUGUSTUS.

In 't begin van Augustus werden de Epargne, en dikwils nog eenige van de voorgaande geëeten.

13. *d'Amiraal*, is rood, en platter als lang, is heel teeder, en delicaat en niet steenagtig, heeft veel en aangenaam sap, dat alles gevoegd zynde by haar vrugtbaarheid, maakt dat zy niet te veragten is.

14. *De Prince-peer*, anders *Chaire à dame* en zelys *vroege Rousselet*, eenige gelykheid hebbende met de waare *Rousselet*, in gedaante vleesch en smaak, dat 'er heel na by komt, is geel en rood, en van een musquerend en verheve sap, zy werd niet ligt beurs, en slaagt beeter op een Peer-stam als op *Quee*.

15. *d'Orange verte*, is een oude en gemeene peer, maar niet te min nog veel geagt, haar vleesch is Cassant, maar teeder, haar sap suikeragtig, met een geur, die haar byzonder eigen is, en by geen anderen te vinden, zy is redelyk groot, plat en rond, diep van kruin, groen en incarnaat van koulcur op een harde sehil, gelyk d'orange-appelen daar zy den naam van draagt, voor het overige geeft zy overvloedig, en mist niet te draagen.

16. *De Fondante van Brest*, is meer langwerpig als rond, goed en verheve van sap en draagd ongemeen.

17. *De Eyer-peer*, of *Ovale* is een heele bekende en geagte Peer, na de kant van Bazel, en daar rondom, zy is net van gedaante en grootheid als een gemeen Ey, daar zy den naam van heeft, haar koulcur is geelagtig-groen, met roode stipjes, en rood aan de zonyde, haar vleesch is sappig, en 't sap suikeragtig, en van een smaak die haar alleen eigen is, zy draagd sterk.

18. *De Rousselet*, is zederd langen tyd bekend zo algemeene en in buiten gemeene agting, dat het mogelyk genoeg zoude zyn, dezelve te noemen, nadien alle de losspraak die men van haar geven,

ven verre beneeden haar waardy is, ondertuffchen, wy zullen zeggen dat het een peer van middelmatige groote, welgemaakt van gedaante, langwerpiger als rond, een weinig dik en lang van steel, graauw-rood van koulour aan d'eene kant, en donker-rood aan d'andere, met eenige groenagtige vlakjes die net geel werden, om de tyd van haar rypheid aan te wyzen, haar vleesch is teeder, en heel fyn, zonder marc, karrelheid, of overschot, en 't sap aangenaam van geur of parfuum, maar van een bekoorelyke geur, die nergens anders werd gevonden, zy is niet alleen weergaloos om raauw te werden geëeten, maar ook wonderlyk in stoofzels, en in drooge en vogtige Confituuren, en om te droogen; Zy draagd overvloedig, en komt ras aan 't draagen, en gelukt in alle gronden, en gedaanten van boomen, daar wy nogtans dit op zullen aanmerken, dat'er niets strydiger met haar is, als Espaljers; Zy is daar inderdaad schoon, groot, en overvloedig, maar verliest'er ook een deel van haar keurelyke smaak, zo dat die in de open lugt groeyen, en voornamentlyk op tam of wild, van een veel verhevener smaak zyn, hoewel zy kleinder zyn, zy gelukt nogtans niet kwalyk aan Espaljers tegen 't Noorden; Daar men'er met vermaak van kan vinden, als alle de andere weg of voorby zyn, haar eenig gebrek is, beurs te werden, ondertuffchen, zy kunnen een weinig groenagtig zynde geplukt werden, om van den boom zynde, te rypen, en dus kan men ze eenige daagen behouden, haar volkomen rypheid afwagtende, of laten ze een klein reisje doen: Sommige willen'er twee zoorten van maaken, te weeten, eene Groote van *Rheims*, en de gemeene Kleine.

19. *De Robine*, is veel geagt aan 't Hof van Vrankryk, daar zy haar den naam van *Koninglyke*, of *Royale* hebben gegeeuen, op andere plaatzen werd zy de *Muscat van Augustus*, *Averat*, en *Poire de la Honville* genaamd, zy moet wel uitnemend zyn, nadien zy de deugd van de voorgemelde *Rouffelet* dervt betwiften: Deze Peer is niet te groot, en van gedaante tuffchen rond en plat, en ten naaften by van de groote gedaante als een kleine *Bergamot*, de steel is een weinig lang, regt, en een weinig ingezonken, en de kruin een weinig na binnen, haar vleesch is bros, fondant, maar niet hard, haar sap fuykeragtig en geurig of geparfumeerd, dat ieder een bekoord, haar koulour is van een geclagtig wit, en

de schil is zagt, zy werd by naniet beurs, dat een voornaame eigenschap is, en by na de eenige, in somer-peeren, haar waardy werd niet bepaald met rauw geëeten te werden, zy is behalven dat uitneemend in taarten of pastyen, stooffels, inlegzels en confituren, en slaagd over al, om kort te gaan, men kan ze een volmaakte peer noemen, en die geen verwyte te vreezen heeft, als dat haar hout onderworpen is, om zomtyds kankeragtig te werden, en dat zy gemeenlyk niet ligt en zet, of aan 't draagen komt.

20. *De Cassolette*, anders *Friolet*, *groene Muscat in Poitou*, *Verdette*, of *Poire de Tasse Ribeau in Anjou*, of *Poits de Sillery*, is een langwerpige Peer groen graauwagtig, een weinig geel werdende met ripen, zy swigt by na nergens in voor de Robine, nog in haar vleesch nog sap nog in alle haare verdiensten, ten waar dat zy onderworpen is beurs te werden, dat aan de Robine niet gebeurt.

21. *De zomer Bon Chretien musqué* komt zelde goed als op wild, 't is een geheele voortreffelyke Peer, en zy maakt een schoone boom, zy is van een aangenaame gedaante voor 't gezicht, en welgemaakt, van een reedelyke groote, ten naasten by als groote bergamotten, haar kouleur is blank aan d'eene, en rood aan d'andere kant, haar vleesch tusschen teeder en bros, vol sappig, met een aangenaame geur verzeld.

S E P T E M B E R.

De Rouffélet, Robine, Cassolette, en zomer Bon Chretien-musqué verschynen nog diep in deze maand.

22. *De gemeene zomer Bon Chretien*, genaamd *Graccioli di Roma*, is een heele groote Peer, langwerpig van gedaante, dik van buik, dun van schil, geel, en somtyds een weinig gekouleurt, teegen de zon, maar zelden, haar vleesch is tusschen teeder en bros, haar sap overvloedig en suikeragtig, maar somtyds een weinig wrang, zy draagd sterk, en in 't byzonder op 't eind van zyn rakken, en best agter de huizen in de Thuyn.

23. *De Sakveati*, is groot genoeg, rond, lang en dun van steel, een weinig gezonken, de kruin van gelyken, en klein, het Coloriet van

een

een bleek-rood-geel, haar vleesch is teeder maar niet heel fyn, haar sap geurig parfumerend en suikeragtig, maar niet overvloedig.

24. *De Pendar-peer* zoude voor een *Cassiolette* genoomen werden, ten opzigt van haar vleesch, sap, smaak, en gedaante, maar nadien zy wat kloek vald, en 't hout verscheide, zo wel als de tyd van haar rypheid, zo ziet men dat het dezelve niet en is.

25. *De Verte longue, of Moulle bouche van den Herffst*, is een oude Peer, heel bekend en geagt, en die sterk draagd, men kan zeggen, dat deze naamen haar uit een inwendige hoedanigheeden te kennen geeven, zy werd een weinig ligt beurs en smaakeloos, in koude en vogtige gronden, dat haar agting somtyds benadeeld; Maar 't is daar meede geheel anders als zy in een warmer en drooger standplaats gewasschen is, en als men dan let op de veelheid, zoetheid, en geur van haar sap, dat parfumeert, en op de delicateffe van haar fyne vleesch zonder eenig marc of overschot en zelfs niet meer schil hebbende, als de beste Persik, zo moet men haar de prys geeven die zy waardig is, zy gelukt selvs wel genoeg aan de Espaljer tegen 't Noorden, Men zegd dat 'er zeederteenige tyd te Parys een raare en byzondere soort van gevonden of ontdekke is, die doorstraalt en geschakeert is als de Bergamot-suijse, daar wy hier na van zullen spreken, hebbende het hout, en blad, ten deele het zelve.

26. *De Beuré, zo de roode, Amboize* genaamd in Normandje, de Gifambert, als de *grauwe*, en de *groene* is by na dezelve, nadien deeze alle somtyds op eenen boom werden gevonden, daar wy nogtans op moeten aanmerken, dat de roode een weinig zoeter sap heeft, maar haar vleesch is zo fondant of smeltend niet, als van de grauwen, de *Beuré* zeg ik is, is een Peer wiens naam alleen haar lofspraak uitgalmt, en die zo voortreffelyk is, dat veele gelooven indien men ze ieder maand van 't jaar konde hebben, dat wy de meeste der andere Peeren, zouden kunnen mischen; Wat 'er van zy, zy is gemeenelyk heel groot, lang-genoug, en niet spits, heel kouleurig met grauww-rood en rood aan de zonyde, en somtyds met roode vlakjes bedekt, zy heeft zo overwigtigen overvloed van gefuikerd sap, en zo fynen, tedere delicate vleesch, en met een woord zy is zo sappig en smeltend, dat zy

daar de naam van by uitnemendheid draagd, haar smaak is ongemeen verheeyen, en om het alles te zeggen, zy bezit in den hoogsten trap alle de vereifte hoedanigheeden, om een volmaakte peer uit te maaken, zy is buiten gemeen vrugtbaar, zo dat zy gemeenlyk alle jaar, en in allerley gronden, tot schuerens toe draagd, zy komt even goed op wild als op kwee, en op alle gedaantens van boomen, zonder onderworpen te zyn, smakeloos, meelagtig of laste werden, gelyk de meeste der andere teedere Peeren, wil men haar sappiger hebben, men plukt ze een weinig voor haar rypheit, en zy rypt ligtelyk van den boom zynde, maar indien m'er langduuriger genot van wil hebben, zo moet m'er in teegendeel eenige van aan den boom laten, tot dat zy afvallen, 't is ook geheel goed eenige daar van in 't Noorden aan de Espaljer te stellen, daar zy geheel wel slaagd, nadien men ze door dit middel zo veel te laater kan hebben.

27. *De Doyenné*, genaamd *witte Beurré van den Herfst*, sint *Michiel*, *Poire de Neige* of *Bonne Ente*, en zelfs van sommige *Citroenpeer*, is van groote en gedaante als een groote graauwe Beurré, en tot haar ongeluk zy komt met dezelve gelyk, met welke zy inder daad by na nooit moest verschynen, om haar agting, de steel is kort en dik, de schil glat, de koulleur groenagtig, sterk geel werdende met ripen, en van een helder root aan de Zon zynde, indien zy daar wel tegen gesteld is geweest, en byzonder aan de Espaljer; Deeze Peer is inderdaad heel fondant, en zoet van sap, maar 't is een zoetheid, die niet veel verhevendheid, doordringendheid, of edelheid heeft, niet tegenstaande een klein geurtje, dat m'er somtyds by vind, voor het overige werd zy ligt beurs en last, of meelig, zo dat zy niet ligt op haar regte tyd te plukken is: Ondertusschen, uit een drooge grond komende, en groen genoeg geplukt zynde en als men ze vervolgens eet, eer zy te hoog geel is, zo werd zy somtyds heel goed bevonden, dat by haar uitnemende vrugtbaarheid gevoegd zynde, maakt dat zy niet te nemaal te verwerpen is.

O C T O B E R.

De Vertelongues, Beurrees, en Doyonnees, verschynen nog een

een goed gedeelte van deeze maand, om aan de volgende tyd te geeven haar behoorlyke rypheid te verkrygen.

28. *De Herfst Bergamot*, verdiend den naam van *Koningin der Peeren*, inder daad haar waardy is over al bekend, daar zyn twee verscheide foorten van, *de Gemeene, en de Switserze*, de een en d'ander draagen spoedig en veel, en om met de gemeene te beginnen, die veele wederom onderscheiden, in *Recour de la Hilliere &c.* zullen wy zeggen, dat het een reedelyke groote Peer is, zomtyds drie duimen dik zynde, in de middel linie, en gemeenelyk twee, of twee en een halv, haar gedaante is plat, ingezonken van kruin, kort en dun van steel, voor het overige is zy effen van schil, van een groenagtig-graauw, geel werdende, en vogtig niet ryp werden, haar vleesch is van een ongemeene fynheid, teeder en smeltend of fondant, haar sap het koelste van allen, maar heel zoet, en suykeragtig, en aangenaam parfumeerende, zy ryp van den boom, en werd lang bewaard, en indien m'er in eenige volgende maanden van wil hebben, zo moet m'er verscheide boomen van hebben, tegen verscheide gewesten, in verscheide gronden, en op verscheide foorten van stammen, daar door het gebeurde, dat sommige tot de lente duuren, dat eenige heeft doen gelooven, dat 'er een laate soort van was, die tot Paaschen kon duuren, dat een voornaame ontdekking soude weezen ten opzigt van de vrugten, maar dat heeft tot leetweezen van veele keurige liefhebbers nog niet kunnen gelukken, zyn hout is de kanker onderworpen, men moet hem evenwel niet veel anders stellen als aan de Espaljer, daar hy heel wel gelukt, en byzonder in 't Oosten en Westen, en zelfs in 't Noorden, want in 't Zuiden is hout nog vrugt goed, haar blad is groot, en eindelyk 't is goed dat men hem in een ligte, en zoete aarde steld, dat zy met de meeste fyne Herfst en Winter Peeren gemeen heeft.

29. *De Switserse Bergamot*, is een zeldzame en ongemeene vrugt, zy is te eenenemaal gelyk de gemeene, ten aanzien van groote ongedaante zo wel als voor het inwendige, maar zy verschild daar veel van door de kouleur, die met groene en geele streepen is, daarom werd zy de *Switserse Bergamot* genoemd, zyn hout is ook zodanig gestreept, en daar en boven schynd het, de kanker zo veel niet onderworpen, als dat van de gemeene, het blad is ook groo-

grooter, getand en zelfs een weinig gevlokt of bond, voor het overige men kan niet genoeg boomen van de een en d'andere soort hebben.

30. *De Messire Jean*, zo de witte als de graauwe en vergulde, want dat is al het zelve, is een oude en geagte Peer, inderdaad een der beste van alle Cassante-peeren, hy is een weinig onderworpen steenagtig, en hard en grof van vleesch te zyn, maar dat niet tegenstaande nadien zy weinig marc of overschot heeft, en haar sap uitnemend suikeragtig is, zo kan men ze in den rang der goede peeren stellen; Als den zomer niet te droog en de grond een weinig vogtig is werd zy grooter, beeter, en draagd sterker, voor het overige, haar gedaante is plat, met een harde graauwe schil, die van de witte gladder is, zy maakt een schoone boom, en slaagt op alle soorten van stammen, en in alle soorten van gedaanten (rond of plat.)

31. *De Poire de Vigne*, of *Demoiselle*, of langsteel van Anjou is graauw, roodagtig, rond, en middelmatig groot, ongemeen lang van steel, haar vleesch is niet hard, nog Cassant, men kan ze ook niet sappig en teeder noemen, maar zy heeft iets byzonders, een weinig groen zynde geplukt, werd zy goed, en van een uitnemend sap bevonden, zonder dat is zy somtyds laf en onaangenaam, voor het overige slaagt zy heel wel op stam.

32. *De Muscat-fleury*, of langsteel van den Herfst, is een voortrefelyke kleine Peer, rond, roodagtig, met een teeder vleesch, en syne doordringende smaak.

33. *De Besidbery*, is een ronde Peer, van groote als een kaatsbal, groen, geel en wit van kouleur, regt en lang van steel, zy riekt als Venkel of karwey, is reedelyk raauw, en beeter gestoofd.

34. *De Baveux*, ook *Rouffet* genaamd, is gemeen genoeg, in verscheide plaatzen van Switserland, zy is een weinig langwerpiger als rond, en heel bruin, haar vleesch is sappig, zagt, en aangenaam, en haar smaak verheven, doordringend, en eigen.

35. *De Sucre-vert* (of groene suiker) wiens naam te gelyk de kouleur en 't zap beteekend, gelykt na de Winter Doorn, of Epine d'Hyver, behalven dat zy kleinder is, voor het overige, de Peer is altyd groen, al is zy ryp, zy heeft het vleesch heel zagt, of beurée, het zap zuikeragtig, de smaak aangenaam, weinig anders

ders hebbende, als van binnen een weinig steenagtig te zyn, zy draagt sterk, en by trossen, 't is een der voortreffelykste Peeren.

36. *d'Amadotte*, is tusschen rond en lang, geel, glad, een weinig droog, maar sterk musquerende, zyn hout is ook een weinig wild, zy is volzappiger, en beeter geënt op Peer, als op Qwee.

37. *De Katpeer* verdiend wel dat men 'er eenige woorden van zegd, om de agting die daar van gemaakt werd, langs de Rhône, zy is van groote, kouleur, en gedaante, byna als een Martin sec, nogtans de gedaante van een hoender-ey naby koomende, de steel is tamelyk lang en dik, de schil dun, glat en droog, de kouleur helder Isabelle kouleur, haar vleesch tusschen teeder en zagt, en haar zap zoet.

38. *De Bezi de la Motthe*, is een nieuwe Peer, die wel na een groote Ambrette gelykt, behalven dat zy een weynig met rood gestipt is, zy is fondant, en aangenaam van zap.

39. *De Krasane*, is een nieuwe Peer, van sommige *Bergamot Krasane* genaamd, en wel *platte Beurée*. Inderdaad zy is heel plat, als of zy met de voet getrapt was, en ten naaften by van gedaante als een *Mesire Jean*, gemeenelyk grooter zynde, daar zyn groote, middelmatige, en kleinen, de grond van haar koloriet, is groenagtig, met rypen geelende, en byna heel rosch, de steel is lang middelmatig dik, gekromd, en gezonken, als d'appelsteelen, zy is hard of ruuw van schil, ongemeen teeder en zagt van vleesch, hoewel niet altyd heel fyn, de smaak is wynagtig en verheeven, en haar zap zo overvloedig als van de *Beurrees*, dit zap is zomtyds een weinig scherp, voornamentlyk als de Peer in te droogen grond gewasschen is, want die uit een vette en weinig vogtige grond koomen, hebben dat gebrek niet, voor het overige, zouden wy deeze Peer niet genoeg kunnen agten, behalven de gemelde goede hoedanigheeden, om dat zy nooit beurs werd, dat iets byzonders is, en dat zy in volkomen rypheid geheele maanden kan bewaard werden, zynde ten dien einde als andere vrugten, het rot werden onderworpen, dat maar op eenige kleine plaatsjes begint, om te kennen te geeven, dat de Peer niet langer kan dueren, eindelyk zy houd niet vast aan de steel, zo dat men 'ze liever op laagstam moet stellen, als op hoogstam, zy vreesd ook de groo-

te hette van de zon, en gelukt heel wel aan de Espaljer tegen 't noorden.

40. *De Lansac of Dauphine*, en in zommige plaatsen *Lichestroin*, en heest *Franchipane*, en zelfs *Satin-peer*, is gemeenelyk van grootte als de Bergamotten, van gedaante tusschen rond en plat, na de kruin, en een weinig langwerpig na de steel, haar kouleur is bleekgeel, haar zap een weinig geparfumeert, zy is glad van schil, geel, teeder en smeltend van vleesch, groot en gelyk van kruin, regt en lang van steel, dik en hard, men ziet 'er zomtyds, die byna volmaakt zyn, en dat zyn die van een middelmatige grootte zyn, wiens schil ten meestendeel met rood of donker graauw bedekt zyn, dat dikwils gebeurd aan die op hoogstammen, of in een drooge grond staan, want die op te veel beschaduwde laagstammen, of koude en vogtige gronden staan, en wel groot, met een witagtige kouleur zyn, die zyn gemeenelyk smaakeloos en laf, voor het overige, is deeze Peer wonderlyk, gestoofd of gekookt een weinig voor haar ryphet.

41. *De Marquise*, is een nieuwe peer, die twee gedaantens verkrygd, volgens de verscheidenheid der gronden en boomen, daar zy op gegroeid is, indien de grond droog is, gelykt zy genoegzaam in grootte en gedaante na een volkome blanquet, of middelmatige Bon Chretien, en 't is het zelve op hoogstam: Maar in vette en vogtige aarde, en voornamentlyk op laagstam, werd zy ongemeen groot, 't is een welgemaakte Peer, plat van vooren, klein en ingezonken van kruin, dik van buik en netjes langwerpig na de steel, die ook langwerpig is, reedelyk dik, gekromt, en een weinig gezonken, de schil is hard, de kouleur van een groene grond, met en eenige rosse vlakken, als de beurrée, indien zy met rypen niet veranderd dat gemeenelyk van te vogtige grond, of van te veel beschaduwde, en verfmoorde laagstam komt, zo is zy heel slegt, hebbende daar in het zelve lotgeval met de Louise-bonne, Epines, Petitoin, Lansac &c. Maar indien dit groen geelagtig in 't rype werd, dan is 'er vleesch teeder en fyn, de smaak aangenaam, 't zap overvloedig genoeg, en zo hoog zuikeragtig, als van een voortreffelyke Peer te wenschen is, zy heeft inderdaad min of meer steenigheid van binnen, maar dat belet niet dat zy veel geagt is.

In deeze maand werden nog de meeste Peeren der voorgaande maand gebruikt, en voornamentlyk de Bergamotten, Amadotten, Krafanen, Lansakken, en Marquizen.

42. *De Martin sec, de Provins, of de Champagne* (want die men martin sec van Bourgogne noemd, is een slegte Peer) de regte martin sec, zeg ik, werd op veele plaatzen vermengd met, of genomen, voor de Winter Rouffelet, hoewel 'er eenig onderscheid is, zy is ten naasten by van gedaante en groote als een Rouffelet, uitgenoomen dat zy een weinig langwerpiger is na de steel, haar koulour is Isabelle rood, aan de eene kant, en sterk rood aan de andere, met een woord, 't is een schoone Peer, haar vleesch is inderdaad kassant of knarsfende, maar evenwel fyn genoeg, met een hoog gesuikerd sap en een weinig geparfumeert, zy is goed om met de schil geëeten te werden, als de waare Rouffelet, dat men kan doen zo ras dezelve geplukt is, tot omtrent Kersmis en somtyds tot in January en laater, zy maakt een schoonen boom, en slaagd wel in alle foorten van gronden, en in alle gedaantens, byzonder wel gelukkende op hoogstam, daar zy sterk draagd.

43. *De Rouffeline* zo genaamd van haar gedaante die naby de vermaarde Rouffelet komt, werd in Touraine, *de Lang steelde Muscat van 't einde van den Herfst* genaamd, haar koulour is Isabelle na by de martin sec koomende, behalven dat zy helderder is, hebbende ook een weinig rood aan de eene kant, haar steel is lang en dun, haar vleesch teeder, zagt en delicaat, en haar sap heel suikeragtig en ongemeen musquerende; Indien deze vrugt altyd even goed was 't zoude buiten twyffel een der eerste van den geheelen Winter zyn, maar daar zyn eenige jaaren, dat zy zo goed niet is als op andere jaaren, voor het overige, gelukt zy heel wel op hoogstammen, en daar toe is het een van de voornaamste Peeren.

44. *De Louise-bonne* dus genaamd, om Mevrouw des Essars in Poitou, wiens naam Louise was, en die voor deze vrugt een byzondere genegendheid had, de Peer is van een gedaante die na by de Herfst Vertelongue komt, uitgenoomen, dat zy niet wel zo spits is, men ziet 'er heele groote, en kleinder van, en deze zyn

de beste, de steel is kort, wat hard, en scheef, de kruin kleinen gelyk, de schil zagt en effen, de kouleur groenagtig, gestipt, witagtig werdende met rypen, dat aan de groote niet gebeurd, om goed te zyn, moet zy een weinig wyken voor den duim, als men haar voorzigtig drukt, omtrent de kruin, zy is buiten gemeen vrugtbaar, haar vleesch is heel teeder, en vol sappig, zoet genoeg, en weinig doordringend, of verheeven, zy werd niet beurs als de meeste der anderen, in vogtige gronden, werd zy grooter, maar verkrygd 'er met een, een vleesch als gestremde dikke olie, en een groene wilde smaak, heel onaangenaam, zo dat men haar in een drooge grond teegen 't Zuiden diend te stellen, de oopenlugt zoude haar dienstig zyn, maar by ongeluk zy houd niet aan de steel.

45. *De Petit-oin*, ook genaamd *Bonnar*, *Rouffette d'Anjou*, *Arcebiduc*, *Amadonte*, en zelfs, *la Merveille d'hyver* (of winter wonder) is ten naaften by van gedaante en groote, als een middelmatige Bergamot, behalven dat zy niet met al plat, maar heel rond is, voor de rest, is haar kouleur helder groen, een weinig gestipt, en dat zo veel geld in 't ryp werden als niet met al, zy heeft een groote kruin, en uitwendig, de steel dun, middelmatig lang, een weinig gekromt en niet gezonken, de schil tusschen hard en zagt, het lyf geboggeld, het vleesch ongemeen fyn, smeltend en fondant, en zonder steen, het sap heel zoet, suikeragtig, en aangenaam musqueerende, om kort te gaan, deze kleine peer zoude niet beeter kunnen wezen, wanneer zy is, gelyk zy moet wezen, zynde voor het overige gelyk d'Epine, daar hier na van zal gesproken werden, dat's te zeggen, zy bemind een drooge stand, en is onderworpen een weinig droog of meelagtig te werden, in een koude en vogtige grond.

46. *De Virgoulé* anders in Angoumois *Bnialeuf* genaamd, *Chambrette*, in Limouzin, *Poire de Glace* in Gascogne, en op veele plaatsen *Virgoulese* of *Virgouleuse*, zy is oorsprongelyk van 't dorp Virgoulé in Lumouzin, daar den Marquis van Chambret 't gebied van heeft, daar zy niet lang geleeden by geval gevonden is, maar heeft zedert die tyd veel agting verkreegen, door geheel Vrankryk, niet alleen vermenigvuldigd zynde, maar ook in alle plaatzen van Europa, daar eenige regtaardige beminners van het Hovenieren zyn;
't Is

't Is een Peer van een reedelyke langte en dikte, hebbende omtrent drie of vier duimen hoogte, op twee of drie duimen breedte, de steel is kort, hard en scheef, de kruin middelmatig en een weinig gezonken, de schil glad en effen, groen en somtyds gekouleurd, die veel geelder werd, met ryp te werden, haar vleesch is teeder, zagt, smeltend en fondant, haar sap overvloedig, suikeragtig, en van een fyne doordringende of verheeven smaak, men dient ze niet te lang op den boom te laten, nadien zy dan veel moeiten heeft om zagt te werden, maar men moet ze ook niet te vroeg plukken, nadien zy niet lang zou kunnen bewaard werden, en die te vroeg van den boom gevallen zyn dat ligt gebeurt, verslensfen veel, zynde nogtans daar door sappiger en voortreffelyker in smaak, om wel ryp te zyn, moeten zy een weinig verwelkt gelykenen, zonder veel gerimpeld te zyn, en over al geel geworden zynde, voor het zagte drukken van de duim weiken, omtrent de steel, zonder dat zy even wel van binnen zagt of beurs moeten zyn, want die hard en vast blyven voor het aanraaken, hoewel geel, zyn smaakeloos en meelig, en onaangenaam, dat gemeenelyk gebeurt aan die in te vogtige plaats zyn opgedooten geweest, of die in een Reegenagtigen zomer gekomen zyn, of in een koude, en natte grond; 't Is dan goed, dezelve in een zoete aarde, te stellen, meer droog als vogtig, zonder dat zy evenwel te grooten hette van de zon willen hebben, die aan de Espaljers teegen 't Zuiden staan, zyn gemeenelyk gebersten en gespleeten; Deze Peer is een weinig onderworpen om de smaak van het stroo en dennenhout, of sluitplaats aan te neemen, daar men voorzorg toe moet neemen in de sluitplaats, om ze daar op eike planken, of witte steentjes te stellen, en lugt te geeven, en wil m'er eenige van op reuk-leer stellen zy zullen 'er de reuk van aanneemen, haar boom waft spoedig en weelig, en is de schoonste van alle, om het groen van zyn blad en schoonheld van zyn hout, dat helder glansryk en schoon groen is, en om d'overvloedigheid van zyn sap, dat hem ongemeen en weelig lot doet schieten, men moet haar op laagstam stellen, daar zy volkomen wel gelukt, of aan de Espaljer teegen 't Westen en zelfs teegen 't Noorden, maar nadien de vrugt weinig aan de steel houd, zo moet m'er weinig van op hoogstammen stellen.

47. *De l'Echasserie*, die zommige winter *Vertelougue*, en *Bozy de Villandri*, of *Fagipeer* noemen, is een voortreffelyke, en nieuwe Peer, die 'er maar vyventwintig jaar is geweest, zy is ten naaften by van groote en gedaante als een ey, of liever als een Citroen, daar zy nagelykt, met dat zy heel bobbelagtig en vol boghels is, en de schil groenagtig heeft, die met ryp werden veel geelder werd, voor het overige de steel is lang en regt, en de kruin t'eenemaal uitwendig, haar vleesch is ongemeen fyn, en heel fondant of smeltend, haar zap zoet, zuikeragtig, en heel aangenaam parfumerende, zo dat het een voortreffelyke Peer is, te meer om dat zy lang duurd, en dat m'er van in een volkomen rypheid heeft zien bewaren, geduurende twee en drie maanden, zonder beurs te werden, of te rotten, zo dat men zig niet behoeft te verhaasten, om ze te eten, zy draagt sterk, en by bossen, of trossen, maakt een schoonen boom, wiens hout dun is, eenige punten maakende, die nogtans niet heel scherp zyn, en de blaaderen zyn lang en smal, 't is goed dezelve in zoete, zagte, en ligte aarden te stellen, zy gelukt zo wel, op Peer, als op Quee, en in alle gedaantens van boomen, zy is schoonder en grooter aan de Espaljer, maar zo musquerend niet, de laagstam brengt ze niet heel kleinder voort, en geeft haar meerder geur, maar die op hoogstammen gewaschen zyn, hoewel kleinder en met een schil en gedaante, t'eenemaal wild, hebben een verheeve smaak, en voortreffelyke geur, parfumerende, of musquerende.

48. *De Lambrette*, ook *Trompe-valet* genaamd, is ouder of eerder bekend geweest als de voorgaande, met welke zy veel overeenkomst heeft, ten opsigt van d'inwendige hoedanigheeden, en grootheid, want in gedaante is zy heel onderscheiden, ronder en platter zynde, en de kruin een weinig gezonken, en evenwel de steel regt en lang, haar schil is van een bleekagtig-groen, en gestipt, en ook zomtyds roodagtig, zy is heel fyn, en zagt van vleesch zuikeragtig en doordringend van zap, en aangenaam parfumerende, zyn hout is doornig en gespikkeld, en zyn blad bleek, zy vereist ook een zagte en ligte grond, vreeft geweldig koude en vogtige gronden, en te dicht beplante kroonboomen of laagstammen, daar zy een groen en wild smaakje van krygd, voor de rest gelukt zy wel in alle soorten van gedaantens van boomen, 't zy op Peer,

HOOVEN EN THUYNEN. 143

Peer, of op Quee; Men steld 'er voornamentlyk van op hoogstammen, op wild, daar zy voortreffelyk is, en veel en dikwils draagd, zo dat zy een der eerste plaatzen in een Plantagie van hoogstammen behoord te bekleeden.

49. *l'Epine d'Hyver*, anders (winter-doorn) en misschien met meerder reeden *Merveille d'Hyver* (of winter-wonder), nadien zy geen punten of doornagtigheid in haar hout heeft, en dat het inderdaad een voortreffelyke Peer is, schoon van gedaante, rond, en een weinig Piramidaals, zy is gemeenelyk groot genoeg, en zelfs veel grooter als de twee voorgaanden, twee of drie duimen dik na de kruin, hebbende een klein hoofdje na de steel, dat haar een weinig hard maakt, anders is zy dun en kort van steel, zy is zagt van schil als satyn, en van een groen een weinig bleek, zy is heel zagt, en smeltend, beurrée en fondant, met een fyn en delicaat vleesch, by na als de beste Persikken, aangenaam van smaak, en zoet van zap, met een uitneemend parfuum verzeld, met een woord 't is een Peer die men volmaakt kan noemen, als zy uit een warm land, en drooge en een weinig sandagtige grond, en teegen een gunstig gewest (Oosten of Zuyden) komt, en voornamentlyk op hoogtam, of halvtam, in een goede plaats, zy gelukt ook heel wel op andere manieren, 't zy op Peer geënt, of op Quee, en byzonder op kroon boomen, of laagstammen, want zy maaken een sierlyke kroon, dog men diend ze wel oopen te houden, en de vrugt van haar blad te ontdekken na 't einde van Augustus, om van de Zon gaar gekookt te werden, en dat zy met ryp te werden, een weinig moogen geel werden, zonder 't welke zy gevaar loopen van smaakeloos en meelagtig bevonden te werden, dat gemeenelyk gebeurd, aan die in een koude en vogtige grond zyn gekoomen, of aan te veel beschaduwde laagstammen, of teegen een gewest dat haar niet diend.

D E C E M B E R.

De Martin Sec, Rouffeline, Louise-bonne en Petit oin, werden nog in deeze maand gebruikt, wanneer men nog de overvloed van Virgouléen, l'Echasserien, Ambretten, Epine d'Hyver of Winter doorns heeft, die in de voorgaande maand hebben begonnen te rypen.

50. De

50. *De Pastourelle*, is ten naasten by van groote en gedaante, als een Sint Lezin, of groote Rouffelet, krom van steel, niet gezonken, en van een middelmatige dikte en langte, de schil is tus-schen hard en zagt vogtig werdende, in 't rypen, de kouleur van d'eene kant bleek-geel met roode vlakken, en van de andere kant, zo veel als niet met al geteekend of gekouleurd, haar vleesch is heel teeder, en zagt, of zappig, zonder marck of overschot, en zonder steen, maar het zap is een weinig serp-zuur of rinsch.

51. *De Sint Germain Peer*, anders *d'Onbekende-of Inconude la Fare*, na men zegd, ontdekt in 't landschap van den Main, aan de kant van de Rivier de la Fare, in de Parochie van Sint Germain, zy is gemeenelyk heel lang, en reedelyk dik, genoegzaam na een grote Vergoulé gelykenende, behalven dat zy wat spitzer is na de kruin, hebbende ook de korte steel dik genoeg, en scheev, de eene zyn groen, en weinig gestipt, en de andere rosch, en die klein blyven gelyken genoegzaam na de Sint Lezin, en een derdefoort is de geele, die ik de beste oordeel, deeze voortreffelyke Peer, is geheel teder en smeltend, fondant van vleesch, laat geen over-schot, of mark van groote smaak en veel zap, maar deeze heeft zomtyds eenige scherphheid van Citroen-zuur, dat voornamentlyk gevonden werd, in die wurmsteekig zynde, en in November ryp werden, en dat komt van drooge gronden, en van de Quee, want dat werd niet gevonden, in die in een weinig vogtige grond gekomen zyn, of ook op wild, daar 't vermaak zoude zyn, eenige op hoogstammen te hebben, indien zy vaster aan de steel was, voor het andere de bladeren zyn lang, smal en halv geslooten, als van een Orangeboom die dorst heeft, en de vrugt komt ook op 't eind der takken, als de gemeene zoomer Bon Chretien, zy heeft de deugd van niet te bersten, nog is geen kwade smaak onderworpen aan te neemen, gelyk de Virgoulé, en anderen, zo dat zy een byzondere agting waardig is, voornamentlyk voor gronden die meer vogtig als droog zyn, daar zy wonderen doet, zo wel als de Krafane, en Messire Jean &c. en misschien de volgende.

52. *De Sint Augustin*, is een nieuwe Peer, die 'er nog weinig is, byna van gedaanten en groote als een volwassche Virgoulé, dat's te zeggen, tus-schen beide lang en dik, rond van buik, en na om laag van gelyke, met eenige vermindering van dikte, zo na dee-

ze

HOOVEN EN THUYNEN. 145

ze kant, als na de steel, die meerder lang als kort is, regt in zommige, en scheef in anderen, en niet gezonken, de kruin is middelmatig groot, en wat gezonken, de kouleur is Citroen-geel, een weinig gestipt, een weinig root werdende na de kant van de Zon, haar vleesch is teeder, zonder zagt of beurree te zyn, en 't zap overvloedig genoeg, den een heeft een klein zuuragtig smaakje dat haar niet kwaalyk staat, en d'anderen hebben dat niet.

53. *De kleine Certeau*, is lang en dun, geel en rood, uitneemend in stoofzels en confituren, men seld ze gemeenelyk maar op hoogstammen, daar zy heel wel slaagd.

54. *De Franc Réal*, van zommige *Finor d'Hyver* genaamd, is een dikke, ronde, en geele Peer, gestipt met kleine roode stipjes, de steel is kort, en 't hout van den boom is witagtig, als met meel bestooven, 't is een voortreffelyke Peer om te kookken, en van de eerste of voornaamste, en zy gelukt wel op hooge boomen, daar zy mild in 't dragen is.

55. *d'Angobert*, is een redelyke groote Peer, lang, gekouleurt aan d'eene kant, en graauw rood aan d'andere kant, het hout van den boom sweemd ten uiterste na dat van de Beuree, en de vrugt gelykt 'er ook niet kwaalyk na, deeze Peer is ook heel goed om te kookken, en slaagt heel wel op hoogstammen.

56. *De bonte Peer*, die eenige groote graauwe *Bateau* of *Poire d'Amour*, en *Trésor* noemen, is heel dik, of groot, als blykt uit het gewigt, zy is niet lang na dat zy dik is, hebbende een harde rouwe schil, en de kouleur heel donker rood, de steel kort, en de kruin diep gezonken, zy is maar goed om gekookt te werden, en maakt een goed en uitneemend stoofzel, 't zy in de klok, 't zy onder de Asch, 't zy andersins, hoewel zy groot is, men kan ze op hooge boomen stellen, om 'er de ruimte of den overvloed van te hebben.

JANUARY.

Men heeft in deze maand den Rykdom nog van Martinfekken, Virgouleuzen, l'Eschafferien, Ambretten, en Epine d'Hyver, en voornamentlyk van sint Germainen, en Augustynen, als mede van de gezegde Stoov-peeren, terwyl de winter Bon Chretien begint

T

gind

gind te praalen, met de volgende andere Peeren.

57. *De Winter Bon Chretien*, is zo algemeen gekent, en van zo langen tyd, en te gelyk zo geagt, dat het by na zo onnut is, daar een beschryving van te maaken, 't zeggen is dat wy deze Peer van sinte Maarten hebben, die ze van Hongaryen bragt, en dat hem het volk van zynen tyd den 'goeden Christen noemde; Men verdeeld deze Peer gemeenelyk in veele soorten in de groene, vergulde, in die van Auche van Engeland, zonder pit, &c. maar 't is inderdaad dezelve, die somtyds veranderd of varieert, na de plaatzen, gewestten, gronden, jaar zaaienen, en stammen daar zy op geënt zyn, zy is gemeenelyk van een langwerpige en Piramidaalsche gedaante, die somtyds zo groot werd, dat'er van een pond, en zelfs tot twee ponden gevonden werden, zy is van een geel werdend groen, met ryp te werden, veel rood verkrygende aan de zonyde, en byzonder als men zorg heeft gedragen, in Augustus het beschaduwten van de bladeren wat weg te neemen; Als zy is gelyk zy moet wezen, zo is 't een voortreffelyke Peer om raauw te werden geëeten, hebbende het vleesch Cassant of kraakende, maar evenwel teeder genoeg, met een aangemaame smaak, en een zoet suikeragtig sap overvloedig genoeg, en zelfs een weinig parfumerende, indien zy somtyds bevonden werd, alle deze goede hoedanigheden niet te hebben, daar is goeden raad toe, men heeft ze maar op 't vuur te zetten, een weinig voor haar volkome rypheit, gewis voortreffelyk en heel goed gekookt of gestoofd zynde, zy kan van 't begin van January gebruikt werden, en zy duurt tot diep in de Lente, zo dat men daar van kan bewaaren, tot dat alle de anderen vrugten voorby en weg zyn, en dat de nieuwe beginnen; Om dezelve goed en groot te hebben, moet men ze op Quee stellen, in goede Moes-thuin aarde, maar zagt, en niet koud en vogtig, en wil men ze schoon en hoog van kouleur hebben zo steld ze aan het Latwerk of Espaljers in 't Zuiden, of in 't Oosten, en zelfs in 't Westen, maar nooit in 't Noorden, daar zal zy uw reekening niet voldoen; Zy slaagt ook wel genoeg op laagstammen, maar op wild, en op hoogstammen, blyft zy klein en steenagtig; Het is de laatste Winter-peer, die men te plukken heeft, want 't is goed dat zy aan den boom blyvt, tot dat men 't vriezend weeder vreeft, want zy neemt nog toe, en werd grooter,

ter, tot aan het einde, en is van beeter smaak, en langer van duurs, Eindelyk wy zoude kunnen zeggen dat 'er nooit te veel van deze soort van boomen in wel geoeffende Hooven kunnen zyn.

58. *De Portail Peer*, dat is de Peer van die van Poitou bemind, of begunstigd, ook werd zy beschuldigd van nergens te willen groeijen of weinig te gelukken, buiten de Provintie van Poitou, en zelfs buiten den omtrek van de Stad Poitiers, die groot, en vol Hooven en Plantagies 'is, 't is een Peer ten naasten by van gedaante, groote, en kouleur, als een bruine en platte Messire Jean, haar gebreeken zyn, bros en vry hard te zyn, steenig en vol marc of overschot, maar haar goede hoedanigheeden zyn, een hoog suikeragtig sap te hebben, en aangenaam parfumeerende, zy slaagd zelden wel, als op wilde Peer, makende op Quee heel weinig hout; Om dezelve te gebruiken als zy goed is, moet zy eenige kleine puntjes of vlakjes van rotheid beginnen te verkrygen.

59. *De Rouville*, die eenige *Hocrenaille* noemen, en anderen *Martin Sire*, is een vermaarde Peer, aan de Loire, haar groote en gedaante komt na by een groote Rousselet, zy heeft de kruin diep genoeg gezonken, en de buik gemeenelyk dikker aan d'eene kant als aan d'andere, maar altyd genoegzaam en net langwerpig na de steel, die middelmatig dik en lang en geenfins gezonken is, het Coloriet is levendig, aan den een min, aan den ander meerder, d'andere zyde veel geelder werdende in 't rypen, de schil is heel effen en glad, haar vleesch bros en 't sap suikeragtig met een weinig parfuum, dat aangenaam is, maar zy heeft het gebrek van klein, en wat hart, en een weinig steenagtig te zyn.

60. *De Gros' Musc*, of *Orange Musque d'Hyver* is rond, groen, en met rypen geel werdende, haar vleesch is grof en wreet, maar haar sap heel doordringend of verheeven, en sterk musqueerende.

61. *De Winter Citroen*, is een welgenaamde Peer, nadien men zoude denken aan haar gedaante en kouleur, dat het in der daad een Citroen was, van middelmatige groote, haar vleesch is hard, heel steenagtig en vol marc of overschot, maar zy heeft sap genoeg en dat ongemeen musqueert.

62. *De Dorville*, of *Calot*, of *Poire de Provence*, is groot en lang genoeg, geel-rood, zonder steen, en is maar om te kooken of stooven, dog daar toe voortreffelyk en veel geagt, zy slaagt heel

wel en draagt veel op hooge boomen.

F E B R U A R Y.

In deeze maand werden nog eenige Eschafferien, en Ambretten gezien, en voornamentlyk de Sint Germainen, zo wel als de Gros Musc, Winter-citroen, en gezegde Stoofoeeren, de winter Bon Chritiennen beginnen ook wat meer met stapels te verschynen, om de volgende Peeren gezelschap te houden.

63. *De Colmar*, hier in Holland genaamt de *Roskammer*, is een der zeldzaamste en der nieuwste vrugten, zo wel als der uitnemendsten, men noemd ze in Gujenne *Poire Manne*, en in andere plaatzen *laafte Bergamot*, dat vry wel met dezelve overeenkomt, want zy swierd dikwils volkooome na een schoone en groote Bergamot, en zomtyds na een Bon Chretien (te weten de Zomer Musqué) zy is plat aan de kruin, die groot en gezonken is, wat dikker van buik, middelmatig lang werdende na de steel, die kort, dik genoeg, en scheev is, de kouleur is groen gestipt, gelyk de Bergamotten, en zomtyds een weinig geteekend met rood aan de zon zyde, in 't rypen geel werdende, de schil is zagt en effen, haar vleesch teeder, en haar zap zoet, en heel zuikeragtig, zy is gelyk d'Epine en Petit-oin, een weinig onderworpen, om smakeloos en meelig te werden, wanneer zy de grond en tyd niet heeft gehad, die met haar aard overeenkomt, de stam zoude haar dienstig zyn, maar zy vreeft de minste winden van den Herfst die haar ligt doen afvallen, zo dat men zig moet vergenoegen, met dezelve op laagstammen te stellen, in een zachte, drooge, en ligte aarde, in Zon en Lugt; Eindelyk deeze Peer heeft dat byzonder, dat 'er onder een groot getal zomtyds eenige van ryp werden in November, en by gevolg lang voor het gros der andere, die gemeenlyk de maanden van February en Maart afwagten, om in dezelve te meer te praalen, als 'er gebrek genoeg van goede vrugten heerst, dat een byzondere agting voor deeze moet te weeg brengen, maar men behoeft zig niet te haasten om deeze Peer te eten zo ras als zy geel geworden is, en om goed te zyn, moet zy een weinig wyken voor het drukken van den duim, omtrent de kruin.

64. *De Winter Rouffelet*, gelykt genoegzaam na een Martin Sec,
in

HOOVEN EN THUYNEN. 149

in gedaante en groote, de kouleur is groenagtig, geel werdende in de rypheid, haar vleesch is teeder, en bros, met een weinig marc, of overschot, maar zappig genoeg, dat zuikeragtig genoeg zoude zyn, zonder een kleine groene en wilde smaak, die'er zomtyds in gevonden werd, zy slaagd wel op hoogstam.

MAART, APRIL, en MEY.

Hier begint een deereylyk gebrek van goede vrugten, en't zoude nog erger zyn, indien men niet een goede voorraad van winter Bon Chretiennen, en Colmars had, met eenige Peeren om te stooven, en indien de vier volgende Peeren zig niet aanboden ter voldoening der keurigen, verwagende dat de nieuwe beginnen te verschynen.

65. *De Bogy*, daar men gemeenlyk de naam van *Bergamot Bogy*, aan geeft, of van *Paasschen*, om dat de groene kouleur en grootte, wat na een herfst Bergamot swierd, zynde eenwel zo plat niet aan de kruin, en langwerpiger na de steel. De Bogy, zeg ik, is met kleine graauwe puntjes gestipt, die een weinig in haar rypheid geel werden, zy werd zomtyds droog en meelig bevonden, dat gebeurde aan die te ryp zyn, of uit te vogtigen grond koomen, men vind ook zodanige die in een grond gekomen zyn, die niet te zagt, en wat hardagtig is, en dat is als zy de juiste tyd van rypheid niet hebben kunnen afwagten, zy neemt ook ligt de smaak van 't stroo, vuaren-hout, of sluit-plaats aan; Eindelyk haar zap is ook zomtyds een weinig zuuragtig, maar als zy een grond en sluit-plaats na wensch heeft gehad, en met den woord, wel geconditioneert, dan is zy, teeder en zagt met een overvloedig en zuikeragtig zap, dit gevoegd by het Zayzoen, in 't welk zy verschynd en geëeten werd, moet haar zeckerlyk veel agting aanbrengeu, zy maakt een schoonen boom, en schiet geweldig door, by na als de Virgoule &c. maar zy en houd ook niet vast aan de steel.

66. *De Sint Lézin* is van middelmatige dikte, en lang genoeg, haar kouleur is groen, met rypen geel werdende, zy werd zomtyds zagt genoeg bevonden, en heeft zap, maar zy is gemeenelyk droog genoeg, hoewel dat altyd sterk musqueert, zy bevriest, en werd

swart, met de minste koude, en wil in een warme plaats gesteld werden, ondertusschen als men ze kan bewaaren, duurd zy lang, en werd laat geëeten, men wil dat zy meer zap heeft op wilde Peer, als op de Quee struik.

67. *De Double-fleur*, geeft met haar naam genoeg te kennen, dat haar bloem dubbeld en schoon is, wat de Peer belangd, zy is dik en plat, haar steel lang en regt, haar schil glad, geel aan d'eene, en rood aan d'andere kant, met een woord, ten eenemaal schoon voor het gezicht, voor het overige, om raauw geëeten te werden, kan zy niet voor heel goed passeeren, maar in vergelding van dat, is zy wonderlyk gekookt, maakende het beste en schoonste stoorzel van de weerd, hebbende een megragtig vleesch, en zonder steen, met veel zap, dat ligt een schoone kouleur op het vuur verkrygd.

68. *De Bezy van Chaumontel*, is een groote Winter Beurré, heel gelykvormig, met de Herfst Beurré, maar nog wat rooder zynde, zy is over weinig jaaren op een oude stam gevonden, te Chaumontel by Luzarcho, na 't zeggen van een Liefhebber en Kender der goede vrugten, de zaak aldus dan zynde, en dat deeze Peer, gelyk men zegt, fondant is, met een suikeragtig en door-dringend sap, en zo laat, dat zy tot Pinxter duurd, 't is buiten twyffel, dat zy met den tyd een der voornaamste Peeren, ender meest gezogte, en geagste zal werden.

Daar is nu nog overig, in 't kort te gaan zien wat gebruik van alle deze soorten van Peeren, wiens beschryving die ik UE gegeven hebben, kan gemaakt werden, dat is aan te wyzen; Welke men op kroon of laagstammen of arbornain kan stellen, welke aan Espaljers of latwerken moeten gesteld werden, de verscheide gewesten onderscheidende, ende eindelyk welke de bekwaamste zyn voor hoogstammen, of voor de ruime lugt.

L DER
 HOOVEN EN THUYNEN. 151

Laagſtammen.

Indien men 23 laagſtammen te planten heeft, men zoude de volgende kunnen verkiezen,

2 Winter Bon Chretiens.	1 Verte Longue.
2 Beurrees.	1 Marquiſe.
1 Virgoulé, of Virgouleuze.	1 Sint Auguſtin.
1 Eſchafferie.	1 Meſſire Jean.
1 Ambrette.	1 Cuiſſe Madame.
1 Epine d'Hyver.	1 Gros Blanquet.
1 Rouſſelet.	1 Muſcat Robert.
1 Robine.	1 Sans Peau.
1 Petit-oin.	1 Bugy.
1 Kraſane.	1 Muſcat Fleury.
1 Sint Germain.	—

23

Wy zullen de Bergamotten niet op ſtam ſtellen, om dat zy daar niet al te wel op gelukken, zo min als de kleyne Muſcaat.

Voor 50 Laagſtammen, zoude men kunnen verkiezen

Zoomer-peeren.

2 Rouſſeletten.	1 Groote Blanquet.
2 Robines.	1 Muſcat Robert.
2 Cuiſſe Madames.	1 Sans Peau.

9

Herſt-peeren.

4 Beurrees.	2 Verte Longues.
2 Pitit-oins.	1 Marquiſe.
2 Craſanes.	1 Meſſire Jean.
1 Louiſe Bonne.	1 Muſcat Fleury.

14

Winter-peeren.

4 Winter Bon Chretiens.	3 Sint Germain.
4 Virgoules.	3 Colmars.
3 Eſchafferies.	2 Sint Auguſtins.
3 Ambretten.	2 Bugyes.
3 Epines d'Hyver.	—

27

Voor

Voor 100 Peere-boomen op laagstam zoude men kunnen hebben, 15 Zoomer-peeren, 32 Herfst, en 53 Winter-peeren.

Zoomer-peeren.

2 Rouffeletten.	1	1 Somer Bon Chretien musque.
2 Robines.	1	1 Langsteelde Blanquet.
2 Cuisse Madames.	1	1 Orange Verte.
2 Gros Blanquetten.	1	1 Magdalene.
1 Muscat Robert.	1	1 Bourdon.
1 Sans Peau.	1	
		15

Herfst-Peeren.

6 Beurrees.	1	1 Messire Jean.
4 Petit-oins.	1	1 Muscat Fleury.
4 Krafanes.	1	1 Doyenné.
4 Louise Bonnes.	1	1 Bezy de la Motthe.
4 Verte Longues.	1	1 Sucré Vert.
4 Marquifen.	1	1 Lansac.
		32

Winter-peeren.

8 Winter Bon Chretiens.	6	6 Sint Germain.
8 Virgouleus.	6	6 Colmars.
6 Eschafferies.	2	2 Sint Augustins.
6 Ambretten.	4	4 Bugyes.
6 Epines d'Hyver.	1	1 Martin Sec.
		53

Voor 200 Peereboomen op Laagstammen zoude men kunnen hebben.

Zoomer-Peeren.

6 Rouffeletten.	2	2 Sans Peau.
6 Robines.	2	2 Zoomer Bon Chretien Musqué.
2 Cuisse Madames.	2	2 Langsteelde Blanquetten.
2 Gros Blanquetten.	1	1 Orange Verte.
2 Muscat Roberts.		
		2 Mag-

HOOVEN EN THUYNEN. 153

2 Magdalenes.	1 Salveati.
1 Bourdon.	1 Caffolette.
2 Epargnes.	1 Petit Muscat.
1 Grös Oignonnet.	1 Ovale.
1 Kleine Blanquet.	
	36

Herfst-peeren.

12 Beurrees.	2 Doyennés.
8 Petit-oins.	2 Bezyes de la Motthe.
8 Krafane.	2 Sucré Vert.
5 Louise Bonnes.	2 Lanfacken.
8 Verte Longues.	1 Bezyes d'Hery.
5 Marquifen.	1 Poire de Vigné.
2 Mefire Jean.	1 Rouffeline.
2 Muscat Fleury.	
	61

Winter-peeren.

16 Winter Bon Chretiens.	3 Martin Secs.
16 Virgoulés.	1 Angobert.
10 Eschafferies.	1 Double-fleur.
10 Ambretten.	1 Franc Real d'Hyver.
10 Epines d'Hyver.	1 Ronville.
10 Sint Germain.	2 Portails.
10 Colmars.	1 Pastourelle.
3 Auguftinen.	1 Chaumontel.
7 Bugyes.	
	103

Wel te verftaan, dat men van deze telling, de vrugten kan uitzonderen of afneemen, die men daar na tot de Espaljers, latwerk, of hoogftammen zal gebruiken, uitgenoomen de winter Bon Chretiens, die men niet te veel kan hebben.

Espaljers, Glintingen, Heiningen of Latwerken.

Tegen het Oosten en Zuiden, moeten behalven, de Perffikken, Abri-

Abricozen, Pruimen, Paviën, en Brunjons &c. de volgende Peeren gesteld werden, die daar het best aan gelukken.

Winter Bon Chretien.	Zoomer Bon Chretien Musque,
Herfst Bergamot, de Gemeene,	Beurré.
de Suiffe.	Lansac.
Kleine Muscat.	Epine d'Hyver.
Cuiffe Madame.	l'Échasserie.
Robine.	Ambrette.
Rouffelet.	Colmar.

Maar ik wensde wel dat'er van 50 boomen, by voorbeeld 15 of 20 winter Bon Chretiennen waaren, 8 of 10 Bergamotten en 6 kleine Mascaaten, en dat men de overige verdeelden onder de andere soorten.

Tegen het Westen kan men de volgende Peeren stellen.

De winter Bon Chretien.	Colmar of Roskammer.
Herfst Bergamot, Gemeene, en	Beurré.
Suiffe.	Kleine Muscaat.
l'Échasserie.	Cassollette.
Ambrette.	Cuiffe Madame.
Epine d'Hyver.	Lansac.
Rouffelet.	Magdalenc.
Robine.	Bugy.
Virgoule.	

Wel verstaande, dat omtrent de helft van een Espaljer teegen 't westen winter Bon Chretien moeten zyn, en Bergamotten, eenige Bugys daar onder begreepen.

De Peeren die best teegen het Noorden gelukken, zyn de

Beurré.	I.	Krafanc.
Bergamotten.		Martin sec.
Verte Longue.		Sint Lezin.
Virgouleuze.		Orange Verte.
Bugy.		

En

HOOVEN EN THUYNEN. 155

En de Peeren om gestoofd te werden.

Angobert. Franc-real.
Double-fleur. Bezy d' Hery.

II.

Rouffelet, om laater te hebben. Epargne.
Robine. Caffolette.
Sucre Vert. Doyenné.
Lanfac. Poire de Vigne.
Messire Jean. Cuisse Madame.
Sint Germain. Magdalene.
Blanquet. Fondante van Brest.

En zomtyds
l'Echasserie, Ambrette, &c.

Hoogstammen.

Men behoort op Hoogstammen te stellen die het meeste draagen, en vast aan de steel zyn, en by gevolg niet onderworpen van de Herfst-winden afgeslaagen te werden, daar deeze boomen bloot voor staan, deeze zyn de volgende,

Voor de Zoomer-peeren.

Rouffelet. Caffolette.
Cuisse Madame. Poire de Prince.
Gros Blanquet. Pendar.
Kleine Blanquet, Fondante van Brest.
Bon Chretien Musqué. Ovale.
Sans Peau. Gemeene Zoomer Bon Chretien.
Bourdon. Amiral &c.
Muscat Robert.
Robine.

Van Zoomer Peeren is het goed vier Rouffeletten, teegen een van de andere soorten te hebben; De Rouffelet is tot allerley gebruik goed, en byzonder om te droogen, als men daar overvloed van heeft.

Herfst-peeren, op hoogstam.

Lanfac.	Beurré.
Poire de Vigne.	Baveux, of Eherpire.
Rouffeline.	Sucre vert.
Petit-oin.	Amadotte &c.
Messire Jean.	

Van Herfst vrugten slaagen de Lanfac en Rouffeline best voor hooge boomen; De Messire Jean draagd daar sterk op, gelyk ook de Amadotte, men kan eenige Bergamotten op hoogstam itellen, indien zy van een hooge muur, (elt, of wilde plantagie, of Heining) beschut werden.

Winter-peeren.

Ambretten.	Martin Sec.
l'Echasserie.	Rouffelet (winter).
Epine d'Hyver.	Ronville, &c.

Stoov-peeren.

Kleine Certeau.	Donville.
Angober.	Pontpeer of Graciol &c.
Franc Réal.	

d'Ambret slaagt van alle Winter-peeren best ep hoogstam, en verders de voorgenoemde.

Indien men onder deeze eenige halfstammen vermengd, men kan daar toe alle soorten verkiezen, die bekwaam zyn op stam; Maar voornamentlyk de Rouffelet, de Zoomer Bon Chretien musqué, de Petit-oin, l'Epine d'Hyver, l'Echasserie, en d'Ambret.

Wat andere aanmerkingen belangd, die omtrent de Peeren zouden kunnen werden gedaan, als van de grond, en de stammen daar zy op moeten geënt werden &c. daar is zorg voorgedraagen, om dat aan te teekenen by ieder peer in de voorgaande beschryving.

Eindelyk, hoewel wy hier de beschryving van omtrent 70 Peeren hebben gegeven, alle geheel verscheide, en die ieder haar waardy hebben, en by gevolg, dat'er genoeg is om de begierlykheid der naaukeurigsten te voldoen, zo hebben wy evenwel gedagt om hier nog een opnoeming te voegen, van veele andere soorten, in drierley soorten verdeeld, te wecten, goede, middelmatige, en slegten.

Goede

HOOVEN EN THUYNEN. 157

Goede en middelmatige Zoomer-peeren.

d'Onbekende Chesneau.	Poire Rose.
Vroege Rouffelet.	Milan de la Beauriere, of Zoomer Bergamot.
Epine-marcuil.	Tulipé, of Hooning-peer.
Orange Brunc.	Brutte Bonne.
Zoomer parfum, of van Berny.	Finor d'Orleans.
Grise Bonne, of Crapaudine.	Witte Beurré.
Frangipanne.	Chaire Dame.
Caillot-rosat.	

Herfst-peeren.

Communes des Deffunts.	Vilaine d'Anjou.
Herfst-parfum.	Bézy de Cailloy, of Rouffelette d'Anjou.
Jalousie.	Oignon Musqué.
Peer van Londen.	Ambrette Sans Epine.
Chat Brulé.	Or d'Antomne.
Poire d'Angleterre.	Morfontaine.
Ambrette de Bourgueik.	Ebergement.
Spaanse Bon Chretien.	

Winter-peeren.

Lattinvert.	Jasmin.
Muscate l'Alleman.	Etranguillon Vibray.
Finor musqué.	Milau-bond.
Poire de Naples.	Reine d'Hyver.
Archiduc.	Vernusson.
Succrin-noir.	Sint Martial of Angeliq.

Goede Peeren om te slooven.

Carmelite.	Poire d'Amon, poire de Thomas, of Martin, poire de Ros, poire de Chappeau.
Tibivilliers, of Bratte Marma.	
Caluet, Gros fremont.	
Sint Francois, Bequesné.	

*Slegte Peeren.**Zoomer.*

Poire de Sain.	Hativcati.
Certeau d' Ete.	La deux Tetes.
Supreme.	Odorante Musqué.
Bellissime.	Oignon de Vervan.
Bette Rave.	Ecarlatte.
Orange Rouge.	Poire de Mon Dieu.
Jargonelle d' Ete.	Belle Verge.
Lombardie.	Contrau, of Sint Gilles.
Sanguinolle.	La Vallée ordinaire.
Vallée Musqué.	Gros Blanc.

Herfst.

Burgnet Rusfette d'Angleterre.	Poire de Cypre.
Belle & Bonne poire de Cadet.	Poire de Malthe.
Grosse guene.	Certeau musqué.
Fin Oin.	Passebon.
Martineau.	Cadillac.
Legat, of Bonge.	

Winter.

Damas of Christalline Morin.	Constantinople.
Caillot d'Hyver.	Orange de Sainct Lo.
Bergamotten de Sialle musqué, of Collombier.	Jargonelle d'Hyver.
Dame Jeanne.	Castellier, Crapant.
Pernan.	Estoupe, Stergonnette.
Miret.	Bestebir.
Gourmandine.	Montave.
Trouvée de Montagne.	Gambaye.
Florentine.	Vilaine d'Hyver.
Macaire.	Poire Verte du Pereux.
La Bernardiere.	Parmen Rouge.
Martin Sec de Bourgogne.	Poire de Pise.
Fontarabic.	Fuscé.

VIII. HOOFDPUNT.

Van de Appelen.

DEn Appel is een geagte vrugt, om het veelvuldig gebruik, dat men daar van maakt, en die daar en booven gemeenlyk lang duurd, daar zyn veele foorten van, daar van de eerste en vroege zyn.

De Passe-pomme, die van twee of drie foorten is.

1. *De Roode Passe-pomme*, is heel vroeg, zy is van een levendig rood aan de eene kant, en van een schoon blank aan de andere kant, met een woord schilderagtig, zy is teeder, draagd veel, maar wil vroeg geëeten werden, onderworpen zynde voos en meelig te werden.

2. *De Zoomer Calleville*, is van buiten en binnen rood, en swierd, en smaakt wat na de regte herfft Calleville.

3. *De witte Calleville*, is ten naaften by dezelve, uitgenoomen dat zy van binnen en buiten blank is, den een en den ander gaan met de maand van September voorby.

4. *De Rambour*, is een schoone en grooten Appel, groen aan d'eene kant, en gestreept met rood aan d'andere kant, werd in Augustus geëeten, en duurd niet lang, zy is goed om raauw, en uitnemend gestoofd, en gelyk zy de grootste is van alle de Appelen, zo vereist zy groote boomen, de Paradys is te swak om ze te draagen.

5. *De Roode, of Herfft Calleville*, is een van de geagste en beste, langwerpiger als rond, groot en schoon om aan te zien, haat kouleur is rood, en ook van binnen, die 't meeste rood hebben, zyn de beste, en die hebben te gelyk het meest van deeze aangename Violette-geur, die haar zo geagt maakt, kort om, 't is een uitnemende vrugt, 't zy raauw, 't zy tot stovzels, dat geheel rood is, en zy duuren dikwils van October, wanneer zy beginnen, tot in January en February, zy werden zomtyds droog en meelig, maar dat is als zy te oud werden, voor de rest draagd zy niet alle jaar, maar als zy draagd dan draagd zy veel, en hoe ouder

der den boom is, hoe meerder dat hy draagd, en te meer is de vrugt van binnen rood.

6. *De witte Ribbert-Calleville*, op eenige plaatzen *Meloene* genaamd, is schoon, groot, heel goed en duurzaam, zy is heel geribd, en blank van van buiten, en een weinig gekouleurd na de Zon, maar zonder eenig rood van binnen.

7. *De Violetten*, is een heele groote en schoonen Appel, waar van de grond der kouleur witagtig is, een weinig gestipt, ter plaatze daar zy beschaduwde is geweest, maar gestrept met rood aan de zon zyde, haar vleesch is blank, en heel fyn en delicaat, met een uitnemend zoet, en zuikeragtig zap, zonder eenige hardigheid, zo dat het een kostelyken Appel is, om geëeten te werden, zo ras als men dezelve heeft geplukt tot Kersmis toe, maer zy duurd niet langer.

De Courpendu is heel gemeen of bekend, byzonder in Switserland, en daar werden veele zoorten van gevonden, daar wy de voornaamste maar van zullen aanraaken, onder dewelke de eerste en geagteste buiten twyffel is.

8. *De Courpendu*, die men in Vrankryk *Bardin* noemd, en in Duitsland *Ledder Carpendich*, 'tis een platten Appel, en van een middelmatige groote, haar kouleur is van een graatwagtig rood aan de eene kant, en vermiljoen aan de andere kant, haar vleesch is heel fyn, en haar zap heel zoet, en zelsaangenaam parfumeerende, men eet 'er met plaizier van, van December tot in February en Maart; Maar evenwel te lang bewaard, werd zy droog en smaakeloos, maar zy heeft dit byzonders, dat zy een frisse reuk heeft, dat van de meeste Appelen niet kan gezegd werden.

9. *De graauwe Courpendu*, is grooter, plat, vast van vleesch, en uitneemend van smaak.

10. *De roode Courpendu*, is ook heel goed, en

11. *De kleine geele Courpendu*.

12. *De Venkel of Anys-appel*, is van een middelmatige groote, en langwerpige gedaante, overal graauw-rood van kouleur, sweemend na de kouleur van de buik van een Hart of Hinde, zonder by na ooit een heldere kouleur te verkrygen, haar vleesch is heel fyn, en haar zap heel zuikeragtig, met een klein geurtje van de planten, daar zy den naam van heeft, zy begint met Decem-

ber,

ber, en duurd tot February en Maart, waarlyk 't is een plaizierigen appel; en die geen kwade reuk heeft, dog zy is als de Bardin, dat is te zeggen, zy werd ligt smaakeloos.

13. Daar is een Witte en een Geele van, die dezelve hoedanigheeden hebben; maar de Geele is wel zo goed.

14. *De Reinetten*, wiens naam alleen de lofspraak maakt, werd zo genaamd, om dat zy de Koninginne der Appelen is, men teld 'er veele soorten van, maar die op twee uitkoomen, *de Witte*, en *Graauwe*, beide uitneemend, 't zy raauw, gekookt, en tot stoozels, voornamentlyk, wel ryp zynde, dat gemeenelyk met January begint, voor die tyd hebben zy een weinig scherpigheid van zuurte, te ryp zynde, verkrygen zy een geur die niet aangenaam is, te meer als men ze op stroo heeft gelegd, om te ripen: Dog zy zyn van een groot gebruik, nadien zy nuttig byna het geheele jaar door gebruikt werden, haar vleesch is vast, en hebben een zuikeragtig zap, zy werden groot en schoon, en draagen veel, en moogelyk zo veel en meerder als andere soorten; ziet daar de hoedaanigheeden, die deeze beide gemeen zy.

15. *De witte Renet*, is in der daad blankagtig, een weinig geel met kleine stipjes, zomtyds een weinig rood verkrygende aan de zon zyde.

16. *De graauwe Renet*, is graauwagtig-groen, als men ze plukt, maar werd een weinig geel, als zy ryp werd, het schynd dat deeze een weinig doordringender smaak heeft als de witte.

17. *De Pomme d'Apis*, is inderdaad een Appel voor Juffrouwen en goed gezelschap, ook is zy geagt en gekend, by al de weerld, zy is blank aan d'eene en aan d'andere kant, van een schoone en roode kouleur, ten uiterste leevendig en affchitterende, haar schil is fyn, en 't is jammer dat men ze schild, zy diend haar voor een cicraad, zy is inderdaad klein, maar ter vergoeding van dat, zo heeft zy geen kwade reuk, maar in teegendeel zy parfumeerd heel aangenaam, in een ongemeen fyn vleesch, met een aangenaam zap verzeld; Eindelyk, zy draagd byzonder veel, en hoewel zy duurd van December af tot in Maart en April, zo heeft zy dat byzonder, dat zy nooit verflenst, met een woord, 't is een vermaakelyk appeltje.

18. *De Pomme-rose*, of *Roos-appel*, is wel bekend en geagt te Lyons

Lyons en in 't Dauphiné, men noemd ze ook *Gros-apes*, ont dat zy uitwendig heel wel gelykt na de regte Apis, hoewel zy om de waarheid te zeggen, niet en deugd, of daar by te pas komt, zy is nogtans goed, en om ze te beeter te hebben, en schilderagtig, moet men ze laat op den boom laten hangen, daar zo vast aan gehegt zynde, dat zy voor geen winden vreeft.

19. *De Francatu*, is een grooten Appel, rood aan d'eene kant, en geel aan d'andere, die lang duurd.

20. *La Pomme de Glac*, is meer om de raarigheid, als om de deugd, zy is van twee soorten, *de witte*, en *de roode bruine violette* dus genaamd, om dat zy ryp werdende bevrooren schynen, of na 't Cristal gelyken, zonder het nogtans te zyn.

21. *De Cousinotte*, is een soort van Calleville, die tot in February duurd, is zuur van zap, ook lang en dun van steel.

22. *Het Jeruzalems Appeltje*, is langwerpig en over al rood, vast van vleesch, en van weinig smaak, hoewel zuikeragtig genoeg, zy heeft geen kwaade reuk, als de meeste appelen.

23. *Den Appel zonder blom*, of *Vyg-appel* is groen, en groeid als de Vygen, (zonder te bloeien) en duurd lang.

24. *De Petit bon*, is langwerpig graauw, met roode streepen, en heel goed.

25. *De Engelsche Druc-permein*, is van kouleur als de Jeruzalemsche, maar is platter, zoeter, en zuikeragtiger, daar werd in Engeland veel werk van gemaakt.

26. *De Goud-appel*, of *Golden-pipping*, is ook een geagte Engelsche Appel, zy swierd t'eenemaal na een Paradys-appeltje, of andere wilde soort, is heel geel en rond, heeft weinig maar doordringend zap, en zonder kwaade reuk, kort om, zy is uitnemend, en tot allerley gebruik goed, en de alderaangenaamste van allen.

Ziet daar de voornaamste Appelen, daar is nog een groot getal van anderen, zo goeden als kwaaden, daar wy hier alleenlyk een benoeming van zullen geeven ter voldoening der naaukeurigen, die met de voorgaande niet voldaan zullen zyn.

Vroegte

Vroege en laate Orgeran.	Sneeuw-appel.
Star-appel.	Lazarelle.
Haute Bonté, of Blandidalie.	Peer-appel.
Rouvezzeau.	Angleterre of Malingré.
Chalaigner.	Pomme de Pin.
Gros Bon.	———— de Fouaffe.
Pomme de Pigeon.	———— de Croquet.
———— de Porte.	———— de belle Fille.
Witte Passé Pomme.	———— de Bondy.

Ondertusschen, van dit groot getal Appelen, zyn'er maar seeven, die men voornamenlyk moet zoeken te verkrygen, te weeten, de witte en graauwe Reynetten, de roode Herfft Calleville, d'Apis, de graauwe, witte, of geele Fenouillet, de Courpendu, of Pome Bardin genaamd, en de Pomme Violette.

De Heeren en Liefhebbers zullen 'er nog kunnen byvoegen, indien zy willen, eenige Rambours, wit geribde Callevilles, en zoomer Callevilles, &c. met de twee Engelsche Appelen.

De Appelen werden geënt, of op wild voor groote Boomen, of op Paradys voor Naantjes, en deeze laaften vleien zig in alle soorten van aarde, warm of koud, droog of vogtig &c. Men kan eenige kroon of naantjes Appelen, op Paradys, (of Heiningen, of Contrespalsjers) tusschen laagstammen van Peeren stellen, die rondom de vierkanten der moestuin geplant werden, dat een aangenaame uitwerking maakt, en daar toe behoev men deeze peeren maar wat wydt van den anderen te planten, zonder dat men behoeft angstvallig te weezen, dat zy malkander zullen benadeelen, in haar voedzel, want de Peeren zoeken dat diep in de grond, en deeze kleine Appelboompjes, of struikgewassen hebben weinig van nooden, en vergaderen, dat omtrent de oppervlakte der aarde, zonder verloren gaan.

Volgens het zeggen van den Heer de la Quintinie kan men stellen, indien men een considerabel getal van Buissons, of Laagstammen van Appelen te planten heeft, de twee derde van deeze vier soorten, de witte en graauwe Reinetten, de roode Calleville van den Herfft, en de Apis, van ieder evenveel; En het ander derdendeel van deeze drie soorten, de Fenouillet, Courpendu-bardin,

en de Violette, in eeven gelyke deelen.

Indien men maar een klein getal van kleine boomen te planten heeft, zo kan men zig vergenoegen, van daar de volgende toe te gebruiken, de Bardin, Fenouillet, Apis, Violette, en Herfit Calleville, als de zeldzaamste, die'er niet veel en zyn, en houden de Renetten voor de groote boomen, gelyk ook de Rambours, de Francatus &c. en zelfs de Herfit Calleville, en om'er de ruimte of overvloed van andere soorten te hebben, zo ziet verder het Nieuw Register der Vruchtboomen, in de Voorrede gemeld.

IX. HOOFDPUNT.

Van de Druyven.

DAar is een ontelbaar getal van Druyven, alle verscheiden in smaak, geur, groote, gedaante, kouleur, tyd van rypheid, &c. inderdaad, daar zyn geheele groote, middelmatige, lange, ronde, zoete, parfumerende, vroege, laate, witte, swarte, roode, violette, rosch, halv en halv &c.

Wy zullen ons vergenoegen, met de voornaamste soorten te beschryven, en zelfs maar van die bekwaam zyn om aan de Espaljers of latwerk in een Thuin of Hoy gesteld te werden: Ondertusschen zulken wy een benaaming van de anderen geeven.

1. *De vroege Druyv*, is een soort van vroege swarte Moriljon, die vroeg kouleurd, dat hem lang te vooren doet ryp schyneneer hy het is, haar schil is heel hard, ryp zynde, is zy heel zoet, men noemd ze ook de *Magdalene Druyv*.
2. *De witte Chasselas*, anders *Muscadet* of *Bar sur Aube*, is een byzondere zoete Druyv, die groote trossen, en druiven heeft die knappen, zy rypt ligt, en blyvt langer goed als eenige andere druiven, zy is heel bekend en geagt in Switserland, daar zy de *Witte Fendant* genaamd werd.
3. *De swarte Chasselas*, heeft by na dezelve hoedanigheeden, gelyk ook
4. *De roode Chasselas*, daar men ook de naam van *Grieksche Druyv* aan geevt.
5. *d'Autriche met het Pietercehy-blad*, ook *Cioutat* genaam, is allezins gelyk de witte Chasselas, uitgenoomen het blad, dat zy heel ge-

gekurven of ingefneeden heeft, als 't blad van de Pietercely, dat een aangenaame uitwerking maakt, hy draagd sterk.

6. *De Witte Muscat*, geeft groote bosfen, en is een uitneemende Druiv, engroot genoeg, rond, vast, geel, hard, en krakend, met een geheel zoet gezuikert, en parfumeerend zap, met een woord, het is de lekkerste van alle Druyven, zelfs van alle vrugten, als zy tot volkooome rypheid heeft kunnen koomer; maar om wel te rypen, moet men ze tegen het Zuiden, of teegen 't Oosten stellen, en in een drooge en zandagtige grond.

7. *De roode Muscat*, heeft ten naasten by dezelve hoedaanigheden, gelyk ook

8. *De Viole-muscat*, die ook heel uitneemend is.

9. *De swarte Muscat*, is de slegste van de vier, hebbende na 't schynd zo veel geur nog verheeven smaak niet, maar daar en teegen ryp zy ligter.

10. *De lange Muscat*, anders *Italiaansche Passé Musqué*, is wit, geeft dikke en lange troffen, en heele lange, dikke, en sterk musqueerende en parfumeerende Druyven, als zy ryp kunnen werden, hy moet de beste stand en groote hette hebben, anders kan zy niet ryp werden, zy is uitneemend in Confituuren.

11. *De witte Corinthische*, is een kleine witte Druyv, dun en zonder karrels, lang van tros geheel zuikeragtig en smakelyk, als zy wel ryp is.

12. *De roode Corinthische, of Violet*, is een weinig grooter voor het overige dezelve.

13. *d'Expirant*, is een heel bekende en geagte Druyv in Languedoc, aan de kant van Montpellier, en Nismes; Zy is van een blaauwagtig swart, of liever klei-kouleur, middelmatig groot, vast, en zoet, met een woord uitnemend, als zy ryp is, haar blad is vol roode vlakjes.

14. *Maroquin*, brengt groote troffen voort, en swarte groote Druyven, vast en krakende, en heel goed als zy ryp zyn.

15. *De Italiaansche Druyv, Pergoleyse* genaamd, is tweederlei, wit en violet, met lange dikke bosfen, langwerpige Druyven, niet dicht op malkander, heel uitnemend als zy ryp zyn, maar daar kan zy in deeze Hollandsche lugtfreek niet wel toe koomen, zo dat zy een goede stand vereist, of een brocikas.

16. *De Damas*, is een uitnemende Druyv om te eten, wiens trossen dik en lang zyn, de Druyv is dik en lang, en heeft een Amber-geur, en geen karrels, hy druyp dikwils, en wil met lange-ranken gesnoeid werden, gelyk ook de Muscat, daar is een roode, en een witte.

17. *De Bourdelais* is een soort van een groote, witte, en lank-werpige Druyv, die heele groote en dikke trossen maakt, zy rypt by na nooit, en is by gevolg maar bekwaam voor Confituuren, of Verjus, als men dat van nooden heeft, haar blad is ook uitnemend bekwaam, om de schotels te verciere in October.

Daar zyn nog verscheide andere soorten van Druyven, die men aan Espaljers kan stellen, als de gemeene *Depense*, de *Muscade*, de *Olivette* &c.

Daar zyn ook veel andere goede soorten, bekwaam voor wynbergen, en wyn, als

De swarte *Morillon*, in Bourgogne *Pineau* genaamd, te Orleans *Auvernat*, te Geneve en in 't land van Vaud *Servagnin*, daar zyn drie soorten van, maar die splyt is de beste.

De witte *Morillon*, in Champagne witte *Fromenteau* genaamd, in Switserland witte *Servagnin*.

De *Fennetin*, genaamd *Muscat van Orleans*.

De witte *Baulnier*.

De witte *Melier*, in Bourgogne groen en swart.

De swarte *Sanmoiseau*, in 't france Comté *Pelloffard* genaamd.

De swarte *Blanquette*, of *Clarette* van Languedoc.

De roode of graauwe *Fromenteau van Champagne*.

De graauwe, roode, en witte *Malvoisie*.

De gemeene *Verwer*, en de *Verwer van Canada* &c.

X. HOOFDPUNT,

Van verscheide Vrugt-bomen.

Daar is nog overig van verscheide andere soorten van vrugt-boomen te spreken, die by de voorgaande kunnen gevoegd werden, op dat Thuinen, Hooven, Boomgaarden en Plantagien alle de vrugten voortbrengen, daar onze Lugtfreek (of Climaat) toe bekwaam is.

1. Den

HOOVEN EN THUYNEN. 167

1. *Den Amandel-boom*, bloeid van alle boomen de eerste, dus vergaat zyn bloem dikwils door de koude, daar zyn twee soorten, zoet en bitter, den een dun van schors, Amandelen van *Genes* genaamd, d'andere hard van schors, die wederom in drie soorten werden verdeeld, te weten, groote, middelmatige, en kleine, de groote, die veel in Italiën gevonden werden, zyn uitnemend, voor zo veel zy geheel lang en schoon zyn, met een punt als een vishaak, maar om te dragen, moet men de twee anderen zoeken, en voornamentlyk de middelmatige; Den Amandel wil een warme en drooge grond, en wel tegen de Zon, en vereist volstrekt een zachte, ligte, zand of steenagtige aarde, en de mest doet hem sterven, hy is het bekwaamste onderwerp om Persikken op te Occulceren, en daar toe behoeft men maar Amandels te neemen, die men omtrent Kersmis in zand legt by lagen om te kymen, en omtrent Maart of April zal men ze in de volle grond leggen, op ryen een voet of wat meerder van malkander, en indien de spruit te lang is, zal men die teegen den Amandel afknypen, zy moeten in een wel gespitte en bereide mulle aarde gesteld werden, op dat zy te sterker doorschieten, en bekwaam werden, en groot genoeg, om in September van het zelve jaar geocculceerd te werden, met het slapende botje, daar veel aan geleegeen is; want de occulatie groeid of vat beeter op jonge Amandels, als op oude, ter oorzaak van de gom, indien zy groot zyn, zo moet men ze met het doorschietende botje occulceren, omtrent Sint Jan, op dat de occulatie aanstonds doorschietende, door de gom niet versmoord werd; Voor de rest behoeft hy niet geënt te werden, om goede Amandels te draagen, en heeft dit byzonder dat hy niet wil verplant weezen.

2. *Den Hazelaar*, of *Haazenoote-boom* is geheel gemeen, die over al wel slaagt, in warme of koude gronden, de wilde geeft kleine nooten, en juist zo goed niet, als de anderen, de tamme draagt; De regte soort die rood van binnen zyn, hy komt van stek of uitloopen, en kan met de fluit geënt of geocculceerd werden, om grooter vrugten te geeven, en eindelyk, daar is een soort die de *Avellana*, of *Pontica* genaamd werd, die de grootste van allen is, wiens boom van de geplante nooten komt, en vereist meer oopen lugt als de anderen, die gemeenelyk in bosschen werden

den gesteld, of tot pallissaden, heggen of hagen van een Thuynd gebruikt daar de minste Zon is.

3. *Den Okker Noot*, is noodzakelyk, en een boom die veel draagd, maar hy moet in 't ruime veld staan, om dat hy door zyn gebuurfchap met fchaduw en wortel benadeeld; Hy vereift ten naaften by dezelve grond als het Kooren, en vlyd zig op de kanten van groote weegen, en zelfs langs waaterbeeken, en wil geflagen zyn; Als men hem wil enten, zo moet het met de fluit, of door occulatie zyn, maar dat is niet noodig, en hy komt heel wel van Nooten, in de aarde gezaaid of gestooken, maar men moet wagten tot dat hy groot genoeg is om te verplanten, (6 of 7 jaaren.) Daar zyn veele foorten van, de grootfte is de mooifte, maar draagd minft, de kleine is beeter om olie van te maaken, als om te eeten, maar de twee beste foorten en die 't meefte draagen, zyn de middelmatige, daar van de eene ronder, en vierkanter is, en d' andere langwerpiger, en de bladeren van deeze zyn geheel lang en byzonder, men werpt of flaat de nooten af met ftoffen, knepfels of ftaaken, en 't werd aangemerkt, dat hy het volgende jaar meer draagd, als hy veel geflaagen is, met een woort deezen boom is te agten niet alleen om zyn vrugt, die goed is om geëeten te werden, groen en droog, maar ook om zyn hout, daar fchoone Kaffen, Cabinetten, en Huis-cieraden van gemaakt werden, en ook om zyn fchors, die voor de Verwers diend.

4. *De Kaffanje-boom*, groeid van zelfs natuurelyker wys op veel plaatzen in de boffchen, en vlyd zig, en wil wel geplant wezen in een drooge en afhellende plaats, in een ligte en zandagtige grond, en voornamentlyk in fwart zand, men moet hem voor al by 't water niet planten, of in laage en vogtige plaatzen, men kan de Kaffanjes op twee manieren zaayen, of aanftonds in de volle grond vier of vyf in een gat, om dat zy niet alle voortkoomen, of dat beeter is, in zand gelegd in de kelder, omtrent Kerffemis om te doen kymen of fpruiten, daar men ze in maart uithaald, om in de volle aarde geplant te werden, die men ziet dat gefprooten zyn, maar als de Kaffanjes niet geënt werden, zullen zy niet als kleine vrugten, van weinig waarde voortbrengen; *De Marrons* zyn de grootfte, en beste, daar zyn veele foorten van.

5. *De Indiaanfche Maron*, of *Castania Quina*, is een nieuwe foort

foort, in Europa maar over weinig jaaren bekend, hy laat zyn vrugt vallen, en zy werd niet geeten, men noemd ze paarde-Castanjes, om dat zy goed zyn om de bangigheid van de Paarden te geneezen. De Indiaansche *Maron*, is de schoonste van alle boomen, uit de natuur tot een Piramide opgroeiende, hebbende breede bladeren, schoone bloemen, en een aangename schaduw makende, hy heeft nog dit tot zyn voordeel, en dat veel te agten is, dat hy spoedig en weelig groeid, en in weinig jaaren, een groote en schoone boom werd, maar wil niet geheel winderig staan, of breekt en scheurt zyn takken.

Deeze laatste hoedanigheid is hem gemeen met de *Acacia* die uit het zelve land komt, en hoewel het geen vrugtboom is, zo zullen wy nogtans geenzins nalaaten, om 'er een woord of twee in 't voorbygaan van te zeggen, om zyn schoonheid, en cieraad dat hy in een Hov, of Thuin maakt, hy is over al met doornen gewapend, en hart van hout, maar zo bros, dat het zeer onderworpen is van de wind gebrooken te werden, hy maakt een aangename schaduw, en zyn blad is schoon, en swierd wel na de pluimen daar de Amerikaanse volkeren hen meede vercierren, hy bloeid omtrent Mey, en blyvt lang in bloem, maar zyn bloemen die wit, en veel zyn, geeven zo zoeten en aangemen reuk, als spaanze Jafimin, daar hy zyn reuk rondom verspreid, hy brengd zaad voort, dat zorgvuldig onder den boom vergaderd werd, dat gezaaid zynde, diend tot zyn vermenigvuldiging.

6. *Den Pimpernoot*, is ook een uitlandfchen boom, die groot genoeg werd, zyn blad is aangenaem, en zyn vrugt nog meer, maar men zegd dat hy om te gelukken en te draagen, mannetje en wyfje moet geplant werden, op een behoorelyken afstand.

7. *De Kornoelje*, is een boom die in allerlei aarden groeid, maar op een gematigde plaats, zyn hout is vast en hart, als de hoornen der beesten, daar het apparent de naam van heeft; Hy blyvt laag, en werd van zaad voort-geteeld, of gemeenelyk van uitloopen, maar kan niet geent werden, zyn vrugt is aangenaem genoeg om geeten te werden, van gedaante als de Olyven, met een steent van binnen, de gemeene Kornoeljes zyn schoon rood, daar zyn ook witte en swarte, zy kunnen groen geplukt werden, om in water en zout, of peekel gelegd te werden als de Olyven.

8. *De Fijube*, of *Guidoulier*, is gemeen in Languedoc, hy wil ook in een warme plaats geplant werden, voor het overige is de vrugt als de Kornoelje, behalven dat zy grooter en zoeter is, en hy vereist de zelve oeffening.

9. *De Mispel*, heeft lang werk om te groeien, en blyvt laag, zyn hout is hard, en hy slaagd wel in middelmatige aarde, niet te droog nog te vogtig, daar zyn drie soorten van, de grootste is de beste, en die maakt de grootste boom, en breed blad, en is zoet van smaak, de andere soort draagd kleinder en drooger vrugt; En eindelyk de derde is de zeldzaamste en raarste, hebbende vrugt zonder steen, en is de kleinste van allen, zy werden op witte doorn geënt dat het gemeensten is, of op Quee, of ook op wilde peeren.

10. *De Sorben-boom* of *Cormier*, is een wilde boom, die uit de natuur in de bosschen groeid, hy werd groot, en zyn blad gelykt na 'tessen blad, zyn vrugt is een soort van een kleine Peer, of liever van Mispel, en is niet goed, als wanneer zy rot is, hy behoevd niet geënt te werden.

11. *d'Azerole*, is een soort van witte doorn, maar breeder van blad, de vrugt is ook gelyk in kouleur en gedaante, maar twee maal zo groot, de kruin is groot, en heel oopen, de steel kort, dun en gezonken, haar vleesch geelagtig, en een weinig taai, hebbende twee groote steenen, dat maakt dat deeze vrugt niet veel vleesch heeft, de smaak is zuuragtig, en d'Azerole is heel goed voor Confituuren, maar hy laat zyn vrugt vallen, zo dat het goed is, indien men plaats heeft om 'er een of twee van aan de Espaljer te stellen, den boom is daar schoon, en maakt veel weelig lot, hy werd gemeenelyk, op de witte doorn geënt, en op Quee, men zegd dat 'er een witte en een roode van is, die veel grooter is als de gemeene, en uit Amerika komt.

12. *Epine Vinette*, of *Kweekdoorn*, of *Spina Vinetta*, sint Maartens hout genaamd, is een wiid struik gewas, dat een zuuragtige vrugt voortbrengd, als druylve-trossen, die Excellent in confituuren zyn.

13. *d'Alizier*, gelykt genoegzaam van blad na de witte Moerbey, maar verder niet, en de vrugt gelyk de Azerolle, is zuuragtig, en hy draagd sterk.

14. *De*

HOOVEN EN THUYNEN. 175

14. *De Quee*, is zo bekend, en dat daar van gezegd is in de Kweekschool der nieuwe Liefhebbers, en is overvloedig, zo dat het niet noodig is daar meerder van te zeggen, daar is een soort die de Portugaalsche genaamd werd, die de schoonste en grootste vrugt voortbrengd.

15. *De Moerbey*, is genoeg bekend, en tweederlei, de swarte en de witte. De witte is maar om zyn blad voor de Zy-wormen, dus is het hier de plaats niet om daar van te spreken, zyn oeffening andersins genoegzaam dezelve zynde met de swarte, deeze draagd een zoete en aangename vrugt, en heel gezond indien zy nugter werd geëeten, hy wil een goede grond, meer zand, als kleiagtig, en nogtans meer vogtig als droog, en een gematigde lukt, hy komt van zaad, tak, en wortel, en deeze laatste manier is de beste. 't Is goet dat hy geënt werd, 't zy met de fluit, of door occulatie, dan draagd hy grooter Beziën, hoewel 't niet volstrekt noodzakelyk is, deezen boom is de wyfste van allen, hy spuit de laatste, hy voegt en vlyd zig op de plaatzen, het zy plad of ronde kroon, beminnde de beschutting der muuren of huizen, dat hem belet zyn vrugt te laten vallen.

Wy zouden nog van verscheide anderen soorten van vrugtboomen kunnen spreken, offchryven, als van Oranges, Citroenen, Granaten, Olyven &c. Maar nadien dat boomen uit warme landen zyn, en die in deeze lufstreeken niet kunnen voortkoomen, ten zy in kassen geplant, en zorgvuldig in Orange huizen onderhouden; zo zullen wy dat laten voor andere boeken, die daar toe voordagtelyk zyn geschreeven, en nog beschreeven zullen werden.

E I N D E.

BEKENTMAAKING.

Als dat by my

JOH: ARNOLD: LANGERAK

Nu meede voor de Vierdemaal herdrukt is

De Nieuwe en Naaukeurige **NEEDERLANDSCHE HOVENIER**, onderwyzende hoe hier te Lande, onder dit Climaat een Thuyn, met zyn Parken, Paaden, Glintingen en Heyningen wel zal aangeleid, en de Boomen aan deze moeten geplant, gefnoeid, aangebonden en onderhouden werden, en op wat wyze men onvrugtbare Boomen, 't zy Korrel- of Steen-vrugtbaar maaken, en nu wel draagzaam, alzo bewaaren kan. Ook de regte en zekere manier, om haar Siektens en Ongemakken, waar door ze anders in 't geheel of ten deelen ligt vervallen, ja sterven, voor te genezen; En een Beschryving van alle soorten van Rypen en Ongedierten die de Vruchten der Bloemen bederven, alles door de Reeden en Ondervinding van meer als vyftig jaaren herwaarts bevestigt.

Alsmede een Nieuw Register van alle Soorten van Peeren en Appelen; Met aanwyzing op welke tyd dat yder in hun Soort volkoomen en te regt Ryp zyn. Met een Register van alle Soorten van Wyngaarden of Druyven, Persikken, Abricofen, Pruymen, Kerfsen, Kruisbeyen, Aalbessen, Mispelen, Hasenooten, &c. Verscheide Soorten van Boomgewassen; En van de Wilde Plantagie, om Heiningen te maaken; Als ook een Register van veelderhande Soorten van Bloemboomen &c. Het welke in onze Taale nooit op deeze wyze en order is gezien. Uitgegeeven tot een Byvoegzel agter de Nieuwe en Naauwkeurige Neederlandsche Hovenier.

Mitsgaders, een Oeffening en regte Behandeling aangaande het Bebouwen der Moes-thuynen, onderwyzende de Regte Culture van alle Moes-planten, welke tot de Keuken behooren; Als ook om zommige derzelve in een Vroeger tyd te kunnen hebben, als die Jaarlyks na ouder gewoonte. Hier by werd ook beschreeven hoe verre zommige derzelve dienstig zyn voor de Gezondheid. Uitgegeeven tot een Tweede Vervolg, of Tweede Deel, van de bovengemelde Nieuwe Neederlandsche Hovenier.